

KOROŠKI

svižinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto III.

Ravne na Koroškem, 1. maja 1953

Štev. 4

Posebna številka za

I. KOROŠKO
PARTIZANSKO
SREČANJE

in za

1. MAJ

NAROD SE JE DVIGNIL V BORBO ZA SVOBODO

Pokrajinska konferenca OF na Starotrški planini

Na zadnji pokrajinski konferenci pred osvoboditvijo, aprila 1945, se je zbralo v bukovju nad Lesnikom na Gornjih Selah nad 300 ljudi. Prišli so iz Saleške, Mislinjske in Mežiške doline: partizani, delavci, pavri, dekleta, delovna inteligenca, kmetice in mladina. Zgodovinski ljudski tabor je prvi pozdravil sekretar Pokrajinskega odbora, tov. Sergej Kraigher. Konferenca je trajala ves dan

REVOLUCIONAR IN JUNAK SOCIALISTIČNEGA DELA

BORIS KIDRIČ

Dne 11. aprila 1953 je v Beogradu umrl predsednik gospodarskega odbora Izvršnega sveta FNR Jugoslavije itd., tovariš Boris Kidrič.

Veliki pokojnik je bil predsednik prve vlade LR Slovenije in je bil za odločilna dela v NOB, na političnem, gospodarskem in znanstvenem polju odlikovan z Redom narodnega heroja, z Redom osvoboditve I. stopnje, z Redom partizanske zvezde I. stopnje, z Redom zaslug za narod I. stopnje, z Redom junaka socialističnega dela ter izvoljen za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Ob njegovi smrti sta izdala Centralni komite Zveze komunistov Jugoslavije in Zvezni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije naslednji proglas:

BEOGRAD, 11. aprila. — »Po težki in dolgi bolezni, ki je od začetka navdala s skrbjo vsakega našega delovnega človeka, je preminil tov. Boris Kidrič, dosledni revolucionarni borec delavskega razreda in delovnega ljudstva, eden najbolj blestečih duhov našega revolucionarnega gibanja, neumorni delavec pri izgradnji socializma.

Tov. Boris Kidrič, prežet od mladih dni z velikimi idejami znanstvenega socializma, je posvetil vse življenje revolucionarni borbi delovnega ljudstva Jugoslavije. Pred vojno je bil vidni borec za izgradnjo in krepitev Komunistične partije Jugoslavije. V usodnih dneh okupacije leta 1941 je bil tov. Boris Kidrič v Sloveniji organizator osvobodilne borbe slovenskega ljudstva. Po osvoboditvi je kot partijski in državni voditelj neumorno delal na krepitvi ljudske oblasti in v gospodarski graditvi naše države. Kot eden najmočnejših teoretikov naše socialistične graditve je Boris Kidrič ogromno prispeval pri iskanju naše lastne poti v socializem in pri odkrivanju korenin in bistva kontrarevolucionarnega birokratizma. V polnem razcvetu svojega ustvarjanja je tov. Boris Kidrič odšel iz naše sredine. Žrtvoval se je v borbi za zmago socializma v naši državi. Odhaja, ne da bi dočakal zorenje plodov, za katere se je boril do svojega zadnjega diha. Z njegovo smrtjo so naša socialistična domovina in vsi naši narodi izgubili enega svojih največjih sinov.

Lik Borisa Kidriča, do konca predanega in neustrašnega revolucionarja, neumornega delavca in drznega misleca, vzornega človeka in dobrega tovariša, bo v spominu in zgodovini narodov Jugoslavije ostal neizbrisen. Večna slava tov. Borisu Kidriču!»

Pokopan je bil v Ljubljani v sredo, dne 15. aprila, ob udeležbi nad 200.000 ljudi in z največjimi državnimi častmi.

V imenu narodov Jugoslavije se je od pokojnika na grobu poslovil predsednik republike, maršal tovariš Josip Broz - Tito.

Smrekovec — pogled z Naravških trat. Tu je bil pred desetimi leti ustanovljen I. koroški partizanski bataljon

Ivan Janžekovič:

OB 10. OBLETNICI

Deset let je poteklo, ko je bil na Smrekovcu pri Črni ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon, ki so ga tvorili po večini domači fantje iz Mežiške doline in katerega prvi komandant je postal naš koroški rojak Taučmanov Franci-Lenart iz Železne Kaple.

Prvi koroški partizanski bataljon, ustanovljen v Mežiški dolini, je kaj kmalu po svoji ustanovitvi doživel svoj prvi ognjeni krst. Nekaj dni po njegovi ustanovitvi je izvedel že tudi prvo večjo oboroženo akcijo — napad na Mežico dne 3. aprila 1943, ki se je z uspehom končal kljub težki izgubi, ki je zadela partizane bataljona s smrtjo komandanta Lenarta.

Toda strelji, ki so padli ob mežiški akciji, so našli globok odmev v srcih poštenih ljudi Mežiške doline. Ti strelji so kakor plat zvona klicali in pozivali malega človeka, da se dvigne zato, da bi postal velik, da postane — človek.

Danes, ob 10. obletnici, se sredi dela in naporov za gospodarski, politični in kulturni napredek Mežiške doline spominjamo velikega pomena teh dogodkov. Brez sence pretiranega hrupa lahko trdimo, da formiranje prvega koroškega bataljona in napad

na Mežico lahko uvrstimo med najpomembnejše v celotni dosednji zgodovini Mežiške doline. Še več. Ti dogodki niso bili odločilni samo za Mežiško dolino, nego prav tako mnogo pomenijo za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem Koroškem sploh.

Prav zaradi pomembnosti teh dogodkov je dolžnost nas vseh, ki smo jih doživljali, da jim ob 10. obletnici spomina damo pravo mesto in vlogo v družbenem doživljanju Slovenske Koroške, a še posebej Mežiške doline.

Od prvih glasnikov osvobodilnega gibanja v letu 1941 je minilo komaj leto dni in že se je pojavila pod Peco prva četa koroških partizanov. Legenda o Matjažu izpod Pece je dobivala mesto namišljene, novo stvarno vsebino. Od Ziljske doline do Uršlje gore, od Svinških planin do zadnjih obronkov Smrekovca je šla ta legenda od ust do ust. Osvajala je srca in vžigala plamen upora v slehernem kotičku koroške zemlje. Iz čete je nastal bataljon, iz bataljona odred, dva itd. S koroškimi borci so se dopolnjevale nove brigade, Pohorska, Šlandrova, XIV. divizija itd. Mežiška dolina sama je dala nad tisoč se-

dem sto borcev za svobodo, od katerih je preko 600 dalo svoja življenja.

Vsi do takrat prikriti, po socialnih in nacionalnih pravicah stremeči vzgoni so to pot privreli na dan. To ni bil upor posameznikov niti ni bil to le spontan protest stoletja tlačanih in zatiranih. Ne! Vse to, kar se je dogajalo pri nas v koroških hribih in vaseh in po vsej Sloveniji, vse to je pomenilo mnogo več. Pomenilo je, da se je v zavesti ljudi nekaj spremenilo. Boj malega človeka, ki je tokrat z vso elementarno silo prišel na dan, je dokazal, da so delovni ljudje Mežiške doline zreli in sposobni, da zavestno ustvarjajo svojo lastno bodočnost. Za sadove njihove borbe, ki so jih v vseh večjih gospodarskih in političnih pretresih skozi desetletja odvzemali drugi, jih tokrat niso mogli opehariti.

Delavski razred, na čelu s Komunistično partijo, je tudi tukaj na Koroškem dal narodnoosvobodilnemu gibanju svoj pečat. Smešna in naivna je trditev tistih posameznikov, ki pravijo, da so narodnostni okviri naše borbe bili le taktika. Smelo in dokumentirano lahko trdimo, da je prav socialistična vsebina naše borbe, katere obeležje ji je dajal naš delavski razred s

Bogdan Zolnir:

Razvoj NOB v Mežiški dolini

(iz gradiva muzeja NOV Slovenj Gradec)

Na osnovi doslej zbranega in dosegljivega gradiva naj bo pričujoči članek ob desetletnici 1. koroškega bataljona skromni prispevek k zgodovini NOB na Koroškem; istočasno naj služi kot osnova za nadaljnje proučevanje naše najmlajše zgodovine, še posebno kot opomin vsem koroškim borcem, da s prispevki v gradivu in člankih dopolnjujejo koroško borbena zgodovina, bodisi preko našega okrajnega muzeja NOV Slovenj Gradec, ali pa preko republiškega v Ljubljani!

Da se je naša ljudska vstaja za narodno in socialno osvoboditev začela proti fašističnemu okupatorju zares v najtežavnejših okoliščinah, nam dokazujejo tudi vsi dogodki, ki so se razvijali v slovenjgraškem okraju od 1941. do 1945. leta, še posebno oni na področju mežiške doline. V mesecih, ko smo se pri nas pričeli pripravljati na oboroženo vstajo, je še verovalo fašistično vodstvo, da se mu bo posrečilo osvojiti ves svet, saj so stale njihove armade na obalah Rokavskega preliva, v severni Afriki in pred Moskvo. Pri proučevanju zgodovine mežiške doline zasledimo leta 1941 dogodke, ki jih moramo v naši revoluciji vsekakor upoštevati in zapisati v zgodovino imena onih komunistov tedanje dobe, ki so se oboroženi z marksistično znanostjo na poziv Partije uprli, zavedajoč se, da fašistično zlo ne sme in ne more zmagati na svetu.

Komaj tri leta za tem, ko je marca 1938 postala Koroška del Hitlerjeve Nemčije, so vkorakali Nemci v Jugoslavijo, v državo, kjer je bila propaganda za Hitlerja že nekaj let izredno močna zaradi naših gospodarskih neprilik. Spominjamo se prav dobro številnih letakov, ki so bili v tistih letih po okraju razširjeni proti fašizmu in v katerih je edino KP opozarjala ljudstvo na pretečo nevarnost.

ZASEDBA, PRVE LAŽI IN SELITVE

Razčistimo vprašanje, kako je bilo v začetku okupacije v Mežiški dolini, v tem goratem predelu, kjer žive koroški ru-

komunistično partijo na čelu, bil tisti odločujoči element, ki je narodnoosvobodilni borbi na Koroškem dal nesluten razmah.

Majhni poizkusi organizirane reakcije, delno tudi iz vrst klera (ki ga pri nas k sreči ni bilo mnogo), so po prvih poizkusih klavrno propadli. Osvobodilna borba se je razvila v tako širino in globino, da so celo tisti, ki so si mislili, da so svobodni v odločanju, ali se vključijo v gibanje ali ne, pričeli spoznavati, da je tudi njihova svoboda le v spoznani nujnosti, ki se je z železno logiko uveljavljala v narodnoosvobodilnem gibanju.

Sloga, ki je združevala z istimi cilji narodnoosvobodilno vojsko z zaledjem, bratstvo, ki smo ga utrjevali v toku vojne z vsemi narodi Jugoslavije, sta nam pripomogla, da smo pod vodstvom Partije in

FRANC PASTERK-LENART
p. d. Tavčmanov,
prvi komandant kor. bataljona

darji in fužinarji, kmetje in številni gozdni in kmetijski delavci? V dneh 9. in 10. aprila 1941 so zasedli nacisti že vsa dolinska in hribovska naselja našega okraja. Dne 11. aprila 1941 so razdelili fašisti po vaseh prvi razglas, naslovljen prebivalstvu Jugoslavije, ki je bil tiskan v nemščini in srbohrvaščini. Prvi in peti odstavek sta najzanimivejša in se glasita v hrvaščini: »Jugoslovensko področje, koje su zaposlele njemačke trupe, stavlja se ovim pod njemačku vojnu upravu. Očekujemo od stanovništva da će svojom mudročću odustati od svih nepromišljenih postupaka, od svake vrste sabotaže, od pasivnog ili čak aktivnog otpora uperenog proti njemačkog vojsci.«¹

Prebivalstvu Mežiške doline v pozdrav so bile tiskane naslovne strani ilustrirane revije, ki je izšla v Celovcu meseca aprila 1941. Posvetila se glase: »Mieftaler! Unterdrauburger! Seeländer! Die Stunde der Befreiung ist gekommen! Heute kehrt ihr

tovariša Tita izbojevali zmago nad silami fašizma in reakcije.

Novi pogledi v bodočnost in nove naloge so stale pred nami. Z vero v ljudi in s pridnostjo naših rok smo se jih lotili. V trudu in znoju rastejo nove tovarne, nova naselja, novi kulturni domovi, raste in se dviga nova vas.

Pesem borb in zmage, ki je odmevala preko koroških dobrav in gora, še ni izpeta, le drug prizvok dobiva. Prizvok, ki ga ji daje pesem dela mežiških rudarjev, ravninskih fužinarjev, drvarjev iz naših gozdov in našega podeželskega ljudstva. Le-ta se zliva s pesmijo slovenskega in vseh jugoslovanskih narodov v ritmu kovačev bodočnosti v mogočno simfonijo ustvarjalcev nove socialistične Jugoslavije.

heim ins Reich! Das Großdeutsche Reich grüßt euch!» (Mežičani! Dravograjčani, Jezerčani! Ura vaše osvoboditve je prišla. Danes se vračate v rajh. Velika Nemčija Vas pozdravlja!)²

Iz beležnice magistra Klobučarja je razvidno, da so Nemci preko zbirnih baz Celovec, Begunje in Št. Vid nad Ljubljano izselili 8. julija 1941 v Jagodino z drugim transportom 187 oseb iz Mežiške doline oz. iz koroškega dela našega okraja.³ V spremstvu gestapovcev je potovalo 72 družin brez vsega v Srbijo. Okoli vratu so jim nacisti privezali etikete s tekočo številko, celotno premoženje pa zaplenili v sklad okrepitve nemštva.^{4 5}

Naši kraji so dobili zaradi prisotnosti številne nemške vojske in prihoda političnopravnega aparata že prve dni povsem tuje lice. Nemški učitelji so zbirali po šolah slovenske učne knjige in jih sežigali, našemu ljudstvu je ostal le še v domačih hišah slovenski občevalni jezik, ki mu je grozila popolna iztrebitev, kot nam povedo nemški propagandni lističi, ki so bili raztrošeni v okolici Dravograda.

»Darum geht es!« Zato nam gre! Ti nisi Slovenec! Ti si domoljuben Štajerec! Ti si član velike nemške narodne skupnosti! Ti boš postal polnovreden Nemec, zadnja zapreka, ki te deloma še loči, je jezik! Uči se nemščine, jezika tvoje skupnosti, potem bo tudi ta zapreka odstranjena!...⁶

Isto je bilo v Mežiški dolini na Koroškem, kjer so Nemci pritrdili na veliko hiš napis: »Kärntner, spricht deutsch!« Takrat so Nemci pozvali ljudstvo, naj se do 30. junija 1941 vpiše v »Kärntnervolksbund«, kjer bodo lahko prispevali največ sil za veliko Nemčijo. Prav v tej dobi so se dogodki z bliskovito hitrostjo razvijali. Dne 4. julija 1941 se je vršila na nemškem veleposlaništvu v Zagrebu konferenca o preselitvi nadaljnjih 175.000 Slovencev na Hrvaško in v Srbijo; ker pa so tedaj začele pri nas prve partizanske akcije, so sledile hitre nemške represalije. Dne 16. avgusta 1941 so izdali Nemci dvojezično odredbo, da bo vsakdo obsojen na smrt, če bo podpiral ali pa vzdrževal zvezo z uporniki.

NAROD SE JE UPRL — ODJEK PRVE PARTIZANSKE PUŠKE NA SLOVENSKEM

Da bi kar najbolje razumeli razplet dogodkov v Mežiški dolini in v naših koroških gorah, bomo večkrat iskali in našli vzroke dogodkom le v celotnem slovenskem razvoju, kakor tudi onstran stare versajske meje na Koroškem, kamor je bila Mežiška dolina priključena iz bivšega dravograjskega okraja. Koroška — Gau Kärnten — je obsegala tudi Gorenjsko, kar je zelo okrepilo zavest koroških Slovencev. Že v samem začetku pa so Nemci doživeli tudi v Mežiški dolini, česar menda niso nikdar pričakovali.

Upor se je začel po vsej zasedeni Jugoslaviji. Vojni komite s Titom na čelu je deloval že od 10. aprila 1941. Tudi načrti za oboroženo vstajo slovenskega naroda so bili tačas izvršeni, saj je bilo 22. junija 1941 ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, komandant je bil Leskošek - Luka, politkomisar pa Miha Marinko. 27. aprila 1941 je bila na pobudo in pod vodstvom KP ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Že 22. julija 1941 je počila v Sloveniji prva partizanska puška, saj je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet določilo ta dan kot začetek akcij proti okupatorju. V tem času vidimo prve borbe iz Maribora v Pohorski partizanski četi. V našem okraju se je pojavljala pri Mislinju majhna Šaleška četica, in si je okupator vneto prizadeval v jeseni 1941, uničiti obe enoti.

Na upor so se začeli temeljito pripravljati takoj po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo tudi v Mežiški dolini. Imamo podatke, iz katerih je razvidno, da je sprožil Mariborski okrožni komite KP še pred napadom Nemčije na Sovjetsko zvezo akcijo za zbiranje orožja tudi v Mežiški dolini. Na Prevalje je prišel tovariš Miloš Zidanšek in dal navodila za zbiranje orožja in organiziranje upora. Poglejmo na Prevalje, v Leše in na Holmec, kako so se pripravljali na upor. Tamkajšnje partijske celice so med drugim nameravale minirati Štoparjev viadukt na Poljanah in zažgati tovarno lepenke v Dobji vasi. O tem nam v svojih spominih pripoveduje tov. Avgust Božič iz Leš: »V letih 1940-1941 je vodila celica protifašistično propagando in odvracala množice od fašizacije. Člani Partije smo vodili osebno agitacijo med delavci in kmeti ter razpečavali letake. Tik pred začetkom vojne so bili nekateri tovariši mobilizirani in v začetku vojne ujeti, a so se kot Korošci kmalu vrnili. V času nemškega vdora se je pri nas tudi pretrgala zveza z okrožnim komitejem, tako da smo bili kratko dobo brez navodil. V mesecu juliju pa je zvezo zopet upostavil Miloš Zidanšek iz Maribora, prihajal je tudi na naše sestanke, ki so se vršili ponoči v gozdovih. Glavne naloge v tem razdobju so bile: pridobiti čimveč simpatizerjev za

OF, to je, za bližajoči se upor, zbirati orožje in hrano ter izvrševati sabotažne akcije na železnicah in mostovih. Pri izvajanju teh sklepov pa smo bili premalo

FRANC ROZMAN-STANE
komandant Glavnega štaba NOV in POS

previdni, in je dvema domačima izdajalcema, ki sta bila v gestapovski službi, uspelo vrniti se med nas in nas potem izdati Nemcem.⁷

Tovariš Marko Prosen piše v članku »Borba delavskega razreda v predaprilski Jugoslaviji in med okupacijo« sledeče zanimivosti o pripravah na upor: »Večina partijcev je ostala ob mobilizaciji doma, imeli smo dovolj prilike zbirati orožje in municijo, ki smo jo skrili v Brančurnikovem grabnu, nekaj pa na Lešah pri Popovi bajti. Ko so se vrnili vsi tovariši iz ujetništva, smo imeli dva ali trikrat sestanke pri Kajžarjevi in Popovi bajti na Lešah in sklepali o odhodu v gozdove. Razdeljeni smo že bili na dve desetini, spominjam se tudi na neko Nado, ki je prinesla iz Maribora polni kovček letakov, vendar smo ostali po nalogu Partije še doma in se nam je po njenem odhodu čez štiri ali pet dni zgodila nesreča. Prišlo

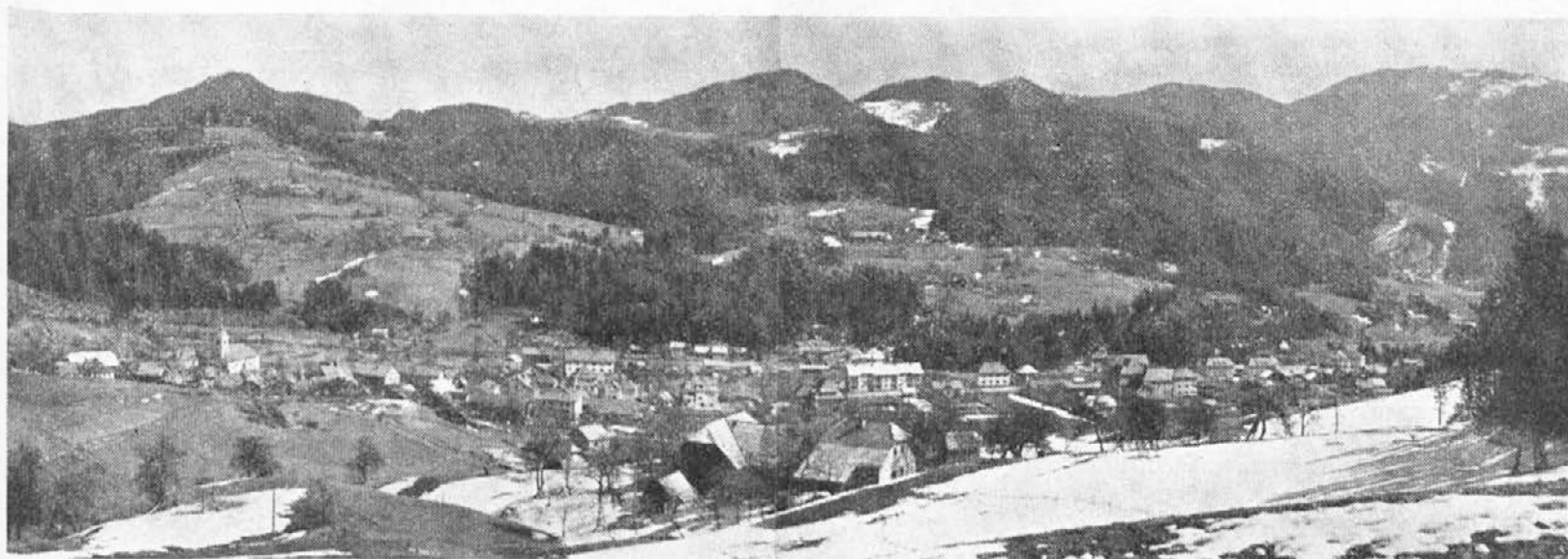
pa je do izdaje in so nacisti izvedeli, kje imamo pripravljeno orožje.⁸

Iz zapiskov žene komunista Lovra Pečnika iz Leš vidimo, da so imele te tri celice včlanjenih 36 oseb, ki so bile zaradi izdaje aretirane, odpeljane v Begunje, vodstvo ustreljeno, ostali pa prepekljeni v nemška taborišča, od koder so se vrnili le trije.⁹

To dejstvo potrjuje tudi nemška objava »Bekanntmachung« z dne 20. avg. 1941 — Bled — in se glasi: »Obvestilo. Od načelnika civilne uprave za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske postavljeno izredno sodišče, je 19. avgusta 1941 zaradi priprave komunističnih sabotažnih dejanj, prepovedane posesti orožja in razširjanja komunističnih letakov obsodilo na smrt 28-letnega pomožnega delavca Franca Šterna in 29-letnega urarja Henrika Zagernika, oba iz Farne vasi pri Prevaljah; 26-letnega Jurija Meßnerja iz Dobje vasi, 24-letnega zidarja Rafaela Pavlina iz Holmca pri Prevaljah, 35-letnega zidarja Mihaela Spacapana iz Poljan in 22-letnega Antona Jeriča iz Holmca. Načelnik uprave Kutschera.«¹⁰

Dokument pove vse. Nacističnemu okupatorju in fašističnemu redu so se uprli že takoj v prvih dneh rojaki iz Mežiške doline, vsi dobro poznani komunisti, vsi člani delavskega razreda, kar nemška listina posebej poudarja. Član te ujetne uporniške skupine Lovro Pačnik, je poslal tiste dni iz kaznilnice v Begunjah ženi na Leše znamenito pismo, ki ga je prinesla naslovljenki proti koncu leta 1941 neka nuna. V tem pismu opisuje preiskavo, življenje v kaznilnici in trenutke, ko so bili gori navedeni tovariši ustreljeni.¹¹ Iz teh podatkov vidimo, da je zajela komuniste Mežiške doline težka usoda. Najmočnejša partijska organizacija okrog papirnice na Prevaljah je bila na ta način uničena in s tem je prenehal delovati vojnorevolucionarni komite, ki ga je postavil Miloš Zidanšek, bilo je onemogočeno uresničiti naloge mladi partizanski grupi, ki je mnogo obetala po svoji predanosti in požrtvovalnosti, a je bila vsled izdajstva uničena.

Ob tej priliki se moramo dotakniti lika Henrika Zagernika, ki je bil eden prvo-

Mežica — kraj prve večje oborožene akcije koroških partizanov

borcev Mežiške doline. Stanoval je na Prevaljah in je v teh prvih mesecih okupacijske dobe vneto izvrševal partijske dolžnosti, razširjal po vsej Mežiški dolini do Dravograda velike količine antifašističnih letakov, utrjeval našo organizacijo, vključeval zanesljive ljudi, skrbel za zaloge orožja in na ta način pripravljali teren za akcije proti okupatorju. Že naslednja nacistična objava, datirana na Bledu, dne 3. septembra 1941, prinaša vest o usmrtitvi aktivistov OF našega okraja. Ustreljeni so bili akademski slikar Franci Golob iz Prevalj in 18-letni Oskar Slemenik iz Slovenj Gradca.¹² Tov. Tone Potočnik, tehnik iz Železarne, nam pripoveduje, kako aktivna je bila v prvih mesecih okupacije na gradbišču Siemensa skojevska grupa, ki je bila organizirana pod vodstvom dravograjske celice KP, kateri so pripadali imenovani talci, sami korajžni fantje. Iz te skupine so gestapovci ustrelili še dva druga aktivista in sicer Ervina Mlekuža in Januško Nanta iz Slovenj Gradca. Organizacijo je izdal neki Rus Postnikov, ki se je sprva kazal kot iniciator upora proti Nemcem.¹³

Po teh prvih udarcih je vodstvo OF ponovno poskrbelo, da se prekinjene zveze obnovijo in da se že začeto delo nadaljuje. Iz spominov tov. Bena Kotnika vemo, da je prišel v jeseni 1941 v Dobrije »Tomaž«, to je bil Dušan Kveder, in mu dal navodila za organiziranje Osvobodilne fronte po katastrofi Zagerinika in Šterna.¹⁴

DUŠAN KVEDER VPOSTAVLJA ZVEZE

Iz pisma tov. Dušana Kvedra, danes generalnega podpolkovnika JLA, razberemo, kako je po Mežiški in Mislinjski dolini ponovno utrjeval uporniško gibanje in organizacije OF. Piše: »V Mežiško dolino sem prišel kot inštruktor Pokrajinskega komiteja KP za Štajersko, septembra in oktobra 1941. Pred tem je bila uničena partijska organizacija v Mežiški dolini in prekinjena zveza z Mariborom. Kurirka tov. Štefka Štiblerjeva iz Smartna pri Sovenj Gradcu, ki je prej vzdrževala zvezo z Mežiško dolino, je bila edina, ki je lahko to zvezo zopet upostavila. Čim sem dobil nalogo, da zopet povežem preostale partije in simpatizerje OF v tej dolini, sem dobil njo za spremstvo. Najprej sem našel zvezo v Ravnah pri delavcu tov. Logarju (ustreljen leta 1942). Pri njem sem prenočeval, od tam sem krenil peš h Benu Kotniku v Dobrije, nato na Leše, kjer sem povezal nekoliko partijcev, za tem sem krenil na Prevalje in vodil sestanek. Tudi v Mežici sem našel naše ljudi. V Črni sem se nastanil pri tedanjem županu Knezu, imel nekoliko sestankov, enega celo s skavti-mladinci.

Pri tem mi je pomagal 17-letni Knezov sin, ki se je zelo dobro obnesel, nato sem se vrnil v Žerjav, kjer sem našel zelo požrtvovalnega aktivista Pavliča. Iz Mežiške doline sem krenil v slovenjgraški okoliš, povezal partije, monterja Franceta, ki je bil tedaj z ženo in dvema hčerka najaktivnejši organizator, dalje nekoliko mladincev, od katerih se spominjam bratov

Tretjakov in soboslikarja Smeha. Odšel sem v Mislinje, kjer sem imel zvezo s Čebularjem in njegovo sestro. Od tam sem bil v stikih z našim bataljonom, ki

KAREL PRUSNIK-GASPER,
sekretar Pokrajinskega odbora OF za Koroško

je pripravljali napad na Šoštanj. Nato sem se zopet vrnil v Mežiško dolino in ponovno obiskal vse partije. Moje ilegalno ime je bilo v začetku Ivan, pozneje pa Tomaž Orehek. Na to ime se je namreč glasila takrat moja legitimacija, ki mi jo je oskrbel Knez iz Črne v Smartnem pri Slovenjem Gradcu.¹⁵

NA NACISTIČNI PRITISK — ZBIRANJE PARTIZANSKIH ENOT

Obdobje za leto 1941 lahko zaključimo takole: Nemci so ustanovili Gau Kärnten, kjer so pričeli sistematično uničevati slovenski narod. V tej dobi so besneli po Mežiški dolini naši odpadniki, ki so pomagali vihteti bič nad slovenskim narodom, menda zato, ker jih je prej tako ponižno redil. Ti »Ortsgruppenleiter-

ji« so se mučili na vse načine ponemčiti Mežiško dolino.¹⁶ Fašistične organizacije so strahovale naše ljudstvo, pričeli so streljati slovenske upornike, v uradih so uklinili slovenski jezik, še bolj je zaživela peta kolona (kulturbundovci), formirali so proti partizanom »Wehrmannschaft«, ustanovili so »Kärntner Volksbund«, kot na Štajerskem »Steirische Heimatbund«, kar vse je služilo uničenju slovenskega življa. Ljudstvo slovenjgraškega okraja je bilo ločeno po že pozabljeni koroško-štajerski meji, poleg tega pa so Nemci ponovno zastražili zaradi NOB staro mejo na Karavankah.

V okupirani Sloveniji so v tem času nastale močne partizanske enote. Kdaj in kje bomo zasledili prve partizane v Mežiški dolini? Kurir-vodič tov. Ivan Mogu-Marko nam to razlaga v poslanih spominih takole:

»Proti koncu meseca maja 1942, ko je taborila prva četa Savinjskega bataljona na Dobrovljah, sem vstopil tudi jaz v to partizansko četo. Komandir čete je bil tov. Majcen, komisar pa tov. Lojz. Tej četi se je pridružila tudi Šaleška četa, katere komandir je bil Mirko, komisar pa Bosanec. V mesecu avgustu 1942 so se sešle na štajersko-koroški meji pod Komnom Šaleška, Savinjska in Revirska četa. Vse tri so tvorile Savinjski bataljon, ki je taboril na Komnu. Našel pa se je izdajalec, ki nas je prijavil.

Komandant bataljona tovariš Silas in komisar tovariš Bor sta pravočasno opazila nevarnost za bataljon in odredila premik po edini od sovražnika nezasedeni kozji stezi čez skale v smeri Hlipovec in Travnik. Bataljon se je brez borb umaknil iz sovražnega obroča. Po preteku ene ure so nacisti izvršili oster napad v prazno. Iz drugega taborišča, ki se je nahajalo na koroški strani pod Travnikom, se je odpravil komandant Silas z izvidnico v Črno zaradi vojaških poizvedb. Šli so v dveh skupinah. V prvi sta bila tovariša Silas in Ema, v drugi pa Servacij in Aram. Naloge pa niso mogli izvršiti, ker jih je neka ženska nazna-

Personalausweis

Personenbeschreibung

Zunahme:	<i>Orehek</i>	Gestalt:	<i>mittelgroß</i>
Vorname:	<i>Thomas</i>	Gesicht:	<i>oval</i>
Geburtsort:	<i>3.8.1915</i>	Augen:	<i>grün</i>
Geburtsort:	<i>Stein</i>	Haare:	<i>braun</i>
Staatsangehörigkeit:	<i>Österr.</i>	Besondere Kennzeichen:	
Beruf:	<i>Priv. Angestell.</i>		
Wohnort:	<i>Hartenstein 61</i>		

Es wird hiermit bestätigt, dass der Inhaber die durch das obenstehende Lichtbild dargestellte Person ist und die darunter befindliche Unterschrift eigenhändig vollzogen hat.

Ort *Hartenstein* den *13.10.* 1941

J. Auftrage Spiegel
(Ausstellungsbüro)

Der Amtsbürgermeister in Hartenstein

Izkaznica Dušana Kvedra, s katero je hodil po naših krajih takoj po zasedbi 1. 1941

nila policiji kot sumljive kmečke ljudi. Bili so namreč preoblečeni v kmečke obleke. Servacij in Aram sta v Črni padla, Silas in Ema pa sta se 11. avgusta 1942 komaj prebila v borbi iz Črne. Okupator je spoznal, da se partizanski bataljon nahaja na področju Bistra-Koprivna in je vsled tega poslal za njim preoblečene gestapovce, s katerimi smo obračunali na Beli peči.«¹⁷

V SESTAVU SLOVENSKE PARTIZANSKE VOJSKE

Leta 1942 so bili na Dolenjskem osnovani močni partizanski odredi, na prvem osvobojenem ozemlju so bili formirani narodnoosvobodilni odbori. Plamen osvobodilne borbe je v tem času zajel vso Slovenijo. Drugo grupo odredov sta tvorila Pohorski in Savinjski odred, komandant te grupe je bil France Rozman-Stane, politkomisar pa Tomaž-Dušan Kveder. Nad 600 dobro oboroženih partizanov je poskušalo pod njenim vodstvom priti preko Save na Štajersko. Ker ni uspelo drugi grupi odredov meseca maja 1942 priti čez Savo, so po navodilu glavnega štaba krenili nekateri njeni deli preko Dolomitov, doživeli na Gorenjskem silovito nemško ofenzivo, nato se je štab grupe s Simonovim bataljonom prebil preko Save in Kamniških planin v Savinjsko dolino, dočim se je Kranjčev bataljon iznenada pojavil severno od Karavank med Koroškimi Slovenci. Avgusta 1942 so bili na Košuti, 24. avgusta 1942 so prodrli preko Obirja k Dravi, 27. avgusta prišli v

Koprivno, to je v Mežiško dolino, od tu pa nadaljevali pot na Pohorje, kjer se je del teh borcev vključil v Prvi pohorski bataljon.¹⁸

S prihodom Druge grupe na Štajersko, se je ta formacija združila s Štajerskim bataljonom, ki je že obstajal. Komandant Stane je na Dobrovljah vpostavil štiri bataljone, ki so zasloveli severno od Save, to so bili znameniti Pohorski, Savinjski, Moravški in Kozjanski bataljon, proti katerim so vodili Nemci v tem letu ofenzive s 35.000 možmi.

V letu 1942 so prihajali z Gorenjske na Koroško tudi prvi aktivisti OF, to so bili najzavednejši Koroški Slovenci, ki so po priključitvi Avstrije nacistični Nemčiji pobegnili v Jugoslavijo in prav ti so postali aktivisti osvobodilne misli, prvi koroški partizani. Med njimi sta posebno znana Ivan Zupanc-Johan in Stane Mrhar, ki sta prva zaktivizirala koroške kmete v okolici Železne kaple proti Hitlerju. To delo sta razpletala v tistih mesecih, ko so nemške divizije prodirale iz Ukrajine proti Volgi. Po izjavi Maier Kaibitscha se je osvobodilno gibanje razvilo v tem času okrog Železne kaple, Borovelj in v Podjuni in je bilo močnejše kot v priključenih jugoslovanskih predelih Gau Kärnten. Zato sta se tudi že Grazioli in Rainer 3. julija 1942 posvetovala v Celovcu o skupnih nemško-italijanskih akcijah za uničenje slovenskih partizanov. Kljub preseljevanju zavednih koroških družin 14. aprila 1942, se je upor na Koroškem vztrajno širil, nastajali so prvi odbori OF, prišlo pa je vsled izdaj-

stva do večih aretacij oktobra 1942 od Železne kaple do Borovelj, kar je imelo za nekaj časa slabe posledice.

ORGANIZATOR IN BOREC »MATJAŽ«

V tem času pa je poslal Pokrajinski komite za Štajersko na Koroško tovariša Matjaža, to je inž. Pavla Žaucerja, ki je skupno s tovarišico Ateno in Petjem odšel oktobra 1942 iz Savinjske doline preko Smrekovca v Mežiško dolino.

Tovariš Matjaž je bil izseljen poleti 1941 iz Selnice ob Dravi v Srbijo. Ko je bila 5. novembra 1941 osnovana v Srbiji, v mestu Užice, prva slovenska četa, je bil tovariš Žaucer Pavle komisar te čete. Bil je kot tak udeležen v bojih slovenske čete v Srbiji, se boril v prvi nemški ofenzivi, bil vključen pozneje v šumadijski bataljon Prve proletarske brigade, kjer je ob drugi nemški ofenzivi pri Pjenovcu padel ob njegovi strani Druškovičev Pepče iz Slovenj Gradca. Še prej pa sta padla v prvi slovenski četi Krajčev oče in sin iz Črneč pri Dravogradu. Poleti 1942 je Vrhovno poveljstvo PŌ Jugoslavije poslalo preživele borce prve slovenske čete s prvimi kurirji Glavnega štaba iz Bosne preko Hrvatske h Glavnemu štabu Slovenije in to pot so prehodili v 18 dneh. Tako je tovariš Matjaž kot partizan Prve proletarske brigade prišel iz Šumadije preko Dolenjske na Koroško.^{19 20}

Meseca novembra 1942 je prišla za Matjažem v Toplo na Peco prva partizanska četica. Kdo so bili ti partizani, od kod so prišli?

Ravne na Koroškem z Uršljo goro. Spodaj stari, zgoraj novi del mesta

PARTIZANSKA PEST NA SMREKOVČU IN PEČI

Iz zapiskov majorja JLA tov. Dolfeta Hohkrauta zvedo, da je na Dobrovljah komandant Stane razdelil partizane na razna področja. »Kdo bo šel na Koroško?« je vprašal Stane. Nismo poznali Koroške. Že v mladih letih smo slišali o njej vse najlepše, pa smo se javili za Koroško zaporedoma sami Revirčani. Novembra 1942 smo se usidrili v koroških hribih nad Črno, kjer smo se povezali s skupino terenskih aktivistov tovariša Matjaža. Kmalu po prihodu tovariša Matjaža sta se mu priključila tov. Milanček iz Kranjčevega bataljona in tovarišica Marjetka iz Savinjskega bataljona, ki sta se zadrževala pri kmetih, ker sta zgubila zvezo s svojimi enotami. V sestavu naše skupine so bili sledeči partizani iz Dobrovelj: Trboveljčani: 1. Lojze Vresk, komandir čete, ki je pozneje padel v Solčavi, 2. Milan Mrzel, »Mile«, komandir čete, 3. Dolfe Hohkraut. Zagorjani: 1. Ivan Uranič, »Drago«, 2. Lojze Eberl, »Muri«, kuhar, 3. Slavo Pinter, »Robin«, mitraljezec, 4. Herman Fricke, »Ciril«, 5. Tone Okrogar, »znani junak Nestl«, 6. Juvan, »Gorki«, 7. Jože Polc, »Don«, ki je padel, in Ljubljčan Ivan Mavrič »Stane«.²¹

Kako je bilo v začetku na Koroškem nam lepo pripoveduje tovarišica Marjetka:

»Avgusta 1942 smo taborili na Komnu, skoraj sami revirci iz Trbovelj, Zagorja in Hrastnika. Bili so tudi Spodnjėsavinjčani. Bil je to bataljon borcev, prepojenih z žarko ljubeznijo do svoje zemlje in naroda ter z brezmejnim sovraštvom do tistih, ki so nam to najsvetejše oskrunili, bili smo bataljon, čigar parola je bila nezprosna borba in cilj svoboda. Takrat so bili še Tine, Pero, Servacij in drugi. Ponoči v mesečini smo šli na vrh. Pred nami se je dvigala Peca, veličastna in spokojna, od mesečine vsa iskreča. »Servac, glej Peco, glej, tam spi kralj Matjaž! Zapo- j koroški!« Z zvonkim in čistim glasom je začel Servac in mi za njim: »Gor čez izaro... Koroška, naša Koroška! Počasi so polzele solze po od sonca in vetra ožganih obrazih, drug pred drugim se sramujemo. Servac umolkne, kakor da bi slutil... čez mesec dni je padel v Črni, prvi na Koroškem. Takrat smo storili sklep: Tudi tja gremo, do Pece in preko nje, vse do koder prebivajo naši ljudje!«

September 1942. Veselo je v taborišču. »Kam fantje?« »Gremo gledat, kaj delajo Koroške dečve!« ... Patrola se je vrnila okrašena s cvetjem in polnimi nahrbtniki. Don ves žari, na prsih se mu košati nagelj. »Hej Don, kako ti je?« »Dala mi ga je koroška dečva, rekla je, da se ne bojijo več gošarjev, ker so dobri fantje, ki brezmejno sovražijo Švabe in da si tako, tako žele svobode...« Don in Petja sta padla 16. novembra 1942 ob prvem snegu.

December 1942. Štirinajst nas je, gazimo sneg in tiho pojemo »V snegu, mrazu in viharju...« Slavec dela z lopato pred nami v snegu pot, za nami maskira Muri. Imamo enega šarca, nekaj pušk, repetirk, radio, pisalni stroj in mnogo, mnogo dobre volje; imamo tudi smuč! Vsako noč gre patrola dveh ali treh ven in nosi ljudem radijske vesti in našo literaturo, nam pa

nosi poročila o kretanju nacistov in druge potrebne stvari. Ljudje zvesto delajo z nami in znajo nacistom molčati. Dekleta pojo partizanske pesmi. Kristenka Hedova, »Golaževa iz Koprivne«, junaško dekle, ki je mnogo, premnogo storila za nas in vsa njena družina, ona je znala prve partizanske pesmi na Peči!

Januar 1943. Gašper in Matevž sta bila že pri nas. Hitler mobilizira, zato morata dva po novega tovariša. V jutranjem somraku se vrne patrola in z njo novinec. To je bil Miha, 16-letni pastir iz Podpece. Spet prihajajo novi. Po snegu in ledu v

MILOŠ ZIDANSEK,
ki je veliko pomagal pri organiziranju upora
v Mežiški dolini

mrzlih februarjskih nočeh gremo na pot preko bivše avstrijske meje. Ustavljamo se pri kmetih. Sprva so molčeči, nezaupljivi, potem kar ne vedo, s čim bi še postregli. 8. marca 1943 je štela prva četa 37 mož, ko je krenila s smeri Podjunske doline. 11. marca 1943 je likvidirala nemškega priseljenca Herberta Gritscha, priseljenca iz Labudske doline, člana NSDAP, avstrijskega kapetana, odlikovanega z dvema križcema za zasluge v koroških bojih 1919, bil je »Chef der Übersiedlungskommission«, njegov zet pa Hitlerjev oficir in fašistični profesor-ideolog madžarskega porekla.

Mitraljezi, puške in bombe pokajo, da ostro odmeva od visokih zasneženih skal. Noč je svetla od raket. Gazimo, padamo, zopet se dvigamo. »Kje je Slavec?« Prišel je čez dva dni izmučen do smrti. Še je nosil svojega šarca. Šestnajstkrat je nalletel na naciste, gazil sneg do pasu, od napora pljuval kri. »Slavec, kako si zmo- gel...?« »Ej, bolje, da me ne bi videli nikdar več, kakor brez tega mojega zvestega psa!« To je bila oljševska hajka.

Ljudje so dobri, globoko zavedni. Mladina, čeprav so ji vsilili nemški jezik, misli in čuti slovensko. Dekleta kar žare od vneme. Zbirajo hrano, sanitetni material, obleko. Dopust koroškega Slovenca iz Hitlerjeve vojske pomeni za Hitlerja vojaka manj, za nas hrabrega borca več.²²

Novembra 1942 je pobegnil pred aretacijo Prušnik Karel, »Gašper«, iz Lobnika pri Železni Kapli. Že po nekaj dneh je dobil preko terenskih aktivistov zvezo s

prvo koroško edinico in se ji priključil v začetku decembra 1942. V istem času je edinica dobila zvezo s štirimi tovariši, ki so se umaknili pred nemškim terorjem v gozdove; živeli so nad Golobovo bajto v Koprivni. To so bili Hercle Jože in njegova žena Ivanka, ki je pozneje hrabro padla kot borka koroškega bataljona, ter Šorli Jože, »Matevž«, koroški ubežnik leta 1938. Ta skupina partizanov si je uredila decembra 1942 taborišče pet sto metrov nad Končnikovim mlinom v Topli. Postavili so si pet ozkih lesenih objektov in živeli tukaj do 15. januarja 1943, ko so se preselili še za nekaj sto metrov višje pod skalovje Pece, od koder so imeli najboljši razgled nad ozemljem Tople. Ti objekti so služili za prezimovanje edinice in kot primitivna prva koroška tehnika koroškega okrožja. Dvakrat tedensko so razmnoževali radijska poročila in jih pošiljali v vsa hribovska naselja, pa tja v Črno, Mežico, Železno Kaplo in preko Prevalj v Celovec. Za tisk so imeli le pisalni stroj, tipkala je tov. Marjetka.²³

Prva koroška četa je v zimski dobi pripravljala teren za bodoče akcije, učila ljudstvo o nalogah OF in prodirala na Koroško, kjer so zbirali prostovoljce za partizansko vojsko, domačini Topljani pa so jo oskrbovali s hrano. V četo so prihajali zaporedoma novi partizani: Kordežev Miha, Burjak Gregi-»Jur«, Tomazin Peter-»Skala«, Osojnik Štefan-»Aleks«, prišli so novi prostovoljci iz Kotelj — brata Štajner, »Gogo« in »Rigo«, Tarzan, Katar, Don in Božo, iz Koprivne Luka, Jože, Štefan, Metod in Jaki, iz I. Pohorskega bataljona pa sta prišla Harkov in Servac, ki sta se na poti skozi Savinjsko dolino povezala z Ateno, Žutijem in Janezom Letonjo ter so skupno prišli januarja 1943 na Koroško, tovariš Bor in Izak pa sta dospela v četo istočasno z Leonom Zalaznikom, ki je pripeljal prve partizane iz Kotelj in Leš.²⁴

Vojno poročilo štaba IV. operativne zone z dne 12. aprila 1943 opisuje akcije koroške edinice. Tudi Glavno poveljstvo se je za gibanje na Koroškem posebno zanimalo, 12. aprila 1943 mu je bilo poslano s položaja podrobno poročilo o delovanju prvih koroških partizanov od leta 1942. Iz njega posnemamo nekaj zanimivosti: »Leto 1942. Še preden je zapadel pred božičem sneg, je skupina krenila na pot, na akcijo. Napadla je Solčavo. Razorožen je bil policist in zaplenjena puška z municijo, uničen arhiv občine. Po kratkem počitku je skupina šla na avstrijsko Koroško. Po Avstriji je hodila pet dni in to od bivše meje pa še preko Železne Kaple. Med potjo je vršila politično propagando, prirejala pri zavednih kmetih nastope, delila letake, pela pesmi. Zaplenila je nekaj lovskih pušk, obiskala enega največjih hitlerjancev v Železni Kapli in pri njem zaplenila orožje, radio in nekaj hrane. Povsod so bili gostoljubno sprejeti, povsod so vplivali na razpoloženje in širili borbeni duh v dušah triindvajset let zasužnjenih bratov Korošcev. Večkrat se je dogodilo, da so posamezni kmetje povabili partizane na svoj dom, ko so slišali, da so se pojavili pri njihovem sosеду. Izdajstva do sedaj še ni bilo. Po končani »turneji« se je skupina vrnila na svoj dom, v lepo po-

stavljenе barake, med svoje domače ljudi. Ob pustnem času je prišlo več vabil. Vabili so nas v večjem številu in so nas postregli z vsem, kar so le imeli. Radi smo se odzvali. Ob takih prilikah so priredili partizani nastope, pevske točke, šaljive scene in plesali koroške narodne plese, kar je posebno navdušilo štajerske partizane. Po pustu je edinica ponovno krenila proti Zelezni Kapli, toda na poti jo je zamelet sneg. 8. marca 1943 je skupina 37 mož bila ponovno v Avstriji. Na poti so likvidirali tri denuncijante, propagirali Združeno Slovenijo, likvidirali policijsko patrolo v Zelezni Kapli in prodrli do Podjunske doline. Vršili so politične mitinge, delili letake, peli partizanske pesmi. Po akciji v Podjunski dolini se je četa umaknila proti avstrijsko-jugoslovanski meji. Že drugi dan po akciji so Nemci koncentrirali velike množine vojaštva. Zasedeni so bili vsi prehodi, sedla, postavljene zasede pri hišah. Ker ni bilo možno prodreti na jugoslovansko Koroško, so se umikali preko Olševe na Štajersko, toda na vrhu Olševe so naleteli ponoči 15. marca 1943 na švabsko zasedo, ki so jo z jurišem pregnali. Isto noč so še trikrat padli v zasedo. Žrtev sicer ni bilo, četa pa se je razbila na več skupin, tako da so bile nekatere izmed njih skrite po dva dni brez hrane med skalami in v grmovju, saj se radi nemške preiskave niso mogli prebiti iz obroča. Samo na zapadni strani Olševe je bilo okoli 1300 nemških vojakov. Takrat so Nemci uporabljali SS ter edince policije, v kateri so bili tudi Francozi, Poljaki, Čehi in par mobiliziranih Slovencev. Nemška hajka in blokada je trajala 8 dni, uspeha pa niso doživeli. Naša četa se je ponovno zbrala, posebno pohvalo zasluži tovariš Robin, katerega so Švabi 21 ur preganjali, pa je kljub temu rešil mitraljez. Dne 26. marca 1943 je četa šla v zasedo v Koprivno, kjer so Nemce pognali v beg, ubili dva njihova žandarja, dva ranili, naši pa niso imeli izgub.

Splošen vtis, ki so ga napravili partizani na obeh delih Koroške s svojim političnim delom in akcijami, je bil jako ugoden.^{24b, c}

Dne 10. febr. 1943 je prejela koroška četa od IV. operativne zone pismo, v katerem jim stavlja politikomisar Dušan Kveder v dolžnost:

1. Do nadaljnje odredbe ostane četa na Koroškem, to je na bivšem jugoslovanskem, pa tudi na bivšem avstrijskem Koroškem. Zavedajte se velike politične važnosti, ki jo ima naša akcija onstran bivše meje. Aktivnost na tem področju je trenutno najvažnejša v vsej Sloveniji. Zato naj četa takoj krene na pohod proti Zelezni Kapli in Dravi. Na Koroškem mora še ta mesec teči fašistična kri! Kažite se čimveč prebivalstvu! Pojte naše pesmi! Demonstrirajte, da bo ves svet vedel, da ima tudi Koroška partizane.

2. Z vsemi silami je treba preprečiti hitlerjansko mobilizacijo v naših krajih! V tem trenutno obstoja največja možnost za našo mobilizacijo. To nam dokazuje gorenjski del naše zone, kjer smo mobilizirali 90 odstotkov vpoklicanih v nemško vojsko. V kamniško-moravškem okrožju

imamo sedaj že tri močne bataljone, večje kot so bili lanski. V ta namen je treba seveda temeljitega dela na terenu. Poslati je patrole na vse strani, mobilizirati je same prostovoljce. V teh tednih se moramo razširiti kot lani na Dolenjskem. **IZ VAŠE ČETE MORA NASTATI BATALJON!** Vso skrb posvetite nabavi orožja in municije. Razvijajte široko politično delo med novinci na terenu! V smislu odloka CK KPS (Delo — avgusta 1942) morajo štabi in komande partizanskih edinic dajati poročila in odgovarjati za svojo aktivnost pred OK KPS! V tem pogledu odredimo, da četna komanda koroške čete odgovarja za svoje delo tovarišu Pavletu Žaucerju, predstavniku komiteja KPS za koroško okrožje.²⁵

V spominih na 1. koroško četo pripoveduje tudi tovariš Tomazin Peter, kovač iz Mežice, te podrobnosti: »V letu 1943 sem se odločil meseca februarja, da grem rajši v partizane nego v nemško vojsko. Po tajni vezi iz Črne sem odrinil k partizanski javki, ki je bila pri Mravljaku v Koprivni. Proti večeru sta prišla kurirja Harkov in Servac, z njimi sem odšel v partizansko taborišče. V prepričanju, da imajo lepo urejene barake, je sledilo takoj trenutno razočaranje, ker sem se znašel v primitivnem taborišču. Bilo je lepega jutra, menda drugega ali tretjega marca 1943. Tistega dne je bil sklican zbor čete, saj je število partizanov že zelo naraslo. Tedaj je prečital tovariš Bor zapoved, da se postavlja za komandirja čete tovariš Drago, za politikomisarja pa tovariš Mile. Četo je razdelil v dva voda, starejši vodnik je bil Slavec, naš mitraljezec, mlajši vodnik pa Milanček.«²⁶

USTANOVITEV I. KOROŠKEGA BATALJONA

28. marca 1943 je prispel v spremstvu štabne zaščite v prvo koroško četo tovariš Stane, komandant IV. operativne zone.

Dne 1. aprila 1943 je izvedel reorganizacijo dosedanje koroške enote, formiral dve četi in s tem ustanovil I. koroški bataljon, katerega ustanovitev so slovesno praznovali. Rotarjeva Štefka iz Žerjava je prinesla po mladinski liniji bataljonu v dar partizansko zastavo. Tovariš Stane je tega dne postavil za komandanta I. koroškega bataljona tovariša Lenarta, za njegovega namestnika tovariša Lojza, za politkomisarja tovariša Bora, za njegovega pomočnika tovariša Mileta. Že 1. apr. 1943 pa je prvi koroški bataljon krenil na pot, da izvede pod Stanetovim vodstvom akcijo na Nemce v Mežici, kar se je zgodilo ponoči od 3. na 4. april 1943.

Prečitajmo nekaj vrstic iz spominov na Staneta, ki jih je našemu muzeju poslal tovariš Leon Zalaznik: »Na Spodnjem Razboru pri Rožeku, v bazi šaleško-mislinjskega okrožja, je prišel v postojanko komandant Stane. Ko je zvedel, da sem pravkar prišel od prve koroške čete iz Tople, sem ga moral voditi tja. Stane nam je strogo zapovedal, molčati o tem, kdo je on. Nosil je jugoslovanske vojaške hlače, na glavi je imel klobuk, vsi skupaj z njegovim spremstvom pa so nosili nemške vojaške bluže. Čim smo prišli v 1. koroško četo, so vsi revirčani Staneta spoznali in ga z navdušenjem pozdravljali.«²⁷

Tovariš Tomazin pa opisuje prihod Staneta ter pohod na Mežico takole: »Iz IV. operativne zone je prišlo 13 tovarišev v našo koroško četo. Srečali smo se v Koprivni; med njimi je bil tudi komandant Stane in Lenart. Veseli smo jih bili... Ko se je začelo 3. aprila mračiti, je krenil naš bataljon po pobočju Pece pri Jesenikovem vrhu, skoraj mimo stare graničarske karavle. Premikali smo se počasi, ker je bilo temno. Pogled na Mežico je bil prekrasen, ker je bilo tamkaj vse v lučeh. Bližali smo se dogovorjenemu mestu. Med potjo sem se spomnil, da je sobota, pa bi bilo dobro, če bi šli med ljudi v kino. To misel sem takoj sporočil tovarišu Stanetu, sledili so posveti, hitro smo pospešili po-

Mitraljezec zapadnokoroškega odreda se pogovarja z nacisti v zanje edino razumljivi govoric

hod, ker smo imeli le eno uro časa. Pri mežiškem pokopališču je bil dan vsem četam razpored ter določeno zbornostno mesto. Prva skupina je prekinila telefonske zveze Črna-Mežica-Prevalje; ta ekipa je izvršila nalogo pri trgovini Brundula; 2. vod je šel v zasedo na glavno cesto Prevalje-Mežica, 3. vod je držal zasedo pri Zagmojstru, kjer je cesta proti Pliberku, 4. vod je dobil nalogo, zasesti žandarmerijsko postajo, ki je bila v župnišču pri cerkvi. Štab bataljona je krenil v kino dvorano; do zaključka predstave je bilo le še 10 minut. Vsa akcija je bila zelo učinkovita.²⁵

»Vojno poročilo I. koroškega bataljona pravi o njej: Takoj po prihodu naših tovarišev v trg se je pričela borba z orožniki, domačimi oboroženimi izdajalci ter na pomoč poslano policijo iz Črne. Borba je trajala do umika. Justificirani so bili štirje nacisti, in to 2 Sturmführerja in dva prostovoljca, popolnoma je bil uničen kino aparat in film. Po izvršnih opravkih v kino dvorani smo odprli magazin z orožjem, kjer sta padla dva policista, nekaj jih je bilo ranjenih, na naši strani smo imeli dva ranjena. Po končani akciji je bil v redu izvršen umik, kljub temu, da so Nemci že prodrli v trg. Reakcija na akcijo v Mežici je bila velika. Naša koroška edinica je mlada, njeno moštvo sestavljeno iz pomladanskih mobilizirancev-novincev. Kljub temu so se ti partizani na akciji kakor pri umiku in težavnem prebijanju skozi nemški obroč sijajno obnesli ter so zato vredni vse pohvale. Z napadom na Mežico, ki leži na koroškem ozemlju, je bil zadan Nemcem težak udarec. Jeza nacistov je velika, ker se je partizanska borba razširila tudi na koro-

ško stran in s tem pojačalo gibanje OF... Akcija na Mežico je bila istočasno tudi manifestacija slovenske narodne zavesti, ki je nacionalno in socialno zatiranemu koroškemu Slovincu odprla oči in pokazala pot v lepšo bodočnost.²⁶

Pri napadu na Mežico je bil težko ranjen komandant I. koroškega bataljona Pasterk France-Lenart, doma iz Železne Kaple. Zaradi dobljenih ran je čez nekaj dni nad Mežico umrl. Po mežiški akciji je dobil koroški bataljon novega komandanta, Slaperja Tomaža-»Tuga«; aktivnost tega bataljona se je razširila do ceste Jezerski vrh—Železna Kapla, Pliberk, Borovlje. Partizani so napadali nemške patrolje in vršili sabotažne akcije.

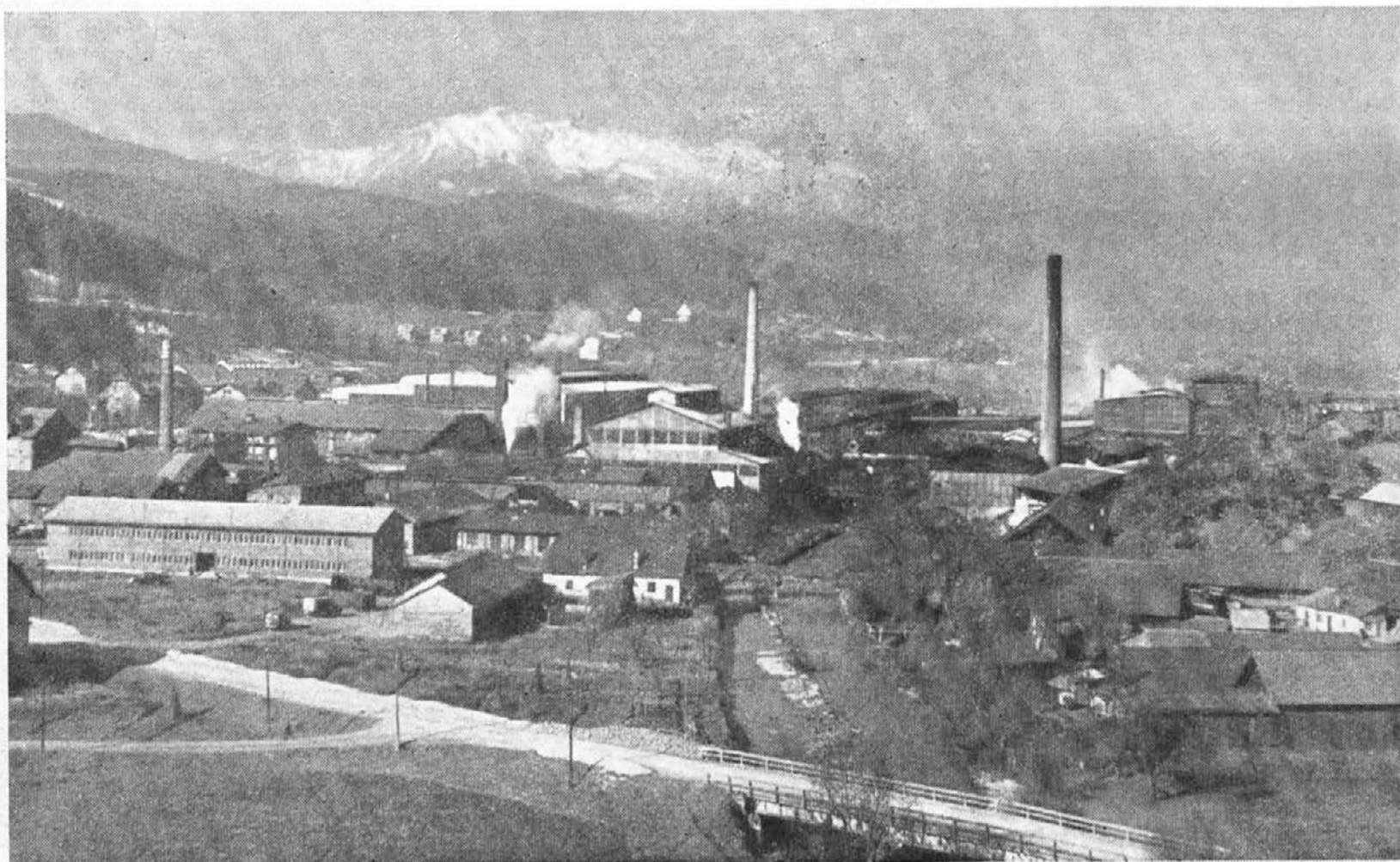
KOROŠKI PARTIZANI GREDO NA POHORJE

Po akciji na Mežico je komandant Stane zbral 12 koroških borcev za novo enoto na Pohorje, kjer je 8. januarja 1943 propadel I. Pohorski bataljon. Po naporni poti preko Pece je vseh 22 s Stanetovim spremstvom prišlo do Goloba v Koprivni, od tu so nadaljevali pot čez Bistvo na Kramerco in po Laški poti preko Razborja do Dovž v Mislinjski dolini, izvršili akcijo, likvidirali nemškega žandarja ter izdajalca, kateri je dajal pred meseci Švabom poročila o I. Pohorskem bataljonu, zatem so se zbrali pri kmetu Turičniku in nadaljevali pot proti Črnemu jezeru, kjer je pred tremi meseci skrvavel I. Pohorski bataljon. Našli so vse razbito, po tleh so ležale strgane obleke, kape in tri puške. Po Stanetovi želji so tamkaj ostali 6 do 7 dni, zatem pa je Stane odšel preko Sa-

vinjske doline na Dolenjsko. Partizani iz I. koroškega bataljona, ki jih je Stane poslal kot pomoč Pohorju, so ostali tamkaj z nalogo organizirati drugi Pohorski bataljon; v sestavu te nove enote so bili med drugimi tovariši Harkov, Ivanov, Stane Gregorič, Bogdan, Servac in Dolfe.²⁷

Iz Mežice se koroški partizani niso več vrnili v bazo nad Toplo, ker so prešli v neprestane akcije.

Iz poročila tovariša Bora dne 11. maja 1943 je razvidno, da mu pomočnik komisarja Mile poroča, da je na terenu Libuče, Pliberk, Strojna na delu z 11 ljudmi, ki so vsi oboroženi, vršijo rekvizicijo orožja, municije in nemških uniform. Za 1. maj 1943 je bil zažgan kres med železniško postajo Pliberk in mestom samim. Zgorela je tudi šupa nekega izdajalca, ki je bil likvidiran. Bil je podoficir nemške vojske v Franciji in član NSDAP. Zaplenili so parabelo, 65 komadov municije, lovsko puško z municijo, dve gazer pištoli, daljnogled in specialko Koroške. Akcijo so izvršili popoldne, in sicer naša patrola v nemških uniformah. Organizira se akcija na progo, material za razbitje je na razpolago. Obstajajo vezi med nami in železničarji na progi Pliberk—Prevalje. Vpostavili smo zvezo z ruskimi ujetniki v Dravogradu in francoskimi v velikovškem okraju. Lojzova patrola osmih ljudi operira na sektorju Solčave. Pohvale vredno je delo naših terencev v Avstriji, ki so izvršili precej uspešnih akcij in tako dali čutiti nacistom, da se partizanski pokret tudi v Avstriji razvija; zaplenili so pri tem orožje in municijo ter uniforme dopustnikom. Za 1. maj so napravili akcijo na železniško postajo v Goselni vasi v

Ravne na Koroškem — tovarna plemenitih jekel

Podjunske doline. Gibali so se podnevi v nemških uniformah in je ta taktika precej zmešala Nemcem načune... Vpostavljene so tudi zveze s KP Avstrije. Ob zaključku pisma poziva tovariš Bor štab 4. operativne cone: »Pošljite čimveč literature — kolikor je mogoče!«²¹

V tej dobi je skrbela za propagando Koroška partizanska tehnika v Stanetovem mlinu nad Črno in je delovala do junija 1943, ko se je preselila v novi bunker v bližini »Srnjaka« v Javorju. Ta Koroška tehnika, ki sta jo vodila kot urednika tovariša Matjaž in Polde, je tiskala literaturo za območje Koroškega okrožja. Razmnoževali so brošure, ponatiskovali redne izdaje časopisov, katere so prihajale po kurirski liniji z Dolenjske. Tukaj so tiskali Izjavo teh Partij, za 22. junij pa Proglas Koroškim Slovincem, ki ga je napisal Matjaž. Prav vse brošure Koroške tehnike imajo po eno pesmico, ker jih je koroško ljudstvo vedno želelo. Avgusta 1943 so Nemci tehniko zažgali. V »Poročilu okrožnemu komiteju KPS za Koroško« moremo razbrati, kako delavci so bili tovariši v tehniki. V juliju 1943 so tiskali na šapirograf »Ob zadnji uri fašizma«, »Kdo smo partizani in kaj hočemo«, vrsto letakov, pesmarice, zgodovino VKP(b), pa še marsikaj. Izdelanih je bilo 3400 letakov, 8250 strani razne literature. Material iz te tehnike so razpečavali s pomočjo partizanskih kurirskih zvez kakor tudi zvez preko legalcev na področju Mežiške in Podjunske doline, Rože v Velikovec ter Celovec. Legalno zvezo sta vzdrževali Vivodovi iz Lobnika — Mara in Malka.^{22a, b}

Izza tistih dni opisuje tovariš Karel Prušnik - Gašper zanimivosti v članku »Kako smo prodirali na Koroško« o tem, kako so se pri avstrijskih »urlaubarjih« oboroževali, kako so širili ideje Osvobodilne fronte ter o uspehih NOV in POS. Začuden so nas gledali, ko smo jim razlagali o našem narodnem junaku Titu. Našli so tudi v avstrijskem delu Koroške naše predane ljudi, ki so jim vsega nudili. V poročilu od 11. maja 1943 omenja tudi, kako je ljudi potrla vest o smrtni obsodbi 13 Slovincem iz okolice Železne Kaple, ki so bili likvidirani 29. aprila 1943.²³

Dne 12. maja 1943 je doživela Koroška zgodovinsko pomemben dogodek — prvo konferenco političnih delavcev Koroške. Razpravljali so o OF na Koroškem, o aktivnosti delavske enotnosti, o ženski protifašistični zvezi in o potrebi narodne zaščite, o odnosu do avstrijskih antifašistov, predvsem pa o ukrepih, kako izvesti naloge za razširitev aktivnosti. Konferenca terenskih političnih delavcev Koroškega okrožja so se udeležili tovariši Matjaž, Bor, Janez, Polde, Gašper, Johan in Džon ter komandant Tugo in komandir Drago; vršila se je pod Belo pečjo.

V poročilu Pokrajinskemu komiteju KPS za Severno Slovenijo 1. junija 1943 poroča sekretar OK KPS za Koroško tov. Matjaž o poteku omenjene konference. Med drugim pravi: »Dejstvo, da je delo OF na Koroškem sorazmerno mlado in šele v razvoju tako v političnem kot v vojaškem smislu, daje posebno važnost tej prvi konferenci političnih delavcev na Koroškem. Zavedali smo se tudi tega, da sma-

Izvidnica vzhodnokoroškega odreda (med njimi komisar I. bataljona Dolfe Hohkraut)

trata CK KPS in IOOF za izredno važno dejstvo, da se pridruži Koroška tako v pogledu razvoja lastnih partizanskih enot kot v pogledu širjenja postojank in odborov OF ter KP skupni borbi slovenskega naroda. Mislim, da je uspeh konference zadovoljiv, da se rezultati že kažejo v delu tovarišev na terenu.« Nadalje poroča, kako so si politični aktivisti porazdelili teren ter navaja uspehe dosedanjega dela. »V rudniškem revirju Črna, Žerjav, Mežica je organiziranih že devet odborov

Delavske enotnosti, Odbora, ki sta bila prva organizirana, o katerih sem že poročal zadnjič, dobro funkcionirata, saj sta nabavila precej materiala za tehniko, nekaj eksploziva, denarja, mobilizirali so več tovarišev in dali podatke o skritem orožju in municiji, tudi o onem, ki je še v sovražnih rokah. Dobro funkcionira tudi obveščevalna služba. Tehniko so opremili v kratkem času, s terena smo dobili dve haktografski masi in precejšnjo množino papirja. Radio aparat smo rekvirirali proti reverzu, težave pa imamo z nabavo ciklostila... Še vedno nam primanjkuje propagandnega materiala, letakov za nemške vojake in nemško prebivalstvo, ravno tako pa tudi za Slovence. Podprite nas s propagandnim materialom, in to čim prej, ker čas strahovito hiti. Reakcija okupatorja narašča iz dneva v dan, morala ljudstva, ki nas podpira, pa je kljub poostrenim meram še zelo dobra. Vera v zmago in osvoboditev je večja kot strah pred terorjem. Marsikdo si ne upa več spati v Črni, Mežici ali v Guštanju, ampak se vozi v Pliberk ali pa v Dravograd. Velike težkoče so glede vojaških edinic, ker ni dovolj niti vojaškega niti političnega kadra glede na število novincev. Pravkar nam je eden od odborov Delavske enotnosti poslal dva novince Nemca, enega iz Celovca, drugega iz Beljaka.«²⁴

V pozdravnem pismu s te konference IOOF z dne 12. maja 1943 beremo:

»S prve konference terenskih delavcev OF na Koroškem pošiljamo IOOF pozdrave. Ljudstvo nas sprejema z zaupanjem in ljubeznijo in dokazuje, da kljub dolgemu suženjstvu ni pozabilo na svojo narodno pripadnost, na svoj jezik in svojo pesem. Zdaj je planilo to ljudstvo na plan in se oklenilo OF in njene vojske partizanov z iskreno ljubeznijo.«²⁵

Tudi vrhovnemu poveljniku Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije tovarišu Titu pišejo:

Nacisti in fašisti (Rainer in Graziolli) 2. in 3. julija 1941 v Celovcu na sestanku za skupne nastope proti slovenskim partizanom

Odhod koroških partizanov na Pohorje

PISMO TOVARIŠU TITU

»S PRVE KONFERENCE OK KPS ZA KOROŠKO IN POLITIČNIH DELAVCEV KOROŠKE POŠILJAMO VRHOVNEMU POVELJNIKU NOV IN POJ TOVARIŠU TITU PLAMTEČE POZDRAVE... Ni še dolgo tega, kar je na Koroškem prvič padel strel iz partizanske puške in že se je val narodnoosvobodilne borbe razlil po vsej Koroški in vлил slovenskemu ljudstvu Koroške nove vere v dokončno zmago in združitev z ostalo Slovenijo v novi demokratični Jugoslaviji. PREPROSTO KOROŠKO LJUDSTVO TE, TOVARIŠ TITO, SE S TEM VEČJIM VESELJEM POZDRAVLJA, KER SMO ČULI, DA SI PREPROST DELAVEC, PREPROST MOŽ IZ LJUDSTVA, KI IMAS TISTO, ČESAR NISO IMELI JUGOSLOVANSKI GENERALI: ČISTO LJUBEZEN DO LJUDSTVA IN NARODOV JUGOSLAVIJE IN KREPKO VOLJO BORITI SE ZA SVOBODO, PA NAJ BO SOVRAŽNIK SE TAKO MOČAN.«³⁶

Tudi CK KPS, glavnemu poveljstvu NOV in POS in Protifašističnemu svetu Narodne osvoboditve Jugoslavije so v resolucijah dokazali veliko vero Korošcev v osvoboditev.

Na tej konferenci je bil razdeljen Vzhodno-koroški teren na tri področja: Janez, to je Vladimir Letonja, je delal na terenu Železne Kaple, Remšnika, Lepene, Lobnika in Podjune; Johan, to je Ivan Zupanc, in Gašper sta delovala v Beli, na Obirskem, v Kortah, Selah in Spodnjem Rožu; Mile pa je operiral med Dravo in progo Pliberk—Dravograd. Povsod so nastajali odbori OF, DE in SPŽZ.

V letaku 16. julija 1943 beremo: »Koroška je postala del vsega slovenskega ozemlja, vsa slovenska zemlja z Ljubljansko pokrajino, s Štajersko, Prekmurjem in Primorsko, ki so danes enotne v boju za svoje narodne pravice.«

NA KOROŠKEM SE VAL LJUDSKE VSTAJE VEDNO BOLJ ŠIRI

V I. Koroški četi so imeli v začetku le enega šarca, po Stanetovem prihodu so pridobili nad 30 pušk, v poletju so si priborili obilo najmodernejšega nemškega orožja. Znani koroški partizan komandant Kijev nam pripoveduje, kako je šel meseca maja 1943 z Milančkom in 12 partizani na Obirsko. Tiste dni se je vrnil tudi Mile iz Strojne in pripeljal 12 novih prostovoljcev, ki so si v raznih akcijah priborili dosti orožja. Da bi imeli v I. Koroškem bataljonu čimprej več težkega orožja, so odšli štirje tovariši meseca maja po dva mitraljeza preko Pohorja, čez dupleški most k Barbari v Slov. gorice. V sestavu te skupine so bili Niko, Robin in Fric, ki so se vrnil čez deset dni z mitraljezoma, ki sta bila zadeponirana.

Poleti 1943. leta so prišli partizani v Št. Danijel nad Prevaljami. Nemški policisti so takrat pod vodstvom znanega pliberškega nacista navalili v ta kraj, pobili nekaj partizanov, 29 ljudi odvedli v gestapovske zapore na Prevalje, kjer jih je mnogo od trpinčenja umrlo, preostale pa so odposlali v nemška taborišča.

Vse čete I. koroškega bataljona so imele avgusta 1943 okrog 320 borcev s sedmimi mitraljezi; zbrali so se na Smrekovcu, in šli v Zasavje v Šlandrovo brigado, da bi odšle po povelju Glavnega štaba Slovenije na Dolenjsko, saj se je bližala kapitulacija Italije, ko je postal velik del Slovenije osvobojen in se je naša borba silno okrepla. Takrat je ostalo na Koroškem samo 40 borcev in terenskih aktivistov.

Že v teku dveh mesecev je na Koroškem nastal novi II. koroški bataljon, ki se je prav kmalu pomnožil na 120 mož. 7. novembra 1943 so imeli že 5 mitraljezov, 5 brzostrelk in obilo lahkega orožja, ki so si ga priborili iz okupatorjevih rok. Za obletnico Oktobrske revolucije je odšla prva četa Koroškega bataljona pod poveljstvom komandanta Toneta Okrogarja-

Nestla na Obirje in v Korte, druga četa je operirala pod Gorazdovim vodstvom od Železne Kaple preko Pliberka do Strojne, Dušanova tretja četa pa je odšla na sektor Uršlje gore.

Druga četa je presenetila Švabe v postojanki Beli kar opoldne, Dušanovi mlinerji so tiste dni porušili most med Dravogradom in Prevaljami, štab bataljona je pa medtem razoroževal Nemce in vermane okrog Mežice.

Med zelo pomembne akcije koroških partizanov spada tudi Kotuljski tabor, ki ga je tako lepo opisal v Fužinarju tovariš Beno Kotnik. Partizani so ga priredili v nedeljo 31. oktobra 1943. Ob tej priliki je govoril sekretar Pokrajinskega odbora za Slovensko Koroško tov. Matjaž, sekretar mežiškega okrožja Polda je govoril o bratstvu in edinstvu jugoslovanskih narodov, sekretarka mladine Mežiškega okraja tovarišica Marjetka o nalogah mladine, politkomisar II. koroškega bataljona o sovražnem delu izdajalcev, komisar čete Drago in komandant Dušan pa o partizanskem gibanju. Ko so po tem mitingu odkorakali proti Rimskemu vrelcu, se je daleč okrog razlegala slovenska pesem. Po tej akciji so Nemci izvajali represalije in zaprli čez petdeset ljudi, v Rimskem vrelcu pa se je naselil SS bataljon. »V Mežiški dolini so se takrat dogajali težki prizori; vas in soseska se je praznila, gora pa polnila. Partizani so se takrat sestali pri 'Miškah' v Jazbini, kjer je živela partizanska družina Petričeva. Pošteno so se oddahnili, založili in prepevali pozno v noč. Zgodaj zjutraj je Dušan postrojil svojo četo zaradi odhoda, ko so jih Švabi iznenada napadli. Partizani so se s težavo umaknili čez strme prepade. Nemci pa so se znesli nad Petričevimi, ki so tega dne izgubili svojo hčerko Marico 'Miško mlajšo'.«³⁷

Tovariš Beno Kotnik piše o tisti dobi v spomnih: »Po vaseh, trgih in tovarnah so šušljali: Pri Petriču v Javorju je padel Čapaj-Kančev Anza z Nelko, pri Kisli vodi so križali švabi Rožankovega Anzana z glavo navzdol, Štajnerjevega Lojza in Andreja so ustrelili, Trbovšek, Krivograd in Lepko so v taborišču umrli, pri Jurčku sta bila obstreljena Protičev Jožko in Štručev sin, v dravograjskem zaporu so obesili Jankinjo, na Prežihovem vrhu je zadržala gestapovska brzostrelka — izdihnil je Kuharjev Anza. Burjakovo družino s Tople s 74-letnim očetom so odvedli, padla sta Janžekova dva iz Koprivne, med živimi ni več Hriberskega Gustlna, Trobejevega in Rožankovega Francija iz Podkrajja ter Apohalo Micko so Švabi vlekli v coklah s polja na Kislo vodo — ni je več. Plešnika in Juga iz Raven sta izgubila svoje pube, Rakitnikovo družino so uničili v zažganem poslopju... Dobrije razen Juga in Leskovca so prazne! Pri Sv. Neži so ustrelili Juričevega Drejčka, tesarja Jaka Čiča ter Jurčkovega očeta in sina. Rožankovi, Apohalovi, Lubasovi in Dularjevi so šli z družinami v les. Takšne vesti so se širile ves čas do osvoboditve. Kotlje so bile vzor v narodnoosvobodilni vojni. Branile so z orožjem v roki svoj jezik, svoj rod in slovensko zemljo, zato so padale tudi žrtve.«^{38a}

V tej dobi je bilo naseljenih v bližini nastajajoče dravogradske elektrarne okoli 700 ruskih ujetnikov. Vsled mučenja in stradanja jih je jeseni 1943 umrlo 495.

Kakšna je bila v drugi polovici 1943 politično-upravna razdelitev na področju Mežiške doline?

Prvi sekretar Mežiškega okrožja je bil tovariš Eberl-Polde, ki je bil zastrupljen z medom, katerega so mu podtaknili Nemci. Takrat so delovali tudi aktivisti tovariš Kastelic-Džon in tovarišica Jenko Olga-Marjetka ter Katar. Samozvani sekretar spodnjega mežiškega okraja je bil Aga, ki je imel zveze z gestapovsko mrežo. Ko so ga razkrinkali, jo je pobrisal v Avstrijo, od koder je pošiljal provokatorske brošure, iz katerih je razvidno, da je imel spodnjemežiški okraj 13 OF odborov.³⁹ Po smrti Poldeta je prevzel posle okrožnega sekretarja Franjo Kastelic-Džon; bil je teže ranjen, vendar je vršil sekretarske posle do septembra 1944, ko se je vrnil v borbeno enoto. V njegovi dobi je obsegalo okrožje Mežica okraje Dravograd, Guštanj-Prevalje in Črna-Mežica, skupno 18 odborov OF. Propagando je širila Koroška tehnika »Netopir« severozahodno od Uršlje gore.⁴⁰

PRIHOD UDARNE DIVIZIJE NA KOROŠKO

Za božič 1943 so se zbrale vse tri koroške čete in štab bataljona na Grohoti pod Raduho, skupaj preko 200 koroških partizanov. Iz teh so formirali nov bataljon, ki je zadnje dni decembra 1943 krenil na Pohorje, kjer je bila za obletnico padca I. Pohorskega bataljona osnovana dne 8. januarja 1944 pri Primožu na Pohorju »Pohorska brigada Miloša Zidanška«, katere III. bataljon so tvorili Korošči.⁴¹

Za lažje razumevanje NOB na Koroškem bom naštel le nekaj pomembnejših podatkov in dogodkov v letih 1944—45 brez časovne vzročne povezave.

Z odredbo Glavnega štaba Slovenije je bil 13. oktobra 1943 formiran štab zahodnokoroškega odreda, štiri mesece pozneje, 5. febr. 1944, pa je bila izvedena v življenjske organizacije vzhodnokoroškega odreda, ki je bil vključen v 4. operativno zono. Ozemlje vzhodnokoroškega odreda VKO je bilo razdeljeno na tri operativna področja: Mežiška dolina z ozemljem do ceste Velikovec—Jezerko, drugo področje do Ljubeljske ceste, tretja enota pa je imela nalogo, prodreti preko Drave na severno stran.

V jeseni 1943 je bil formiran od CK po tovarišku Leskošku-Luki Pokrajinski komite za Slovensko Koroško, kateremu so bili podrejeni Okrožni komiteji VK ozemlja. Ko se je vršilo od 19. do 23. febr. 1944 v Črnomlju zasedanje SNOS-a, kjer so bili položeni temelji slovenske republike v okviru FLRJ, je bil proslutni delegat s Koroške tovariš Matjaž, ki se je marca 1944 vrnil kot sekretar Oblastnega komiteta za Koroško, ker so se prejšnji Pokrajinski komiteji v Sloveniji preimenovali v Oblastne.⁴²

Februarja 1944 je Koroška doživela veličasten dogodek naše partizanske epo-peje. V slovenjgraški okraj in v koroške gore je prodrla XVI. udarna divizija, v

Narodni dom v Mežici — pozorišče napada dne 3. aprila 1943

težkih borbah preizkušeni borci so vztrajali na tem ozemlju do nemške kapitulacije.

Z ukazom Glavnega štaba Slovenije dne 24. aprila 1944 sta bila združena VKO in ZKO v Koroško grupo odredov. Komandant je bil Vinko Simončič-Gašper, politkomisar Mitja Ribičič-Ciril. KGO je bila podrejena štabu IV. operativne cone, operacijski področji je še nadalje ločila Jezerka cesta. VKO je bil povezan s Pohorskim odredom in Zgornjesavinjskim področjem. Proti koncu maja 1944 je prišla v štab Koroške grupe odredov angleška vojna misija, med drugim tudi zaradi spuščanja orožja in sanitetnega materiala. Ko je bil formiran 17. aprila 1944 tretji bataljon VKO, je imel odred nad 250 mož. V 1. bataljonu je bil komandant Uranič Drago, politkomisar Ivanov, v 2. bataljonu je bil komandant Dušan, komisar Dolfe Hohkraut, v 3. bataljonu komandant Nestl, komisar Grega. Partizanske sile so se v poletju 1944 na Koroškem celo potrojile in so izvajale manjše lokalne operacije. VKO je imel, kot že navedeno, tri bataljone, ZKO dva bataljona, edinic Rusov in partizanske edince severno od Drave

na Gurah. Še posebno aktivno so delovale minerske enote, katerim je dajal direktive za rušenje utrdb, mostov, železnic, rudniških naprav, elektrovodov in tovarn štab Koroške grupe odredov. Poleti 1944 je bila osvobojena zgornja Savinjska dolina in v to obdobje spada največja zmaga koroških partizanov, ko so od 19. do 24. avgusta 1944 izbojevali največjo bitko v borbah na področju Bistre, Koprivne in Bele peči; bitka je poznana kot ZMAGA V BISTRU. Nemški tank v strugi na Mlinarskem še danes potrjuje, da lahko odločna volja po svobodi in neodvisnosti premaga tudi jeklene orjake. Bitka v Bistri je bila najslavnejša zmaga VKO, partizanov Matjaževe Pece.⁴³

Da so bili nacisti v naših krajih zares v skrbeh, nam potrjujejo tudi zbrane nemške listine iz Mežice, ki se glase: »Z neprestanimi akcijami zavirajo partizani produkcijo svinca v škodo Reicha, požgali so obrate, zgorele so žage, razstrelili so elektrarno v Topli, transformatorsko postajo v Žerjavu ter rudniške naprave pod zemljo. Spodnja obzorja svinčenega rudnika so bila v tem letu dvakrat potopljena, saj so partizani 44-krat prekinili daljnovid

Velenje—Mežica. Minerji VKO so razstrelili 6 mostov do Prevalj in 6 mostov do Pliberka, zato je odvoz rude iz Mežice skoraj ustavljen. Leta 1944 je izgubil mežiški rudnik iz svojih rudarskih revirjev 478 mož, ki so odšli v partizane, za leto 1945 pa govore poročila o množičnem odhodu.⁴⁴

Nacistične represalije proti slovenskemu upornemu ljudstvu so bile grozovite. Okolica »Morišča Dravograd« je posejana s stotinami grobov, žrtev te gestapovske mučilnice.⁴⁵

Kljub temu so v koroških gorah v nočeh plamteli kresovi in oznanjali Podjuncem, Rožanom, Ziljanom in Celovcu, da je vsa Koroška v velikem osvobodilnem boju. Nemci so uvideli, da se je položaj za njih temeljito spremenil.

12. septembra 1944 je Glavni štab Slovenije ukinil Koroško grupo odredov, ker se je večina koroških borcev vključila v štajerske brigade, na Koroškem pa je operiral Koroški odred, katerega bataljoni so operirali na južni in severni strani Drave, v Ziljski dolini pa je vršila akcije Ziljska četa, na severu Drave vzhodno od Dravograda pa je operiral Lackov odred.

Gauleiter Reiner je moral v govoru 3. decembra 1944 priznati, da je položaj na Koroškem nezadovoljiv. »Prisotnost banditskega gibanja je z vojaškega vidika pomembna. Tri leta smo se že pobijali z uspehi in neuspehi. Fronta z jugovzhoda se vedno bolj približuje in če je ne bodo zadržali, bo sovražnik stopil na koroška tla.«

V dneh fašističnega poraza je glavnina IV. operativne cone prodrla iz Savinjske doline na Koroško, Koroški odred je očistil vse ozemlje južno od Drave in 9. maja 1945 so partizani vkorakali v Celovec, kamor so prišli nekaj ur prej zahodni zavezniki. Koroški partizani so napravili zahodnim zaveznikom veliko pomoč, saj so v letih 1944–45 držali v šahu 15.000 Nemcev in razširili mrežo obveščevalne službe.

Še nekaj števil! Da je plamtela narodnoosvobodilna borba v velikem obsegu na področju Mežiške doline, med Korošci za Koroško, dokazujejo tudi podatki o padlih partizanih tega območja.

Poglavje naše borbe lahko zaključimo še drugače, in sicer na osnovi zgodovine razvoja Komunistične partije našega okraja. Dne 1. maja 1920 so se zbrali Prežihov Voranc in fužinarji Thurnove železarne v Guštanju in ustanovili celico. Včlanjenih je bilo 20 oseb. Bili so to delavci spodnje Mežiške doline. Ob Obznani je štela organizacija 80 članov, ko se je vršil avgusta meseca Ustanovni kongres v Vukovaru, je zastopnik guštanjske celice Anton Meternik prečital resolucijo svoje partijske organizacije o pravilni rešitvi koroškega vprašanja, t. j. o priključitvi Slovenske Koroške k Jugoslaviji, o borbi proti raznarodovanju na Koroškem itd.⁴⁶

Tudi to je dokaz, da so komunisti iz celice Mežiške doline vedno mislili na svoje brate preko krivične meje, kar so pokazali še posebno v NOB, saj je padlo iz našega okraja 115 članov KP in 41 skojevcev, v taboriščih je bilo ustreljenih 52 komuni-

Božič, Franta in Dolfe Hohkraut

stov in 27 skojevcev, kar je za naš okraj ogromno število, ker se skriva v njem velika večina političnega vodstva tukajšnje osvobodilne borbe.

¹ Stanovništvo Jugoslavije — nemški proglas 11. 4. 1941 v O. muzeju NOV

² Nemška revija iz Celovca — aprila 1941, primer v O. muzeju NOV

³ Beleznica magistra Klobučarja iz Dravograda v Okrajnem muzeju NOV

⁴ Etikete s tekočimi številkami družine Klobučar v O. muzeju NOV

⁵ Poročilo o zaplembah premoženja občine Libelčice v O. muzeju NOV

⁶ Nemški propagandni lističi iz leta 1941 v Okrajnem muzeju NOV

⁷ Božič Avgust — spomini na leto 1941 — prispevek O. muzeju NOV

⁸ Prosem Marko — Borba delavskega razreda — prispevek O. muzeju NOV

⁹ Spomini Pačnikove iz Leš — prispevek muzeju NOV

¹⁰ Nemško obvestilo o usmrtitvi — 20. 8. 1941 — Veldes-Bled — v O. muzeju NOV

¹¹ Pismo Pačnika Lovra iz Begunj — ohranjeno v O. muzeju NOV

¹² Nemško obvestilo o usmrtitvi — 3. 9. 1941 Bled — primer v Okr. muzeju NOV

¹³ Potočnik Tone — spomini na SKOJEVSKO grupo v Dravogradu leta 1941

¹⁴ Kotnik Beno — spomini na ustanavljanje OF leta 1941 — prispevek muzeju NOV

¹⁵ Kveder Dušan — Organizacijske naloge jeseni 1941 v Mežiški dolini. — Stebler Štefka: Moje kurirske poti in naloge leta 1941 — prispevek Okr. muzeju NOV

¹⁶ Listina: Kärntner Volksbund — Jugend-Stamm Mießtal-Prävali den 22. XI. 1941 — An die Ortsgruppenleiter des Kärntner Volksbundes im Mießtal

¹⁷ Mogu Ivan-Marko — spomini iz koroških gora — prispevek Okr. muzeju NOV

¹⁸ Ribičič Mitja v Slovenskem zborniku, str. 591

¹⁹ Verzeichnis der aus der Untersteiermark ausgesiedelten Personen, Liste ZZ 3 N 7 über die Aussiedlung am 27. 7. 1941

²⁰ Zbornik dokumentov o NOV, VI. knjiga 1 Borbe v Sloveniji, str. 128

²¹ Hohkraut »Dolfe« — Prva koroška četica v Topli — prispevek Okr. muzeju NOV

²² Marjetka Kastelic: Spomini na Koroško, objavljeni v »Zasavskem vestniku«

²³ Zaucer Pavle-Matjaž: Zameetek 1. koroške čete — prispevek Okr. muzeju NOV

^{24a} Tomazin Peter in Matjaž o 1. koroški četi v Topli

^{24b} Vojno poročilo Staba 4. oper. zone 12. 4. 1943 Glavnemu poveljstvu

^{24c} Poročilo 12. 4. 1943 Glavnemu poveljstvu Slovenske osvobodilne vojske

²⁵ IV. operativna zona 10. 2. 1943 Koroški četi

²⁶ Tomazin Peter: Spomini na ustanovitev 1. koroške čete — prispevek muzeju

²⁷ Zalaznik Leon — Komandant Stane je prišel na Koroško — prispevek muzeju

²⁸ Tomazin Peter: Napad na Mežico — prispevek muzeju NOV

²⁹ Vojno poročilo z dne 10. 4. 1943 Prvega koroškega bataljona o napadu na Mežico

³⁰ Dolfe Hohkraut: S Koroške smo odšli na Pohorje (prispevek muzeju)

³¹ Borovo poročilo Štabu 4. operat. zone 11. 5. 1943 — Pregled o stanju na Koroškem po Stanetovem odhodu

³² Tehnika OK KPS za Koroško — 1. 8. 1943 — Poročilo okrožnemu kom. KPS za Koroško in podatki tovariša Matjaža

³³ Karel Prušnik: Kako smo prodirali na Koroško

³⁴ OK KPS za Koroško 1. 6. 1943 — KP-ju KPS za Severno Slovenijo

³⁵ Pismo OK KPS za Koroško 12. 5. 1943 IO OF slovenskega naroda

³⁶ Pismo OK KPS za Koroško 12. 5. 1943 Vrhovnemu poveljniku NOV in POJ tovarišu Titu, original ohranjen v zgodovinskem oddelku CK ZKS

³⁷ Spomini komandanta Kijeva in kronika hiše »Pri treh miškah«

³⁸ Kotnik Beno: Kotuljski tabor, 38-B-Krajevna kronika za Črneče

³⁹ Pismo Jože Gutovnika-Age... Znancem! 28. 3. 1944

⁴⁰ Arhivske listine tehnike Netopir v Okrajnem muzeju NOV

⁴¹ Vižintin Avgust — Spomini na Koroško

⁴² Podatki tovariša Matjaža

⁴³ Kogelnik Roman — Zapiski iz velikega časa — Fužinar 1942 in Koroški zbornik

⁴⁴ Uprava rudnika svinca Mežica: Nemška poročila o posledicah partizanskih akcij za rudnik svinca v Mežici

⁴⁵ Petrov Ivan: Brošura »Morišče Dravograd« 1946

⁴⁶ Iz referata: Razvoj Komunistične stranke v okraju Dravograd

Upravni odbor Železarne Ravne se zahvaljuje vsem, ki so pomagali pri zbiranju gradiva za pričujočo posebno številko »Fužinarja«, katere namen je: obuditi in ohraniti spomine na velike čase tudi v pisani besedi.

Posebna zahvala Muzeju NOV v Slovenjem Gradcu, tov. Benu Kotniku in vsem, ki so kar koli prispevali in pomagali, da je naš list za praznik prvega koroškega partizanskega srečanja izpolnil dolžnost vsaj do dosežene mere.

Legenda o Matjažu

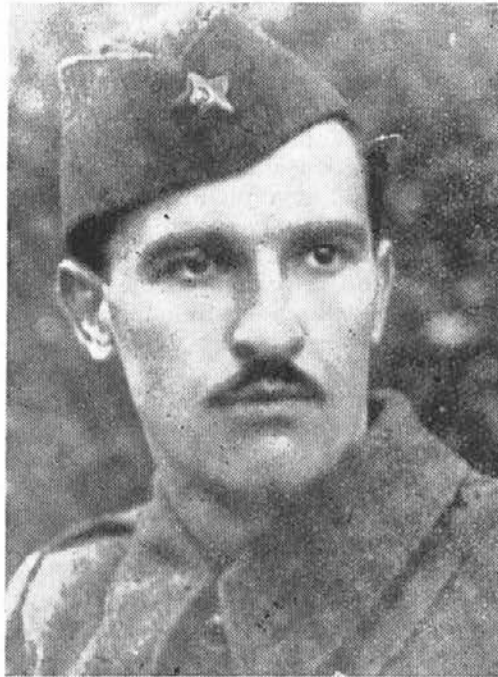
Naše gore je v partizanskih letih prepletla nova legenda o Matjažu.

V prvem viharju okupacije se je ljudstvo sklonilo kakor gabri v gori. Potem je prišla legenda, podobna otroški storiji. Stara Jerca v prevaljski občinski ubožnici je mislila, da kralj Matjaž v resnici obstaja. Stegnjeni kazalec je stavila na usta in rekla: »Pst!« Srečna je bila, da ve za skrivnost. Za nič ne bi izdala, kdo ji je povedal. Hotela je verovati, da se ji je sama razodela; da ga je sama srečala v Peci, čeprav v Peci še nikoli ni bila. In vsi, ki so hoteli tako verovati, so občutili skrivnost kakor žena v nosečnosti, ko ji tiho zažari smehlaj ob prvem znanju, da ni več sama.

Florinovi dekleti iz Tople, Ida in Bernardka, pripovedujeta iz tistega časa sledeče:

»Bilo je 2. decembra 1942 v mraku, vsi smo bili v hiši. Na vsem lepem vstopi plečat mož z revolverjem v roki, pozdravi in vpraša, če smo sami domači. Bil je komandant Lojz, za njim je vstopil Matjaž, potem Muri, Mile, Stane, Milanček, Atena, Ciril, Drago, Dolf, Nestelj, Gorki in Mitja. Medve sva kar trepetali, tako naju je bilo strah. Zdelo se nama je, da je kar puška pri puški, ko so imeli mitraljeze in vse vrste orožja. No, pa kmalu se je razvedrilo. Po domače so posedli in lepo zapeli. Kruha sva prinesli in mošta ter jabolk, potem pa šli večerjo kuhat. Nekaj dni prej smo kravo zaklali. Govejega mesa sva skuhalo in kislega zelja ter repice. Do pol štirih zjutraj so bili pri nas. Pravili so nam, da so pravi slovenski vojaki, ki hočejo ljudstvo rešiti okupatorja. Najbolj smo poslušali Matjaža. Takoj smo spoznali, da je izobražen človek. Prav podala se mu je njegova brada; saj smo pa tudi rekli, da je res kakor pravi kralj Matjaž. 22. decembra so spet prišli, tokrat je bila Marjetka prvič z njimi. Prinesli so nam tudi božičnih daril. 2. januarja 1943 so nam prišli voščiti novo leto. Matjaž je predse razgrnil papirje. Bral je poročila in pisal. Čez štirinajst dni so spet prišli, tedaj je bil z njimi že en koroški partizan z imenom Miha. Kmalu nato je šel z njimi še sosedov sin, Burjakov Gregi. V nedeljo, 21. februarja 1943 smo bili pri Kordežu na domači veselici in nas niso našli doma. Tedaj sta bila prvič z njimi tudi Gašper (Karel Prušnik) in sosedov Jurij. Drugo nedeljo so v pozni uri zopet trkali. Matjaž nam je dejal, da ne smemo nikomur verjeti, če vsaj enega ne poznamo. Vprašali smo, kdo je, in se je oglasil Matjaž: »Pobčki smo tu, odprite!« Matjaž je nosil vedno dolg plašč in titovko. Svojo črno brado je gladil in se šalil, da bo vojske konec, ko bo sedemkrat okoli mize zrasla. Kaj naj bi mu dali, da bi hitreje rasla? Vprašal je, kdaj bomo pustnijo obhajali. Povabili smo jih za pustno soboto in jih je res prišlo 27. Lo-basov Karel (Don) in Tomazinov Peter (Skala) sta igrala na mehe, drugi so peli in rajali do treh, ata in Matjaž pa sta govorila kakor dva stara doktorja. Matjažu

smo največ zaupali. Pameten je bil in resen, tudi če je bril burke in čutili smo, da je dober človek. Okoli 10. marca 1943 so se poslovili od topelskih skrivališč,

Inž. PAVLE ZAVCER-MATJAZ,
sekretar Oblastnega komiteja za Koroško

25. marca so nas zopet obiskali, takrat pa Matjaž ni imel več svoje dolge brade; ker ni več prebival v Peci, si je brado obril.

Beno Kotnik-Hostnik:

TERENSKA VEZA PO KOROŠKI

TV-linije (redne vojaške), bataljonske veze in obveščevalni centri v Mežiški dolini

TV linija je služila kot veza za vojake, pošto in tudi za potovanje aktivistov, ki so bili poslani na oddaljeni teren ali v kakšen tečaj. V tem primeru je dobil aktivist za potovanje propustnico. Na koncu te propustnice je bilo priporočilo, da naj TV postaje in vojaške formacije gredo potujočim vsestransko na roko. Tako je aktivist lahko potoval v spremstvu kurirjev od postaje do postaje in prišel na določeno mesto. Na postajah je dobil tudi hrano in večkrat tudi ležišče, ako je bila pot dolga. V center postaje nisi mogel, temveč je bil prostor za potujoče določen kje v bližini. To je bilo potrebno zaradi konspiracije.

Pohorska brigada je imela svojo postajo nad Brdi. Od tod so šli kurirji proti Sv. Duhu k Mežnarju v Javorje, od tam naprej na Permanšeka (Srňjak) čez Malo Črno do Janžeka (Orla). Pri Orlu se je linija cepila. Ena je šla na Jeklna v Koprivno čez Mozganov vrh v Avstrijo, druga pa na Podpeco h Končniku, nato pod Rižno goro čez Lom na Strojno in pri Šmarjeti čez mejo na Pliberšk. Pri Šmarjeti se je linija zopet odcepila in je šla pod Suho čez Dravo na Labot.

Poleg TV linij so imeh bataljoni še svoje veze, takozvane vojaške bataljonske

Zadnjikrat nas je obiskal 20. julija 1943; bil je bolan in ni jedel drugega kakor mleko z ajbišem. Bil pa je zgovoren in dobre volje. In ko se je poslovil, je rekel: „Zdaj pa na svidenje v svobodi!“

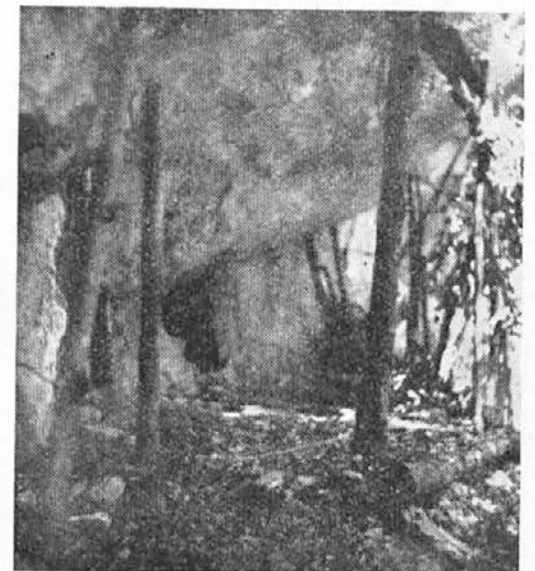
Tako se spominjata Ida in Bernardka srečaj s političnim voditeljem uporne Koroške.

Pavle Žavcer je bajtarski sin iz Selnice ob Dravi. Studiral je na klasični gimnaziji v Mariboru, maturiral leta 1935, šel nato v Zagreb na agronomsko fakulteto in diplomiral za inženirja agronomije. To je bilo življenje proletarskega otroka, ki mu ni nič drugega svetilo na pot ko tiha skrb materina. S sinom je pregnal okupator tudi njo v Srbijo, kjer je padla po četniški roki.

Že na gimnaziji se je odločil in ko je še kot študent prihajal v naše kraje prakticirati na Javornik, Prevalje in Leše, je motvil naš svet kot socialist in komunist. Tako se je pretelkel iz daljne Srbije skozi sovražno mrežo sem gori pod Peco in Uršljo goro in prišel kakor v domači kraj. V dolgi pelerini, sam s svojim spremljevalcem, je obredel vse hribe in planine, vse bajte in domačije od selskega Dolarja do Obirskega in še dalje; prebil poletne in zimske noči pod smrekami in v pečevnatih zavetih, lesni mož in »Matjaž«, koroška podoba upanja in odrešitve.

Jerca ga je pozneje enkrat res videla, tedaj je bil minister ali kaj: Ja! Ja! Ja! je, prevzeta od spomina, potrjevala; za nič ne bi priznala, da ga je pravzaprav šele prvič videla.

Dr. Fr. S.

Kurirski bunker na Macigoju

Dogodek pri Ravnjaku

Skupina terenskih aktivistov okraja Prevalje, se je nekega zimskega večera 1. 1944-45 nahajala pri kmetu Ravnjaku v Kotu nad Prevaljami, kjer smo sedeli v sobi in poslušali radio, ki je prinašal poročila o napredku naše NOB. Zunaj smo imeli postavljeno stražo, ki se je menjala vsaki dve uri. Ker nas je bilo samo 13, smo prišle na vrsto za stražo tudi ženske. Snežilo je vedno bolj in ni bilo videti, da bi se vreme spremenilo, kar je bilo za partizane največja ovira pri vsakodnevem političnem delu. Imeli smo še kratko posvetovanje v zvezi z razporeditvijo dela za naslednji dan, ki mu je prisostvoval tudi član okrožnega odbora OF za okrožje Dravograd, tov. Lojze Ribič. Potem smo plegli po tleh v kuhinji, ne da bi slutili, kaj nas čaka prihodnji dan.

Kot nalašč smo bili naslednje jutro ponkci že ob petih. Bila je nedelja. Tov. Fanika nam je takoj pripravila zajtrk, bili smo mnenja, da odidemo še pred pol 6. uro vsak na svoj teren, ker je bila pot vsled velike količine snega zelo težavna in naporna. Zajtrk smo k sreči še vsi s slastjo pojedli. Medtem se je izza hleva po cesti navzgor pritihotapila nemška policija, med njimi tudi gestapo iz Dravograda. Ker so bili vsi oblečeni v bele površne plašče, jih naš stražar ni takoj opazil, tako da so mu prišli v bližino. Sprožil je puško v znak nevarnosti, a glej, smola, puška je sabotirala, sam pa je k sreči še odnesel pete. Tako je imela policija možnost, da nas popolnoma obkoli.

Postavili so zasedo okrog hiše, samo glavni vhod je bil še prost. Jaz sem bila ravno na stranišču, ko zaslišim neko močno treskanje. V tem trenutku se mi je zazdelo, kot bi se prevrnile smuči, ki so bile prislonjene v veži. Toda varalo me je. Švabi so že metali bombe skozi okno in stranska vrata, naši pa so bežali iz kuhinje po veži skozi glavna vrata, da se rešijo. V tisti zmedenosti, kam naj skočim, si nisem utegnila pripasati niti hlačk, tako da sem jih držala kar z rokami. Treščila sem za njimi skozi glavni vhod po strmini navzdol, kjer smo se komaj izkobacali iz velike količine snega, ki smo ga pri teku potisnili od zgoraj navzdol. Sovražne kroglice so švigale na vse strani, metali so rakete, da je bilo svetlo kakor podnevi. Tov. Ribič mi je dal povelje, naj jih orientiram, kam naj se umaknemo, ker najbolje poznam domači teren. Zavili smo v smer proti kmetu Lagojetu, do koder je bila napravljena vsaj zasilna gaz. Tov. Zorka, okrožna mladinska aktivistka, ki se je tokrat mudila na našem terenu in ki je pozneje padla pri izdaji bunkerja v Javorju, nam je popolnoma omagala, tako da smo jo z največjo muko privlekli do kmeta Lagojeta, kjer smo se potem tudi razkropili na vse strani. Do tu so nas še vedno spremljale švabske kroglice, nato pa so utihnile.

S Štraserjevo Erno-Zmago, ki se je nahajala na terenu tudi kot mladinska aktivistka, sva prišli po naključju skupaj pri Kogelnikovi bajti, kjer sva se šele

nekoliko odpočili in se pogovorili o minuli nevarnosti. Pripovedovala mi je, kako si je hotela umivati zobe, zato je stopila na prag stranskih vrat iz kuhinje na dvorišče, in kot bi strela iz neba vrezala, ji je gestapovec vsul cel rafal pod noge. K sreči ni bila zadeta, pač pa je imela vse preluknjane hlače. Pravila je tudi, da je še videla, kako sta si pri stranskih vratih poskusila rešiti življenje tov. Telin iz Guštanja in tov. Gams iz Prevalj, ki pa po njenem mnenju nista srečno odšla.

Kot smo čez nekaj ur izvedeli, sta bila oba močno ranjena, vendar še pri zavesti, in so ju nacisti popolnoma slekli, naga vlekli v dolino, kjer so ju s puškinih kopiti potolkli. Njuna izguba je nas vse močno pretresla, saj sta vršila odgovorne politične funkcije na terenu in kot taka bila zelo pogrešana pri nadaljnjem delu.

Težkoče in žrtve ter tudi izdajstva pa partizanskega pokreta niso ustavile in nam niso omajale volje za nadaljnje politično delovanje. Nasprotno, po vsakem takem primeru smo se še bolj utrdili v izkušnjah. Vera v dokončno zmago nad sovražnikom nam je bila cilj, za katerega smo se borili.

Alojzija Pavlin-Cvetka
Lubasova

MUZEJ NOV

Muzej NOV v Slovenjem Gradcu vsi premalo poznamo.

Kdor si vzame čas in se zanima od spomina do spomina, od dokumenta do dokumenta, šele vidi, kaj se je na spodbudo Zveze borcev zbralo v teh nekaj letih tudi v našem okraju.

Toliko je tam predmetov, da že danes ne moreš več vsega navesti v omejenem popisu, še več pa je pisanih dokumentov, beležk, raznih poročil in vojaških aktov. Poleg zbranega dokumentarnega materiala je v muzeju tudi popisno gradivo, ki so ga oskrbeli partizani in drugi aktivisti, sodelavci in podporniki narodnoosvobodilnega pokreta odn. Osvobodilne fronte. To gradivo zajema ves tisti čas, trpljenje in borbo koroškega ljudstva do vseh podrobnosti.

Naš muzej je imel še eno prednost, ko je zbirno delo in urejevanje prevzel prof. Bogdan Žolnir, ki je ob svoji vsestranosti, neutrudljivosti, marljivosti in iznajdljivosti ob tudi skromni denarni možnosti veliko zbral in zbrano lepo uredil.

Zares je zmagal, kajti danes je ta zbirka že uvaževana ustanova dežele in kdor koli si jo bo ogledal, ne bo več pustil, da bi posamezne stvari morda še ležale kje izven te zbirke, ne da bi jih dal tja, kjer so ti spomini tako vestno zbrani, čuvani in predstavljeni. V muzeju boste najbolj skrbno in trajno shranili tudi vaše osebne spomine na trde pa tako ponosne narodove uporne dni.

na Črni vrh, nato pod Šmohorico k Godčevem križu in od tu k Obretanu (pri Jopiču). Na tej postaji se je zvedelo, kje je prvi Koroški bataljon. Ako je bilo kaj pošte za drugi koroški bataljon, tedaj jo je vzel kurir že pri Godčevem križu in je krenil proti Narovniku na Karnice, od tod v Čemerje k Petriču v Javorju (Tri miške — tri lušna dekleta) k »Šunki« na Pistote, od tu k Obéru (pri Knedelnu) v Jazbini do »Kuhlje« v Javorju, mimo Jošta čez Kovačev graben do Permanšekove bajte (Ivanke), na Permanšeka (Srnjaka) do »Petelina«. Nato je vodila kurirska pot ob vznožju Smrekovca na Putgarja in do Ježa, od tu na Prosenca čez Olšavo do Robnika nad Solčavo. Na Robu je bila veza za drugi Koroški bataljon in štab četrte operativne cone. Ta center se je imenoval po partizansko »Arbeitsamt«. Od te točke je bila veza tudi za glavni štab Slovenije, in sicer nekje pod Belo pečjo na tako imenovane Medvedove travnike.

Kurirji so se hranili pri »Starem«, pri »Treh miškah«, pri »Šunki«, pri »Obérju«, pri »Miklavžu« in pri »Srnjaku«. Pri »Petelinu« pa so kurirjem prali in jih preskrbovali z malenkostnimi stvarmi iz črnskih in mežiških trgovin.

Obveščevalni centri so imeli nalogo, opazovati gibanje sovražnika, zvedeti o sovražnikovi moči in o načinu sovražnikove oborožitve; zvedeti o pripravah za

hajke, ugotoviti, kakšna je morala v sovražnikovih vrstah in tudi pri naših ljudeh, kakšne propagande se poslužuje sovražnik itd.

Na območju dravograjskega okrožja je bil takšen center najprej v Lubasovem gozdu, ki pa se je moral zaradi konspiracije preseliti na Sele, in sicer pod Pežlnovo bajto med Plazovnikom in Brezovnikom. Ta center je držal vezo z Dravogradom, Slovenjim Gradcem, Starim trgom, Kotljami in Guštanjem. Obveščevalci so bili Don (Lubasov Karl) in Viko (Nadvarjev Gustl). Ves zbrani material se je stekal na TV stanico na Selah, od tam je bil poslan na bataljonski obveščevalni center pod Raduho. Drugi obveščevalni center je bil na Šteharskem vrhu. Ta center je vzdrževal vezo z Dravogradom, Libeličami, Černečami, Šentjanžem. Imel pa je vezo preko Ojstrice z Lackovim odredom, z Muto in Labotom. Iz tega centra je šla pot čez Strojno, Dolgo brdo na Pliberk; če je bila pošta namenjena za Koroško, ostala pošta pa je šla pri Šmarjeti čez Lom pod Rižno goro na glavni obveščevalni center pod Raduho.

Za Mislinjsko dolino je bil še en obveščevalni center in sicer v Zg. Podgorju, ki ga je vodil znani narodnjak Rogina iz Podgorja. Jager je bilo njegovo partizansko ime; Nemci so ga izsledili in je potem padel tik bunkerja.

Roman Kogelnik:

Za Plaznikove v Bistri en nemški tank

Hudiča je treba prijeti vedno za roge

(Konec)

Na predvečer 28. junija je komandant odreda, tov. Jože Uličar, zopet ukazal zbor edinic. Izbrane in določene so bile patrolne skupine. Najprej so bili odrejeni vodje patrol in že sem stal pred strojem, določen za vodjo patrole za nabavo municije in eksplozivnega materiala. Ko so bile postavljene tri patrole, je bila formirana moja, katere naloga je bila najtežja. Izbrani so bili najzanesljivejši in najhrabrejši borci. Važnost te patrole je bila poudarjena že s tem, ker je mogel vodja patrole tudi sam izbirati. Izbral sem tri tovariše, res prave junake bataljona. Izstopili so iz stroja in takoj smo se začeli pripravljati za pokret. V logorju je postalo živahno, kot da bi nas napadel sovražnik. Vsak je zgrabil svoj nahrbtnik, ga izpraznil ter nesel svojo opremo pod kak grm. Vsak grm je skoro imel svojega borca. In že je padla komanda za zbor patrol. Sledil je zbor vodij patrol, v katerem je dal komandant odreda vsakemu vodji potrebna navodila in smernice pokreta. Zvedel sem, da moram s svojo patrolo na pobočja Ojstrice pod Okrešelj, kjer je zadeponirana vsa municija. Od drugih treh patrol je morala prva po hrano v Jazbino, druga v trgovino na Pristavo pri Črni, tretja pa, ki je bila največja, v Podpeco z nalogo, da zažge rudniško dvorano, ki je bila kot neka čakalnica in kontrolni prostor za rudarje. Tu je namreč sovražnik nameraval postaviti svojo utrdbo-postojanko za lovljenje partizanov.

Ko smo prejeli naloge vsi vodje patrol, smo šli zopet v stroj in komandant odreda ter politkomisar sta dala patrolam zadnja skupna navodila. Sledil je pokret. V logorju je ostalo samo nekaj tovarišev za stražo bolnikov in deponirane opreme. Šli smo proti Solčavi. Preden smo šli v kolono, sem še sam dal navodila v pogledu zadržanja ter važnosti naše naloge.

Po večurni hoji po gozdovih, jasah, grapah, cestah, njivah smo prišli na cilj o polnoči, natovorili takoj naše nahrbtnike tako, da je nosil vsak približno 40 do 45 kg, se takoj vrnili in se ustavili pri nekem kmetu v bližini Sv. Duha pod Olšavo, kjer smo hoteli do svita zadremati. Ob zori smo šli dalje in kmalu dospeli na Slemen — greben pod Raduho, ki loči Koprivno od Bistre in Solčave. Tu smo srečali tri naše kurirje, ki so šli na določeno »javko«. Prvo vprašanje: »ali je kaj novega?« Nič, sovražnika ni nikjer v bližini!

Kmalu pa smo morali ugotoviti, da to sporočilo le ni bilo točno. Sovražnik ni miroval. Možno je bilo, da se je sovražnik priplazil v neposredno bližino našega logorja neopaženo tako, da naše edinice odnosno kurirji res niso mogli imeti podatkov, ali pa da so kurirji šli na pot prej, preden se je sovražnik približal. Dejstvo pa je bilo, da je sovražna patrola v moči 80 mož SS-policije šla iz Črne v Bistvo z namenom, da izseli Plaznikovo družino.

Do tega je prišlo, ker je bil v borbi I. bataljona Vzhodno-koroškega odreda in štabne zaščite istega odreda dne 24. junija v bližini Slovenjega Gradca izdan grob dveh tovarišev — žrtev akcije omenjene edinice pri podiranju električnih drogov. Sovražnik nas je takrat — kot omenjeno — napadel, ko smo pokopavali padla tovariša in tako zvedel za grob. Sovražnik je menda takoj drugi dan izkopal grob in spoznal v enem izmed padlih Plaznikovega sina v Bistri. To spoznanje je bilo sovražniku dovolj, da se je odločil za izselitev Plaznikove družine in za uničenje doma.

Zanašajoč se na poročila kurirjev smo krenili izmučeni in utrujeni dalje ter se kmalu spustili v dolino. Vkljub temu, da nas je teža nahrbtnika in tudi sama naporena pot popolnoma utrudila, smo z radostjo zrlji v dolino in v smer našega logorja, kajti kmalu bomo izpolnili težko, a važno nalogo. Sonce je močno pripekalo. Počasi smo se spuščali po bregu — v razdalji po 15 metrov drug od drugega. Bili smo že mimo kmeta Raduha in že tudi mimo Kneza ter se bližali kmetu Prevrženu — Plaznikovemu sosedu, ko nam je sovražnik preskrbel nenadni sprejem. Dolina se je malo odprla in tudi mi smo nekako laže zadihali. Bil sem na čelu kolone. Preden smo prišli do Prevrženovega mlina, sem dal še zadnjo komando: »Odstojanje povečati na 20 metrov!« Prešli smo omenjeni mlin in prišli na ozko peš pot, ki se vije po Prevrženovih njivah ob kolovozni cesti. Še dobre pol ure smo imeli do logorja — torej tik pred ciljem. Približali smo se Prevrženovi kmetiji — gospodarskemu poslopju, ki stoji malo nad cesto, nekako sredi njiv v bregu.

Naenkrat zaropota iz grma pred nami nemški mitraljez. Medtem so zaropotale tudi že brzostrelke od Prevrženove hiše. Kakor okameneli smo obstali vsak na svojem mestu ter gledali, odkod vse to prihaja. Ni se nam zdelo možno, da bi bil to sovražnik, kajti nikogar ni bilo videti in zanašali smo se na poročilo kurirjev. Nemogoče, da bi bil to sovražnik. Pogledal sem po koloni in videl, da so naši še vsi na svojih mestih. Vprašal sem prvega v koloni, ali so to naši, ali morda sovražnik. Sovražni mitraljez in brzostrelke pa so kar naprej ropotale. Tako se je oglasil še mitraljez iz grma sredi njiv tik za nami. Skoraj da smo bili že obkoljeni. Z drevja na naši desni strani se je vsipalo listje in tudi cele veje. Prst pred nami je letela v zrak, a mi smo presenečeni še vedno stali. Ni nam šlo v račun, da bi mogel po prejetih obvestilih biti tu sovražnik. V hipu se pojavijo izza grma, odkoder je najprej zaropotalo, tri postave nemških SS-policijev — nekako na razdalji 25 do 30 metrov. V istem trenutku se je SS-ovska scdrga usula tudi že od Prevrženove kmetije — vsi v strelcih z orožjem na »gotovsk«. Sedaj smo šele prav spoznali, da imamo opravka s sovražnikom, ki nam je napravil zasedo z namenom, da zavaruje glavino ki je bila zaposlena z ropanjem in selitvijo Plaznikovih, katerih domačija je bila oddaljena od nas dobrih 400 do 500 metrov. Sedaj šele smo sovražniku odgovorili z orožjem, da je skrtil za moment nosove v zemljo. Izrabili smo ta trenutek ter skočili vsak po nekaj metrov proti desni strani poti in že smo bili v globoki strugi potoka Bistre. Sovražnik se je kmalu pobral in začel jurišati za nami. Krogle so

Nemški tank, ki je zgorel v borbi v Bistri avgusta 1944

kar deževale in sikale mimo ušes. Ker je bila struga potoka pokrita s suhimi jase-novimi vejami, smo imeli vsak zase dovolj opravka, da smo prebredli to navlako ter prišli na drugi kraj potoka. Medtem se nam je sovražnik še bolj približal. Vsak izmed nas je zamaskiral mesto prehoda preko potoka, da bi sovražnik izgubil sled. Toda sovražnik je imel zelo lahek posel. Obstreljevati mu je bilo treba le prostor 60 do 70 metrov ob vodi, kajti razdalja med nami je ostala ista kot je bila med pokretom. Ob sovražnem napadu so ubrali vsi tovariši najkrajšo pot do potoka. Kdo izmed tovarišev je bil med grmenjem sovražnega orožja zadet, je vedel le vsak zase, kajti če smo hoteli zabrisati sled, smo se morali brez besede in hrupa hitro in vsak zase pomikati naprej. Krogle z on-stran potoka so vedno bolj deževale. Ko sem prebredel potok, je bil ob vznožju strmega brega, obraslega z grmičevjem in redkimi smrekami, ozek travnik — porasel z bujnim lapuhom. Ob spodnjem robu lapuhove ravnice je bil trhel štor, prav tako obrasel s širokimi lapuhovimi listi. Ko sem ga zagledal, sem se hitro ozrl po razdalji, v kateri bi mogel biti sovražnik, ter na gornjo stran potoka, kjer so se prebijali moji tovariši, in planil za ta štor. V tem trenutku pa sem imel srečo v nesreči. Ko sem bil zravnčan, me je sovražnik opazil in spustil v mene cel rafal iz brzostrelke. Pri tem mi je krogla prestrelila vrvico nahrbtnika, s katero sem imel pritrjen težki tovor in to prav pri členku, kjer so pritrjene naramnice nahrbtnika. Seveda se mi je obesil cel nahrbtnik ter sem ga imel v trenutku na petah. Ni bilo dosti časa za razmišljanje, zgrabil sem nahrbtnik in ga odvrigel 2—3 metre od sebe, kjer je bil lapuh najbolj gost in bujen, da bi ga sovražnik ne našel. Bil sem vsekakor prepričan, da nam bo sledil po izhojeni lapuhovi sledi. V tem primeru ni bilo mogoče drugače ravnati; če bi ga bil pustil na mestu, bi ga sovražnik našel, če bi se bil kako obiral, bi bila sled še večja. Ko sem odvrigel nahrbtnik, sem se zopet zravnčan in pogledal za sovražnikom, ki je jurišal za nami, nameril brzostrelko in zaropotal, da so se sovražniku spet pobesili nosovi. Pogledal sem za tovariši in opazil le svojega soseda, ki se je prebijal v breg od grma do grma. Tudi jaz sem skakal od grma do grma in sem prišel že bolj na varno. Sovražnik je bil ves čas na delu, listje se je kar usipalo z drevja. Kmalu sem bil v gosto zaraščenem gozdu ter imel dobro kritje. Nadaljeval sem in prišel na hrib, kamor je le tu pa tam še priletela kaka krogla. Bil sem pa na kraju svojih moči. Celonočna hoja, teža nahrbtnika, ki sem se ga znebil šele pred nekaj minutami, najbolj pa izredna strmina takega umika, so me dovolj zbili. Na vrhu hriba sem se vsedel na štor ter začel premišljevat, kje se sploh nahajam, kje so moji trije tovariši in kje je naš logor. Po hitri presoji ni mogel biti daleč. Največ misli mi je delala skrb za tovariši, ali so ubiti, ali je kateri ranjen, ali so se prebili. Morda kateri krvavi za kakim grmom, ali pa so ga ujeli in ga sedaj mučijo. Take misli so mi rojile po glavi. Sedel sem kot okamenil in zdelo se mi je, da bi se ne mogel dvigniti z mesta,

čeprav bi me napadel sovražnik. Zbitost je dosegla višek.

V trenutku, ko sem tako mislil, sem zaslišal pod seboj glasno lomastenje po hosti ter močno sopihanje. Kot bi udarila strela, sem že vstal — vkljub temu, da sem malo prej mislil, da to več ne bo šlo — bil za deblom, pripravil in nameril v smer lomastenja ter čakal, kdo pride. Bil sem na kraju svojih moči, pa zato pripravljen tudi na zadnjo borbo. Izza drevja pa se prikaže moj najbližji sosed iz kolone — tovariš Janez. Že na prvi pogled sem videl, da je tudi on na kraju moči. Prvo vprašanje je bilo: Kje sta ostala dva tovariša, ali je videl katerega od njih. Z žalostnim izrazom je dal vedeti, da se je zgodila nesreča. Povedal je, da je bil zadnji zadet od sovražnika v nogo, da je vsled tega obležal na položaju — v grabnu ter da so ga verjetno ujeli. Mislil sem, da je že končal, toda ne. Tudi predzadnji iz kolone je bil ranjen v desno roko. Videl ga je, da je skakal z ranjeno roko po gozdu, o končni usodi pa ni vedel kaj točnega. Dodal je še, da je ta sovražniku gotovo ušel, ker je bil že bolj daleč v gozdu, ko ga je videl zadnjikrat.

Ko mi je povedal o usodi najinih tovarišev, se je vsedel poleg mene in sva začela ugibati, kje sva in kako bi najhitreje prišla do naših edinic ter da bi poročala o sovražniku, preden bi ne bilo prepozno. Tudi usodo najinih tovarišev morava takoj prijaviti. Drug za drugim sva se spustila skozi gozd v smer, kjer naj bi bil po najinem mnenju logor. In res, imela sva prav. Ni bilo še pol ure, ko sva prišla v logor. Toda po logorju je bil razmetan papir, trava je bila povaljena... edini znaki, da je nedavno nekdo tu bil. Šele po nekaj minutah sta prilezla izza večjega grma dva boreca I. bataljona, katerih naloga je bila počakati nas ter da nas povedeta za ostalo vojsko, ki se je ob reglanju brzostrelk umaknila na ugodnejše položaje. Ta dva sta nama že povedala, da so v momentu borbe v dolini takoj vsi skleпали, da je naša patrula trčila na sovražnika. Med iskanjem opreme, katero smo odložili prejšnji večer, sva pripovedovala tovarišema, kaj se je zgodilo in v kakem položaju sta ostala najina tovariša. Kmalu smo drug za drugim šli v hrib proti edinicam, ki so čakale naših sporočil. Ko smo prišli na položaj, kamor so se edinice umaknile, smo takoj opazili, da se vsa vojska pripravlja za nadaljnji pokret. Od začetka do konca sem poročal komandantu in politkomisarju, kako smo potovali, izvršili nalogo in kaj se je zgodilo na Prevrženovem ter pozneje. Z zadovoljstvom sta poslušala do momenta, ko sem povedal, da smo izgubili enega tovariša ter s tem puško in municijo in da sem moral tudi jaz odložiti svoje breme. Povedal sem, da tudi drugega tovariša še ni. Takoj sta me prekinila z obvestilom, da je ta medtem že prispel med nje. Potem sem šel med vojsko, ki je željno čakala poročila o našem spopadu s sovražnikom.

Medtem sta prišla v logor bataljonska obveščevalca, ki ju je poslal štab bataljona takoj ob začetku borbe v dolino z nalogo, da dobijo točne podatke o gibanju in jačini sovražnika. Povedala sta, da šteje sovražnikova skupina okrog 80 mož SS-policije

in da imajo namen, seliti Plaznikovo družino. Sledil je kratek posvet štaba odreda in bataljona ter še posvet z vsemi komandirji in z ostalimi bataljonskimi in četnimi funkcionarji, katerim je bil sporočen načrt naše predstoječe akcije.

Med borci bataljona in štabne zaščite je kar zašumelo: napadli jih bomo — sedaj jim bomo pa pokazali, kako se seli. Že smo šli drug za drugim po hribu navzgor, da bi se ne izdali s svojim pokretom in da nas sovražnik ne bi prehitel s svojim plenom — Plaznikovo družino. Šli smo daleč naokoli, izogniti smo se morali velike kmetije ter večjih jas in čistin. Končno smo prispeli na cilj.

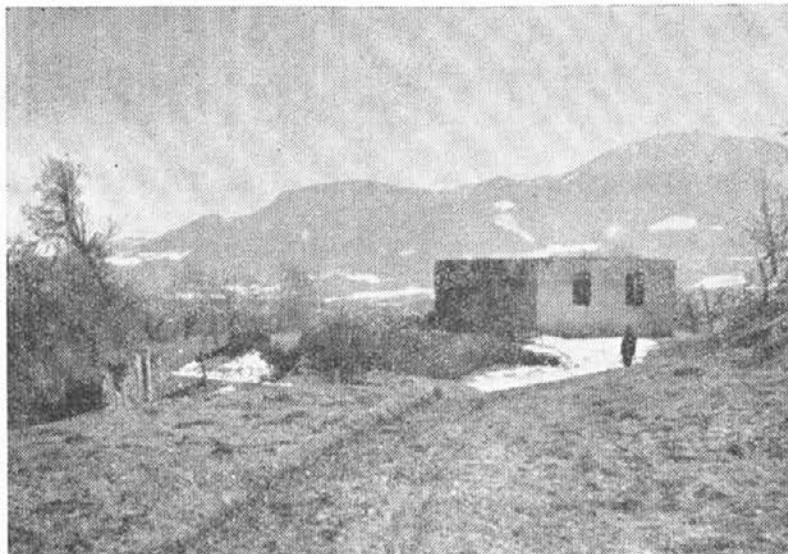
Prišli smo na veliko čistino (frato), preko katere je vodila globoka kolovozna pot. Visok spodnji rob je bil kakor nalašč pripravljen za zaklon. Okrog 600 metrov dolga jasa je bila pokrita s srednje visokim leskovim in jelševim grmovjem. Na levi in desni strani te poti pa sta bili dve višji, naprej pomaknjeni vzpetini. Na nasprotni strani doline so se vlekli ob vznožju levega brega potoka okrog 400 metrov široke njive kmetije Mlinarsko. Njive so dolge okrog 1 km, v sredi požgano gospodarsko poslopje, mimo katerega je vodila vzdolž in prav po sredi njiv široka prometna cesta. Pod njivami je bil potok, na vseh drugih treh straneh pa gozd. Krasen pogled, še lepši položaji. Oddaljenost od naše ceste, kjer smo si uredili položaje, pa do ceste onstran potoka je bila kakih 600 do 700 metrov. Ko smo prišli torej na te položaje, kakršnih bi si skoro ne mogel zamisliti, sta komandant in komisar odreda takoj razporedila edinice. Stvar je bila napeta, vsake sekunde bi bilo škoda, kajti sovražnik bi moral po naših poročilih vsak čas priti po nasprotni cesti navzdol proti Črni. Po dva mitraljeza sta bila na vsaki prej omenjenih vzpetin, 5 mitraljezov na cesti, dva lahka minometača na vsakem robu gozda, en minometač v sredini jase, vsi ostali z brzostrelkami in puškami pa smo bili razporejeni ob cesti ter daleč pod cesto, kjer je bil položaj še ugodnejši zaradi manjše razdalje. Znak začetka ognja je bila raketa. Napetost je bila na višku.

Naša vojska je bila pripravljena. Takrat pa se je začela pomikati po cesti na oni strani zelena kolona SS-ovcev s svojim plenom v sredini. Velike kmečke gare je vlekel stari Plaznikov oče. Na garah je bil privezan naš tovariš, ki so ga ujeli iz naše patrole. Poleg njega naložen živež in druge stvari, ki so jih Nemci zaplenili pri Plazniku. Za garami pa so šli Plaznikova mati z otroci, a za njimi živina, za vsem tem pa druga polovica zelenaške kolone. Nepozaben pogled, vse mišice so bile napete, nestrpno smo čakali na znak... Kača se je počasi pomikala, odstojanje med posamezniki po 15 do 20 metrov. Kako, da ni znaka; prvi zelenaš se je že bližal gozdu. Menda si »Franta« ja ni premislil. Čas hiti, kolona se premika naprej, znaka pa ni... Stari Plaznik ves sključen in upognjen, je privlekel gare že do požganega Mlinarskega zidovja, čelo kolone samo še pet metrov od gozda. Kaj je vendar to, ali nagaja komisarju raketna pistola?

In vendar! Raketa je blisknila pod nebo, na vseh koncih je v hipu zaropotalo in za-

ropotalo tako, kot nikjer več pozneje. To je bil napad, ki ga je stopnjeval pogled na zločin. Vsa zelenkasta kolona je složno padla na nosove, eni nad, drugi pod cesto. Toda tudi v ležečem položaju nam niso izginili izpred oči, kajti cesta je bila bela kot sneg, trata na obeh straneh pa pokošena. Cilji so bili razločni, dobro vidni — in kako naših krogel vredni. S strani sovražnika nobenega odpora, regljali so le naši mitraljezi, naše brzostrelke, vmes pa so odmevali izstrelki minometačev. To je prava muzika za nacistične zločine v naših hribih — samo to. Hudiča je treba prijeti vedno za roge. Kot da smo bili dogovorjeni, so se Plaznikovi razkropili po travniku, živi pa je začela begati po njivah. Veselje je bilo gledati, kako so se policisti dvigali od tal, hoteč s hitrimi koraki doseči gozd, toda že po 2—3 metrih so morali spet z nosom v zemljo. Počasi so se obračali in sovražnik je začel nuditi odpor tako, da smo tudi mi morali z nosovi v črnilje. Začela se je prava borba. Nemci so se hudo upirali. Ko so navalili s svojim ognjem, so posamezniki skakali proti gozdu. Prvi nam je že ušel v gozd. Kmalu smo opazili, da se posamezni zelenaši ne dvigajo več od tal, obležali so za vedno. Vedno več je bilo takih »pik«, le tu in tam so se še dvigali. Prekinili smo za moment z ognjem in opazovali. Ponovno smo napadli z vsem orožjem. Sovražnik je odgovarjal. Borba je trajala že dve uri. Čas je minil kot bi trenil. Po preteku nadaljnjih 30 minut pa nenadoma močan sovražni ogenj s smeri zidovja gospodarskega poslopja Mlinarsko. Kaj to pomeni? Sovražniku je namreč uspelo, da so se policisti, ki so bili blizu zidovja, skoncentrirali in začeli z močnejšim ognjem. K tej skupini se je pridružila še druga, in sicer iz zadnje četrtine kolone, ki nam je takoj od začetka borbe zaradi prevelike oddaljenosti ušla v bližnji gozd ter se po gozdu in po ozkem, vijugastem hudourniku, ki je tekel mimo zidovja, priplazila za zidovje. Glavni odpor je začel sovražnik nuditi šele sedaj. Za moment smo bili prisiljeni, pritisniti se k zemlji. Sovražnik je to opazil in izkoristil. Posamezniki so se zopet dvignili in hiteli proti gozdu. Toda redkim je ta namera uspela, večina je obležala vzdolž zadnjih 15 do 20 metrov, kjer cesta ni bila več bela, temveč že kar zelena. Naši minobacači so usmerili ogenj na porušeno gospodarsko poslopje, kjer je bilo skritih največ sovražnikov in kjer je bil odpor največji. Istočasno je že sledila naša komanda na juriš. Vsi, ki smo še ostali na svojih položajih, smo usmerili ogenj na zidovje. Streljali smo vse dotlej, dokler nismo na drugi strani opazili naših borcev, ki so se v strelcih približevali zidovju. Med prvimi so bili naši najhrabrejši borci, med njimi dve Bosanki — Dušanka in Desanka. Ko je sovražnik opazil, da mu je zapisan konec, so se preostali začeli plaziti po hudourniku navzgor. Padale so ročne granate naših borcev in sovražnikov, nastalo je strašno grmenje, borba prsa ob prsa, kajti naši so videli, da jim sovražnik že uhaja in da je sedaj zadnja prilika, da jih uide čim manj. Navalili so na zidovje in izpraznjevali gnezdo. Misleč, da je teren že očiščen, pa so se naši prezgodaj počutili

Nacisti so obiskali tudi Brinjevo goro in — za ž g a l i Spanarjevo domačijo

varne ter so brez skrbi stikali okrog zidovja. Bliskovito je skočil izza hlevskega zidu SS-podoficir in odprl ogenj na našega najboljšega mitraljezca (imena ne vem več) ter mu vsul rafal naravnost v trebuh. Naš tovariš je obležal, toda tudi nacist je v nekaj sekundah obležal v luži svoje krvi.

Nikjer ni bilo več videti, da bi se kdo dvigal, kar je bil dokaz, da smo dobro opravili. Po cesti je tekla nacistična kri kar v curkih, trupla policistov so ležala vse vprek. Tako se kaznuje zločin.

Začeli smo s pobiranjem opreme in štetjem žrtev. Ugotovili smo, da smo imeli sami dve smrtni žrtvi in to mitraljezca, ki je padel zaradi premale previdnosti ob zidovju, par sekund pred koncem triurne borbe — in tovariša, ki je bil zvezan na garah — zadet verjetno od naše krogle. Ranjenih smo imeli tri, med temi tudi Desanka, ena najboljših bork I. bataljona Vzhodno-koroškega odreda. Še hitreje pa smo ugotovili, da je od sovražnika obležalo na terenu 49 nacistov. Koliko pa je imel sovražnik ranjencev, smo zvedeli po obveščevalni službi. Cenili smo na 20 in izkazalo se je, da se nismo dosti motili.

Toda, komaj smo začeli pobirati orožje od pobitih nacistov, nas je iznenadilo brnenje kamionov. Ali prihajajo novi — na pomoč? In res! Pohiteli smo s pospravljanjem, a sovražnik je bil še hitrejši. Ob desnem spodnjem robu smo opazili nove skupine sovražnika, vojaštva, žandarjev in policije. Brnenje in bučanje motorjev je bilo vedno jačje. Sledila je komanda za umik. Umaknili smo se na položaje, od koder smo prvotno napadli ter čakali, kam se bo sovražnik usul. Pritisnil je tudi za nami. Ker nismo hoteli sprejeti nove borbe, smo se počasi umikali vse višje in višje na pobočja Smrekovca. Ko smo se umikali, smo stalno opazovali, kaj se dogaja za našim hrbtom. Nenadoma smo zagledali v dolini gost dim, katerega izvora si nismo mogli razložiti. V dolini, odkoder se je širil, ni bilo nobene kmetije, niti kake bajte, katero bi mogli Nemci iz maščevalnosti zažgati. Kaj se je zgodilo v dolini, nam je ostalo uganka do naslednjega dne, ko so nam naši obveščevalci povedali naslednje:

Nacisti namreč, katerim je uspelo pobegniti ob začetku borbe, so tekli, kar so jih noge nesle, v Črno v svojo postojanko. Ves potolčen je padel na komando prvi

nacist in tulil, kako arijo so jim partizani zaigrali v Bistri. Bliskovito je šla po Črni komanda, da morajo po vseh hišah takoj zapreti hišna vrata, da morajo zapreti rolete in zastrti okna, da ne sme nihče gledati skozi okna in še manj ven na cesto. Vse, ki so se nahajali na cestah, so pognali v najbližnje hiše, kjer so morali čakati, dokler ni bilo vsega konec. V tem času čudnih komand v trgu so na policiji že peli telefoni v Žerjav, Mežico in na Prevalje, da pride pomoč v moštvo in kamionih. Kmalu so brneli kamioni proti Bistri — grobišču SS-ovcev. Del teh novih trup je imel nalog, da pobere mrtve SS-ovce, del pa, da se spusti v borbo z našimi edinicami. Ko je oddrčal iz Črne zadnji kamion, se je ojunail tudi nacistični SS-ovski major v Črni, da si ogleda to »borbo«. Z zaničljivim posmehom je sedel v 5-tonski tank, da vidi obračun z »banditi«. Ko je vozil proti Bistri, pa je zadnji most pred Mlinarskim popustil in tank se je zrušil dva metra globoko v jarugo, se v hipu vnel in gorel kot baklja. Spet so poginili 4 nacisti: tankist, 2 podoficirja ter SS-ovski major. Spet ena zmaga.

Med tem časom so nacisti pobrali mrtvake na kamione in se vračali proti Črni, kjer je — kot omenjeno — moralo biti vse za zavesami in zaprtimi vrati, da bi ne videli posledic našega tako uspešnega boja. Z drugimi kamioni so transportirali ranjence, in sicer kar v črnsko bolnišnico. Bilo jih je 24, od teh 18 težko ranjenih, od katerih je naslednji dan umrlo 15. K temu so prišli še nacisti iz tanka, tako, da je imel sovražnik skupno 68 mrtvih, tri teže in 6 laže ranjenih. Poleg tega so imeli večje izgube na materialu in opremi — in seveda njihov tank.

Mi smo imeli 2 mrtva in 4 laže ranjene. Izgubili smo 4 nahrbtnike ter nahrbtnik z municijo ujetega tovariša (moj odvrženi nahrbtnik municije sem našel nedotaknjen na istem mestu), 1 puško in 4 pištole.

Dobro so plačali to selitev in si zapomnili naše orožje. Slavili smo odločno zmago. Predvsem pa smo rešili Plaznikove. Precej so jih stali ti krasni in pošteni planinski ljudje, ki so se vsi pridružili našemu pokretu. Izšli smo iz borbe kot zmagovalci in spet doprinesli mali delež k skupni borbi jugoslovanskih narodov za osvoboditev naše lepe slovenske dežele.

Beno Kotnik:

Težki pa veliki časi pod Uršljo goro

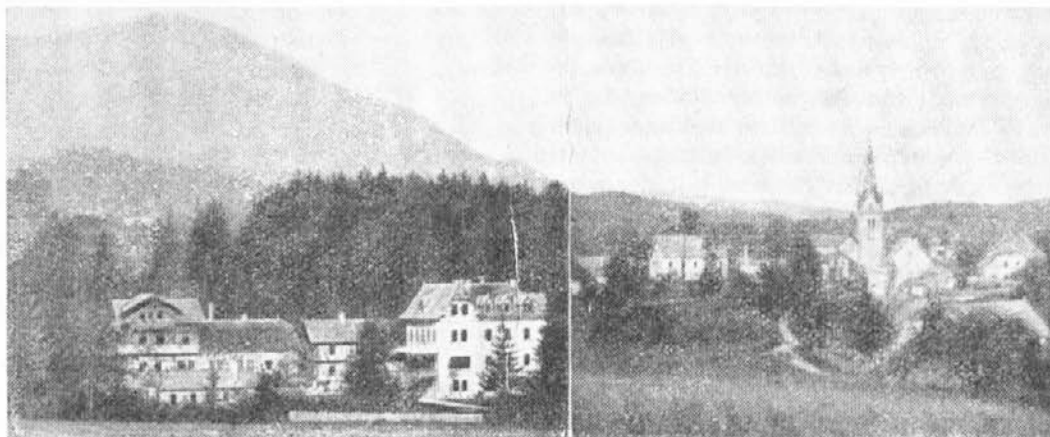
Iz kronike NOB na področju občine Ravne na Koroškem

Ravne so bile od Nemcev zasedene 9. aprila 1941 brez vsakega odpora. Hitlerjanci so se nekaj dni prej — kakor povsod — »skrivali«, da so delali vtis »nevarnosti« in »preganjanja«, čeprav se nobenemu vragu nikoli nikjer ničesar ni zgodilo. Ko so zvedeli, da je trg zaseden, so prišli naprej in prevzeli funkcije, ki so si jih določili že prej. Brezglavost prejšnje jugoslovanske oblasti jim je namreč puščala kar cel sejm. Prirejali so celo že javne nastope — večinoma v gostilni Milovnik, kjer so se že leta 1940 okrepčevali s takozvanim »ajntopfgerihtom«.

Hubert Legner je postal »ortsgruppen-lajter«, Osiandrov sin župan, Hanzi Legner »jugendfirer«, Šratnekar je postal »ortsbauernfirer«, Aschenbrennerjeva je bila »frauenhaftslajterin« itd.

Nekaj dni po zasedbi je bila na trgu prirejena velika manifestacija »zmage«, na katero je prišel sam Maier Kaibitsch iz Celovca. Dejal je, da so bile Ravne zmirom nemške in bodo ostale za večne čase nemške. Mož in najbrž tudi precej poslušalcev si niso predstavljali, da bodo po dobrih štirih letih vsi nemški škornji z domačimi izdajalci vred — razen onih, katere je zadela partizanska pest — pospešeno tekli iz Raven.

Ob zasedbi naših krajev sta bili na Ravnah dve celici KP. Sekretar ene je bil tov. Jakob Logar, druge — do leta 1940 — pa tov. Matevž Bavče. Tov. Matevž Bavče je bil v začetku leta 1940 prisiljen poiskati si delo v Avstriji, ker doma ni dobil zaposlitve. V celico sekretarja Jakoba Logarja so bili včlanjeni: Jakob Logar, Karel Medvešek, Franc Narobe, Anton Godec, Viktor Krevh, Pepo Krevh, Anton Radušnik, Ivan Pongrac, Jožef Kolar, Nantl Oder, Štefan Trbovšek, Ditinger in J. Globočnik. V drugi celici pa so bili člani: Jožef Zorman, Ivan Kragelnik, Franc Valantar in Franc Apšner. Možno je, da tu niso naštetni vsi člani. Podatke sem zbral od Logarjeve vdove in od nekaterih preživelih članov. Člani celice so uživali med delovnim ljudstvom veliko zaupanje. Sestajali so se večinoma po gozdovih okrog Raven. V Podkraju je bila leta 1939 ustanovljena še tretja celica. V to so bili vključeni Karel Doberšek, Mira Doberšek in Beno Kotnik. Celice so večkrat obiskali znani tovariši in tovarišice, kot Zidanšek in Slava Klavara iz Maribora in Dušan Kveder iz Ptuja. Tudi sredi leta 1941 je Dušan Kveder obiskal Jakoba Logarja. Logar je sklical partijski sestanek v gozdu nad sedanjo gimnazijo. Na sestanku je bilo določeno, da morajo člani zbirati orožje in municijo ter da mora oditi v določenem roku 10 fantov na Pohorje in se pridružiti Pohorski četni. Do odhoda takrat še ni prišlo — ne vem, iz kakega vzroka. Logar in Pongrac sta nesla nekaj pušk in municije v šratneški gozd ter vse skupaj oddala kurirjem pohorske čete. Od sestanka na Ravnah je šel Kveder s svojo spremljevalko Štibler-

Kotlje z znanim letoviščem Kislo vodo (Rimski vrelec). Tu je bila nastanjena gestapovska uničevalna trupa. Slika pred 40 leti

jevo iz Šmartna preko gozdov k Lubasu. Pozno v noč sva s Kvedrom sedela na klopi pod košato lipo, kjer mi je obrazložil pomen ustanovitve Osvobodilne fronte in dal naloge, ki so bile: informirati zavedne ljudi o politični situaciji, ustanovljati trojke OF-odborov, zbirati municijo in orožje ter počakati na mestu nadaljnjih navodil. Kveder in Štiblerjeva sta prenočila na skednju. Od nas je šel Kveder proti Mežici k Pratkanarju, poprej sta še zajtrkovala v bližnjem gozdu. Po odhodu Kvedra sem iskal simpatizerje za OF. V tem času nisi mogel prav zaupati vsakemu. Dosti je bilo ljudi, ki so bili kaj vneti klerikalci, liberalci in socialisti, pa se je to navdušenje več kje kar prehitro skrilo. Bili pa so tudi ljudje, ki so takoj spoznali, da jim hitlerizem ne bo prinesel odrešitve in da se ne more držati dolgo. V kmetskih vrstah je bilo tako prepričanih ljudi več kot pri delavcih in pri inteligenci, ki še ni bila izseljena, posebno še, ko je ljudstvo spoznalo gestapovska dejanja.

Iz območja občine Ravne so bili izseljeni: družina Čič, Čretnik, Kotnikova Mici, Štravs, družina Cvitanič, ki pa se je z ozirom na to, ker je bil mož rojen Hrvat, vrnila, dalje Pusovnik Ivan in sestra Marija, učiteljica Jelenko, Ana Nešič in njena mati, Stanko in Vera Marchotti, župnika Barbarič iz Guštanja in Ivan Serajnik iz Kotelja. V Št. Vid nad Ljubljano so bili odpeljani in so se vrnili čez nekaj tednov tudi Dominik Kotnik ter Anton Petrič, ki je kmalu po vrnitvi umrl. Tudi Anton Čop je bil v Št. Vidu, potem so pa ga internirali v Salzburg.

Hitlerjanski zagrizenci so bili znani in jih ljudstvo zlepo ne bo pozabilo.

Takoj po zasedbi so odpeljali nekaj siromakov iz ubožne hiše, nekaj pa so jih pobrali po domovih na Tolstem vrhu; v Kotljah so odpeljali Nadovžnikovega siroteja. Izginili so brez sledu. Čez nekaj mescev sta dobile družina Milovnik in žena Mevca žari s pepelom v Grazu sežganih trupel Milovnikove hčerke in tovarniškega delavca Mevca. Omenjena sta se nahajala prej v umobolnici v Celju.

Drugi dan po napovedi vojne Rusiji so gestapovci zaprli Ditingerja, Kuharjevega Ivana, Fišerja in starega Trobvška. Vse so odpeljali v Begunje. Kuharjev Anza se je čez nekaj tednov vrnil, druge so odpeljali v logorje. Mene so aretirali in po zaslišanju na žandarmeriji izpustili. Naknadno sem zvedel, da se je zame potegnil Šratnekar in menda tudi za Kuharjevega. Pri Cestniku na Tolstem vrhu so zaprli gospodarja Franca Lačena in njegovega brata Jožefa, ker so baje našli na skednju orožje. Poslana sta bila v logor, od koder se nobeden ni vrnil več. Izdal ju je baje znani vohun.

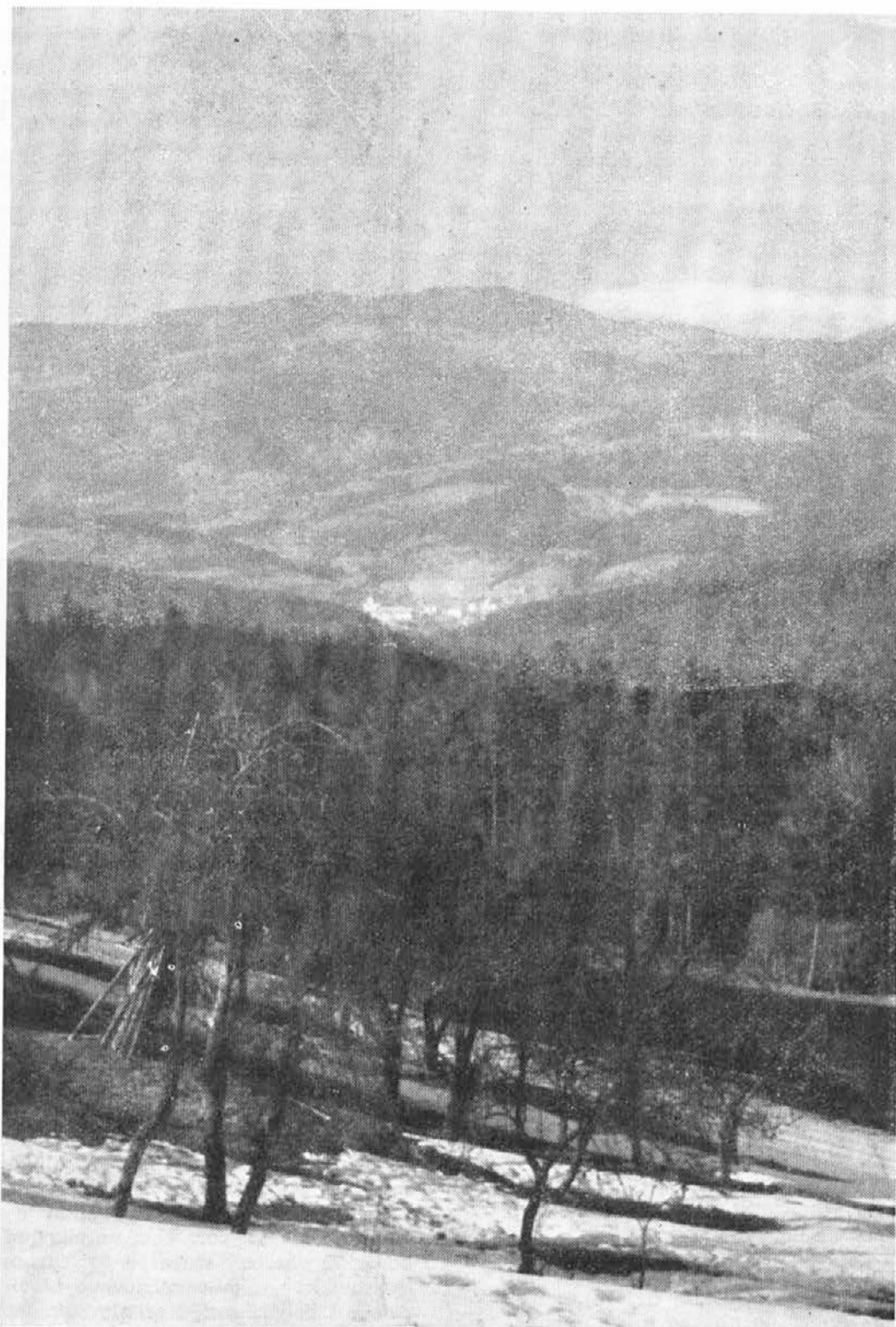
V letu 1941 so bile manjše sabotažne akcije v tovarni. Na Pongračevem vrtu je bila takoj po zasedbi razobešana jugoslovanska zastava, katero sta razobesila Jaka Logar in Ivan Pongrac. Nemci, kot sem že pisal, se je niso upali takoj sneti, ker so mislili, da je na zastavo pritrjen peklenjski stroj. Drugih posebnih akcij v letu 1941 na Ravnah ni bilo.

12. februarja 1942 je bil v Begunjah ustreljen Jakob Logar. Njegovo delo sem omenil že v članku »Tihe žrtve« v »Fužinarju«. Z njegovo aretacijo je organizirano delo bolj popustilo. Najbolj agilen je bil Ivan Pongrac, ki je upostavil ponovno zvezo s partizani in je sredi leta 1942 odnesel k Radmanu v Razborju 3 bombe, 2 pištoli ter nekaj municije, ki jo je dobil od nemških vojakov.

V začetku septembra 1942 so naznanili požari na Plešivcu, da je prišel čas, ko se mora narod tudi v tem delu slovenske domovine okupatorju masovno upreti. Ljudstvo, ki je bilo na zadnjem »žeganju« na Uršlji gori, je navdušeno pripovedovalo, da je bilo tam veliko partizanov, ki so zažgali kočjo in obe staji, le cerkev so pred požarom branili. Na gori je bilo takrat veliko ljudsko zborovanje, na katerem je bilo pojasnjeno, za kaj se partizani borijo. Partizani so se zanimali, kdo so najbolj srboriti hitlerjanci, ki pomagajo uničevati slovenski narod. Pri tej gorski akciji je bila udeležena savinjska četa ter del pohorske čete. Med njimi je bil tudi Zalaznik

(Leon). Jeseni leta 1942 sem ustanovil tudi prvi OF-odbor pri Lubasu. Člani so bili Alojz Vinkler, Anton Metarnik, Janko Rozman, Pavel Medvešek in Beno Kotnik kot sekretar. Tudi v Kotljah je bil ustanovljen prvi OF-odbor, v katerem so bili Kuharjev Ivan, Avgust Razgoršek, Alojz Gorenšek, Ferdinand Lečnik, Dularjevi, Pavšer itd. Pozno jeseni je dobil Janeči sin Tinej pri svoji žlahti v Zarazboru zvezo s partizani. Partizani so mu dali nalogo, naj poišče več mladih fantov, ki bi bili voljni pristopiti v partizane. Kmalu se je javilo nekaj prostovoljcev, in sicer: Štajnerjev Pepo, Janeči rejenk Bertl Kotnik, Lubasov rejenk Karl Polenik in Bogomir Vastl iz Kotelj. Hodili so večkrat v planino na sestanke, o pustu pa so šli oboroženi v partizane. Poprej so še obhajali odhodnico pri Rožanku. Po odhodu prvih partizanov v naši občini so se zbrali pri Dularju Štanjerjev Andrej, Jaka Plešivčnik, Alojz Štajner — vsi iz Kotelj, kjer so obhajali slovo. Pridružili so se jim še Jožef Kavčič-Kotor s Sel in Mihevov študent Hudopisk Tone, ki jih je počakal na vasi. Od takrat je odhajalo vedno več fantov v goro. Tudi Štručev Peter, ki je prišel iz nemške vojske na dopust, ni šel več nazaj, izbral si je novo vojsko — partizansko.

V tem času je prišel v naše kraje tudi ing. Pavle Žavcer-Matjaž. Na terenu se je takoj poznalo, politično delo je močno poživelo. V partizane je začelo odhajati vedno več fantov. Tudi Albert Konečnik-Modras, poznejši komandant I. koroškega bataljona, je zapustil tovarno in odšel z mitraljezom, katerega je že prej skrnil, v goro. Začele so se razne akcije. Dne 13. julija 1943 je bila v Kotljah požgana baraka, v kateri so bile nastanjene takozvane »Arbeitsdienst-Mädel«. Od Ivartnika so bili nacisti napodeni v divjem begu in so morali pustiti precej orožja. Med njimi je bila tudi takozvana SA iz Labota. Vsi zbegani so tekli mimo Pavšerja, kjer so drug drugemu vpili: »geh' ma ham... geh' ma ham...« (gremo domov). Aktivisti so bili že skoro pri vsaki hiši. Ko sta prišla dva aktivista nekega večera k Prežihovi bajti in ko so končali sestanek OF-odbora, je stari in bolani Kuharjev oče izrazil veselje takole: »Hvala Bogu, sedaj sem pa videl partizane...« OF-odborov je bilo vedno več, povezane so bile skoro vse zavedne hiše. V letu 1944 so obstajali: širši OF-odbor za okraj Ravne-Prevalje s člani: Nesti Plešnik kot sekretar do 20. oktobra 1944, ko je postal mobilizacijski referent in je mesto sekretarja prevzel Anton Vušnik-Rastko, Jožef Pačnik-Maček, Florjan Ivartnik, Cvetka Kotnik, Flora Kotnik, Franc Fišer, ki se je vrnil iz logorja, in Julčka Polančič-Lijana. Kotnik Flora je postala član okraja. Manjši odbori so bili pri Nacesniku na Brdinjah, katerega je vodil sin ilegalec Ivan Logar. Pri Kamniku na Brdinjah sta sodelovala Florjan Kamnik in Franc Krivograd-Frank. Pri Volenovi bajti so bili povezani Ferdinand Lečnik-Previdni, Štruc, Dularjevi in Hrovat iz Kotelj. Pri Kuharjevih sta bila vključena Protič in Pavšer, dalje pri Gruberju na Zelovcu, pri Hrastu (Maks Škrbin) v Št. Janžu, na Dobrijah pri Župancu, pri Rutniku na Tolstem vrhu, pri Račelu in pri Žmelcerju.

Pogled na Itavne izpod Uršlje gore

Tudi mladina se je povezovala v mladinske aktivne, katerih poglavitna naloga je bila obveščevalna. Žene so se organizirale v AFŽ. Mladinski aktivisti so bili pri Lubasu, dokler Lubasovi niso odšli v partizane, na Navrškem vrhu, kjer ga je vodila agilna sekretarka SKOJ-a Ivica Razgoršek, dalje na Brdinjah pri Ravnjaku, kjer so bili povezani Dularjevi in Kolovi ter pri Račelu na Šelempergu. Mladinske konference so bile pri Lubasu, na Navrškem vrhu in pri Račelu. Konference AFŽ so bile pri Lubasu na istih mestih. Na te konference so prihajali tudi iz Raven. Ni čuda, da je po tako spretni organizaciji sijajno uspel hotuljski tabor, ki je bil zadnje nedeljo oktobra 1943 in ki je dvignil moralo naših ljudi na tako višino, da so tudi omahljivci spoznali, da je edino pravilna politika, katero vodi Osvobodilna fronta. Nemci so

hoteli ta razvoj zatreti. Po hotuljskem taboru so zaprli nad 50 ljudi, a med zaprtimi ni bilo nikogar, ki bi izdajal. Hotuljci so rekli samo »niks«. Vkljub temu, da je prišla na Kislo vodo na zahtevo hitlerjanskih petelinov SS-strahovalna četa, ki je prizadela našemu ljudstvu ogromno gorja, ljudstvo ni klonilo.

Pritisk okupatorja je bil s porastom osvobodilnega gibanja čim dalje hujši, tako da je nekaterim družinam že pretila ustrelitev in izselitev (slučaj pri Kuharju). Iz tega razloga so nekateri zapustili dom in z družinami odšli v partizane. Tako so napravili Slamnikovi, Rožankovi, Lubasovi in Dularjevi. Na osvobojeno ozemlje pa so odšli Župančevi, Juričevi in Potočnikovi z Dobrij. Prisilno so bili izseljeni v Nemčijo Riharjevi, Mihevovi, Jurčkovi, Tonijka (Rožankova Micka), družina Ro-

žankovega Tončna, Marija Rakovnik, Nacesnikovi, Blatnikovi in več drugih družin, ki se jih ne spomnim vseh. Borba naših aktivistov ni bila brez žrtev. Tu naj omenim samo eno, za katero je ljudstvo silno žalovalo, t. j. za sekretarjem mežiškega področja, Poldanom, ki je izdihnil ob priliki nemške hajke v Lubasovem gozdu. Aktivisti so si napravili nekaj bunkerjev. V območju naše občine so mi znani naslednji: Pri Lubasu nad Logom je bil sedež okrajnega odbora OF Ravne-Prevalje. Bunker je bil napravljen iz smrečevja. Drugi je bil v grabnu ob žerjavljji meji, ki pa ga je pognala v zrak bomba. Nadaljnji je bil v gozdu na Navrškem vrhu, kamor se je preselil OF odbor od Lubasa, eden je bil v Volenovem grabnu, dalje v Račelovem grabnu, katerega so se posluževali aktivisti okraja Dravograd. Ranjena Rožankova hčerka in bolani sin sta imela svoj bunker pri Janeči bajti. Največji pa je bil na Kozarnici, v katerem je bilo zadnje mesce pred osvoboditvijo okrožje. Ta bunker je dal izdelati član okrožja Peter prvotno za bolnico. Ohranjen je še bunker pod Narovškimi ledinami, v katerem je bila okrožna zaščita ter odsek za gospodarstvo. Nekaj bunkerjev so nacisti izsledili in zažgali. Tudi na Homu sta ohranjena še dva bunkerja, ki pa sta že v prevajski občini.

TV-postaj in tehnik v območju raven-ske občine ni bilo. Tehnika »Netopir« je bila v gozdu nad Ravnjakom.

Jeseni leta 1944 je prišlo do žalostnega primera Age, ki je bil nekaj časa celo sekretar Mežiškega okrožja. Po pobegu od partizanov so ga Nemci vodili po dolini, kjer je govoril na po njih sklicanih sestankih. Ta propaganda pa ni našla odmeva pri ljudstvu. Mnogi so slutili, da si tako rešuje glavo.

Do februarja 1944 je bila Mežiška dolina politično razdeljena prvotno v rajone, nato pa so se preimenovali v okrožja. Tako so bila okrožja: Črna, Mežica, Prevalje, Guštanj in Dravograd. Slovenj Gradec je takrat spadal pod Šaleško-Mislinjsko okrožje. Sekretarji teh malih okrožij so bili: za Črno in Mežico Matevž Bavče, za Prevalje in Guštanj najprej Pero, potem pa Polda, po njegovi smrti Aga, za Agom pa Džon; za Dravograd najprej Aga, za njim pa Kator, ki je padel gredeč s konference na Selah, potem Žnidaršič, ki je padel pri Sv. Petru na Kronski gori, in za njim Razgoršek Avgust-Peter. 27. septembra 1944 je bilo ustanovljeno dravograjsko okrožje, ki je imelo naslednje okraje:

Črna-Mežica — sekretar Tim-Hercog,
Guštanj-Prevalje — sekretar Nesti Plešnik, potem Anton Vušnik,
Dravograd — sekretar Peter, nato Jože, Slovenj Gradec — sekr. Verdev Slavko.
Sekretarji dravograjskega okrožja so bili Gašperič, Bojan in Jasko. Člani okrožja: Peter, Pero, Danica Badovinac, Nada (poročena Šumrada), Ivan Hercog-Tim, Flora Kotnik, dokler ni bila ujeta, Slavko Verdev, Rožankova Julka, Čakij, ki je padel pri Sv. Petru, Janja, ki je padla istotam, in Beno Kotnik-Hostnik.

Vsi okraji in okrožja so spadali do osvoboditve pod Pokrajinski odbor za Štajersko, ki je bil do ofenzive v Savinjski dolini, pozneje v bunkerjih na Vernici in

TRBOVSKOV STEFI-IZTOK
padel maja 1945 pri Borovljah

nazadnje na Pohorju. Ob osvoboditvi je bila Mežiška dolina priključena Pokrajinskemu odboru za Koroško. Trije člani dravograjskega okrožja so bili delegirani v Celovec, in sicer: Avgust Razgoršek-Peter, Danica Badovinac in Beno Kotnik. Ker pa je Pokrajinski odbor za Koroško

prišel ponovno v ilegalo, so bili imenovani v Celovcu razrešeni in so šli nazaj. Peter je prevzel sekretarsko mesto okraja Prevalje, dočim sta ostala dva šla na okrožje Maribor.

Nekaj dni po osvoboditvi so tudi Ravne prestale še zadnjo preizkušnjo. Iz slovenjegraške in šoštanjanske strani so se umikali ostanki ustaškega korpusa, ki so imeli cilj k Angležem v Avstrijo. Nočem omenjati njihovega razdejanja, saj jih prebivalci še danes pomnijo. Ob tej priliki je bil ustreljen Ivan Verdinek, katerega je baje ustrelil znani ravenški hitlerjanec in ova-duh.

Za zaključek omenjam veličastno pokrajinsko konferenco, ki je bila na belo nedeljo leta 1945 na Starotrški planini (nad Lesnikom na Gornjih Selah). Nad 300 ljudi je bilo tu zbranih, legalcev in ilegalcev, med njimi lepo število ravenških občanov. Zborovanje je bilo pod košatimi gorskimi bukvami, ki so bile okrašene z raznimi napisi. Govorili so: sekretar Pokrajinskega odbora OF za Štajersko, tov. Sergej Kraigher, sekretar dravograjskega okrožja Bojan in član okrožja Jasko. Kljub temu, da je hotuljska policija dvajset minut pod hribom vršila svoj nizkotni posel, je ljudstvo do večera z zanimanjem poslušalo govornike in se šele v pozni noči razšlo na svoje domove.

Trud in trpljenje naših zavednih občanov sta bila z osvoboditvijo poplačana, vendar rane še danes niso vse zaceljene, zajedale so se skoro v vsako družino, pri eni bolj, pri drugi manj.

Pojdem v rute . . .

Spomin na Sabodinove v Libeliški gori

Libeliče so mala vas ob robu skrbno obdelanega polja nad Dravo v jugoslovanskem delu Koroške. Tik nad vasjo se začne svet precej strmo dvigati in je vse gori do Strojne porasel s smrekovimi in borovimi gozdovi, vmes pa so lepe njive in travniki — tako imenovane Libeliške rute v Libeliški gori. Kraj slovi po dobrih ljudeh, po miru in lepoti ter kot bogat revir divjega petelina.

In tudi v te mirne rute nad Libeličami je prišlo zlo.

Vsi se še spominjamo, kako so nacisti nestrpnost razlagali in ponujali menda petindvajset točk svojega programa, ki da so odrešilne za ves svet. Pri tem pa so nastopile težave. Narode — in tudi Libeliške rute — je bilo treba z nacističnim programom hitro seznaniti, ker na take zlate podlage ljudstvo vendar ne sme predolgo čakati. Ljudje na naši zemlji pa imajo za tako reč le nekoliko prepočasni tempo zapopadanja. Vedno še kaj barajo. Teoretiziraš in teoretiziraš, brbljaš pa brbljaš, nazadnje pa te kdo še vedno vpraša: »ka?«.

Nevarnost je torej obstajala, da bi ti prirodno bistri in pošteni rovtarji prepočasno zapopadli odlike nacističnih idej, zato so nacisti bistvo svojega programa pokazali praktično. Kakšen je bil ta njihov program, vidimo v naslednjem:

Prišli so aprila 1941 tudi v Libeliče. Zakaj bi morale ostati Libeliče brez te sreče. Potem so štiri dolga leta pošiljali v Libeliče in okolico nekulturne ljudi — policiste, orožnike in poživinjene gestapovce. Čudovito, skoro ves ta material je bil iz Avstrije, žal celo s Koroške — in če je takih barab manjkalo od tam, so se našli celo še v jugoslovanskem delu te zemlje. Ropali so, morili in požigali. Ni mogoče naštetih vseh zločinov in žrtev teh nacističnih izrodov. Tu naj bo opisan samo pokolj pri Zabrnčniku, p. d. Sabodinu v Libeliških rutah — v noči od 23. na 24. julij 1944.

Sabodinovi so bili delovni ljudje, ki so živeli na mali kmetiji. V kraju so bili povsod priljubljeni. Sabodinov oče, Zabrnčnik (kakor so se pisali), je opravljal tudi tesarska dela, da je lažje preživljal številno družino. Prirodno nadarjeni in razgledani Sabodinov oče je bil po prvi svetovni vojni tudi dalje časa od ljudstva izbrani župan libeliške občine.

Partizani Koroškega in Pohorskega odreda so Sabodinove poznali kot poštene ljudi, kot zveste pristaše narodno-osvobodilnega gibanja slovenskega naroda in kot svoje dobre prijatelje. Kot take pa so jih poznali tudi drugi in zato je bila družina trn v peti policistom in gestapovcem v Dravogradu.

Dne 23. julija je komandir orožniške postaje v Libeličah, orožniški mojster Luggauer, doma iz St. Vida ob Glini na Koroškem, organiziral hajko na partizane na Strojni. Poklical je na pomoč še gestapovce iz Dravograda. Teh pomagačev je prišlo okrog 30, vodil jih je znani Platzel, rojak iz Laboške doline. Ves oddelek je pod Luggauerjevim poveljstvom preiskal Strojno, posebno kmetije pri Požegu in Vutku. Ko pa nacisti nikjer niso našli partizanov, so se napotili v smer, kjer so videli dve raketi. 37 orožnikov in gestapovcev je končno ubralo pot preko Štifnjakove in Mališnikove kmetije proti Sabodinu.

Na poti proti Sabodinovi kmetiji so nleteli na partizansko stražo. Luggauer, ki je imel ves čas naperjeno brzostrelko, je prehitel na straži stoječega partizana Janeza Vajdla, delavca iz Mežice. Na terenu se je razvila bitka, v kateri je padlo več gestapovcev. Partizani so se umaknili brez večjih izgub. Koliko so imeli nacisti ranjenih in mrtvih, se ni dalo ugotoviti, ker jih je drugi dan vozil v Dravograd zaprt avto.

Orožniki in gestapovci so se srečali s partizani blizu Sabodinove hiše. Sabodinova družina je seveda čula ropotanje, vendar se nikamor iz hiše ni umaknila, ker se nikdo ni čutil prizadetega. Nacisti pa so morali nekako utešiti svoj vojaški neuspeh. Vrgli so se na civiliste — na Sabodinove. Živa sta ostala samo osem mesecev stari Martinov Martinek in dekla Lena Jamar. Kakor pripoveduje Lena, so jo gestapovci vrgli s postelje ter jo gnali s seboj. Vse druge pa so pomorili v kuhinji. Sabodinov oče Martin Zabrnčnik je ležal pri zidu s presekanjo glavo, poleg njega žena Marija, ob njej z glavo naslonjeno na njeno truplo hčerka Marica, pred štedilnikom objeta sin Matevž in njegova žena Uršula, v kotu drugi sin Valentin, ki je imel pod kolenom odsekano nogo, osem mesecev stari Martinek pa je ležal v mlaki

MAIER KAIBISCH
iz avstrijskih časov, ki je pod nacisti izdelal peklenski načrt izselitve tudi za Koroške Slovence

Nacisti selijo na Obirskem. Samo tak je bil program nacistov za druge narode

krvi ob mrtvi materi. Nacisti so otroka dali nato Leni z naročilom, naj ga odnese iz hiše. Določili so ji prostor ob drevesu blizu hiše, odkoder ni smela vso noč in še dolgo zjutraj nikamor.

Po tem pokolju so orožniki in gestapovci znosili iz hiše vse pohištvo ter ga drugi dan odpeljali na gestapovsko komando v Dravograd. Ko so hišo izpraznili, so jo zažgali, še prej so zažgali tudi hlev in skedenj. Da bi prikrili sledove klanja, so nanosili v kuhinjo snopov, nekaj manj vrednega pohištva in lesa, da bi trupla popolnoma zgorela in da ne bi bilo sledov hladnega ubijanja. Vendar pa so sosedje drugi dan ugotovili in spoznali na zgoznelih truplih znake klanja. Sosedje so slišali tudi obupne klice žrtev na pomoč.

S poštenimi Avstrijci obžalujemo pri popisu tega zločina tudi to, da so bili klavci Sabodinove družine skoro sami Avstrijci — pa celo Korošci. Ali res more na tej zemlji zrasti tak izrodek! Vodja gestapovskega oddelka je bil poleg Platzla Oberscharführer Franc Blümel iz Ziljske doline. Nemški zdravnik med okupacijo v Dravogradu, dr. Dabringer, je Pinicidu Kudru izjavil, da ima Platzel, vodja dravograjskih gestapovcev, na vesti najmanj tisoč človeških življenj. Izmed morilcev so znani še gestapovci Fric Schwab, ki je v Dravogradu pripovedoval, da se je od Sabodinove družine najbolj branila umreti hčerka Marija in da je bila najbolj »zah«, dalje Pavel Streit iz Laboške doline. Ta je že pred vojno deloval v Dravogradu kot petokolonaš, Weinberger iz Siliana na Tirolskem, Viljem Busant iz Lienza na Koroškem, ki se je posebej odlikoval kot mučitelj v dravograjskih zaporih in ki je po izpovedi Pinicida Kudra med neko hajko na Ojstrici pri Dravogradu iztaknil nekemu ujetemu partizanu oči. Pri pokolju je sodeloval tudi Bedrich, imenovan »Bluthund«, po rodu sudetski Nемец.

Po zlomu nacifašizma so v arhivu komande orožniške postaje v Libeličah našli originalno poročilo, ki ga je poslal Luggauer na komando 13. SS-policijskega polka v Pliberku in na gestapovsko poveljstvo v Celovcu. Iz tega poročila se vidi vsa brezmejna zloba te zveri v človeški podobi. Tudi tu po zločinu še laž. Poročila nadrejenim oblastem so datirana s 24. in 25. julijem 1944 pod opr. štev. Tgb. Nr. 377. V njih sporoča Luggauer, da se je Sabodinova hiša med bojem vžgala in da so Sabodinovi med streljanjem našli smrt in so potem zgoreli.

Toda dokazano je po pričah, da je ta nacist vodil vso akcijo in sam sodeloval pri tem strašnem pokolju, da je ukazal znositi vse boljše pohištvo na prosto in ga dal odpeljati v Dravograd. V svojem poročilu trdi, da je bilo v Sabodinovi hiši 50 do 60 partizanov, ne upa pa si zanikati, da med ožganimi in zgoznelimi trupli ni bilo niti enega partizana. Po njegovem poročilu naj bi bil torej ogenj uničil vse odrasle člane družine, komaj osem mesecev stari otrok pa naj bi sredi ognja ostal v kuhinji živ!

Po živi priči Leni Jamar je dokazano, da je Luggauer tako ozadje smrti vseh članov Sabodinove družine navedel zato, da bi prikril zločine fašistov. Zato tudi ni dovolil, da bi domačini Sabodinove pokopali z dostojnim pogrebom. Luggauer je sam naročil dve krsti za vseh šest žrtev in šele na mizarjevo prošnjo je dovolil še tretjo rakev; izrecno pa je prepovedal vsako udeležbo Libeličanov pri pogrebu. Zakaj ni pustil nikogar blizu? Edino in samo zato, da bi prikril svoj zločin!

Tako so šli nacisti v rute... in praktično pokazali svoj osnovni program.

Iz popisa Janka Gačnika
v brošuri »Morišče Dravograd«

Slike so prispevali:

RADAR TONE: naslovna stran
KOVACIČ JOŽE: stran 3, 4 — spodaj: 6, 10, 13, 19, 21, 27
MUZEJ NOV je odstopil slike na straneh: 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 23, 24 in 29 zgoraj
Ostale so priložnostne

Beno Kotnik - Hostnik:

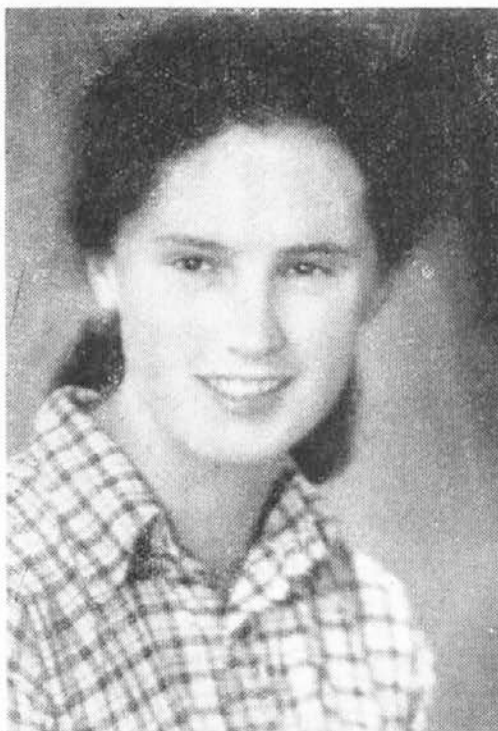
Žene so si enakopravnost priborile v NOB

Hrabra partizanka Metka in usoda njene matere

Moji spomini iz pretekle dobe ne bi bili popolni, ako bi prezrl partizanko Metko z Navrškega vrha. Metka se je rodila 22. januarja 1923 kot hči gozdnega delavca Antona Košaka in njegove žene Elizabete, ki je bila Breznikova hči s Tolstega vrha. Oče je bil gozdni delavec na grofovem posestvu. Po šihlu pa se je štalil še s Perovsko freto, na kateri je za silo redil kravo in kočija.

Perovje je polno mlak, zemlja je ilovnata, mokra in težka — slična kot pri »Dihurju« v Vcrančevih novelah. Perovski otroci so zrasli ob trdi skorji kruha. Oče je bil že davno sposoben za pokoj, a ker takrat tega ni bilo, je garal kar naprej kljub težki naduhi in trpel do svoje smrti, kakor večina teh hribovskih ljudi. Mati je v poletnem času poleg domačega opravila hodila še v »taverh«, pozimi pa je predla. Ko sta sinova že toliko zrasla, da sta bila kos žagi in sekiri, ju je oče vpregel za »cleverk«. Micka pa je, ko je zapustila šolo, začela pobirati grofovske šihte.

Ob začetku partizanskega gibanja v naših krajih je sin Rudl kmalu dobil zvezo s prijatelji, ki so šli v partizane. Pridružil se jim je aprila 1943, ko je poprej v marcu še pokopal očeta. Spočetka je bil v koroški četi, pozneje pa je postal komandant TV-linije, ki je vezala Mežiško dolino z estalo Koroško. Ta linija je potekala preko Šentanela na Pljberk. Z odhodom sina Rudla je bilo Perovje čisto tam. Tudi hči Micka se je kmalu spoznala z domačimi partizani, kot s Flajmiševim Ferdom, s Slemnikovim in z Naverškim Gustlom, z Marjetko, s sekretarjem Poldom, s komandantom koroške čete, Dušanom, z Matjažem in drugimi gošarji. Nekega dne je zaupala nekemu znancu partizansko zadevo in se je šele pozneje spomnila, da je tako govorjenje odveč in nevarno. Pravočasno se je še umaknila v partizane. Od začetka je bila v Marjanovi četi, nato pa je delovala prvotno kot aktivistinja okrožja Črna-Mežica, pozneje pa na ozemlju Guštanj-Prevalje. Sporazumno s sekretarjem Perom je šla nekoč domov, da se preobleče. Opremo in partizanske reči je pustila v bližnjem gozdu. Ni bila dolgo doma. V trenutku, ko se je hotela vrniti, je bila policija že tu in obkolila hišo. Beg ni bil več mogoč, policija jo je prijela in odgnala na Prevalje, kjer so jo na žandarmeriji zasliševali. Povedala je, da je partizanom ušla in se je hotela javiti. Po prvem zaslišanju so jo odpeljali v gestapovske zapore v Dravograd, kjer so jo naprej zasliševali. Ta procedura je trajala kar štiri ure. Predvsem so hoteli vedeti pri katerih kmetih se je zadrževala. Ni povedala, da je bila tam in tam. Gestapovec je namreč imel prijave, da so bili tu in tam partizani in med njimi tudi Metka. (Prijave so se izvršile včasih tudi dogovorjeno — seveda pa zmešano in narobe.) Zato je ob slutenem zakrivanju strašno rjul. Bila je

Narodni heroj Majda Vrhovnik, članica Pokrajinskega komiteja za Koroško

uklenjena in pretepena. Gestapovec ji je dal piti vodo iz človeške lobanje, v kateri je bilo zmešanega nekaj hipermangana. Strašili so jo, da je to strup... Ona pa jim je odvrnila: »Če sem zaslužila, da me zastrupite, bom pa pila...« Ko so uvideli, da z vsem strahovanjem pri njej nič ne opravijo, so jo vrgli v betonski bunker kjer ni mogla ne stati ne sedeti. Drugi dan je bila ponovno zaslišana, a Metka je trdila to, kar je povedala prejšnji dan. Gestapovci so uvideli, da iz nje ne bodo spravili ničesar, zato so jo začeli nagovarjati, naj ostane v njihovi družbi. Metka je ponudbo sprejela z namenom, da si na ta način omogoči beg. Pet dni je delala gestapovcem — pometala je in pospravljala. Po delu so jo seveda zopet zaprli. V času bivanja v zaporih je videla več družin, ki so jih gestapovci tlačili v te zapore. Videla je Žmelcerjeve, Derviševe, Anžikove, Travnekarjeve in Bidrihove.

Čez nekaj dni jo je komandant gestapa ponovno poklical v pisarno ter ji rekel, da si sme prinesiti obleke od doma. Šest gestapovcev se je vsedlo v dva osebna avtomobila in z njimi tudi Metka. Čudno se ji je zdelo, da so je gestapovci pustili domov in da so odšli k bližnjemu kmetu. To je Metka izkoristila in zbežala. Šla je preko Žagarja v Počelov gozd in se skрила tam do noči. Po nasvetu Logojetove Lenčke je šla k Pečovniku, kjer je dobila zopet zvezo s partizani.

Čez tri dni je policija zopet prišla na materin dom vprašat, kje je hčerka. Mati je odgovorila, da je od časa, ko je prišla z njimi, ni videla več. Metka je bila zopet aktivistka na okraju Guštanj-Prevalje.

Okrajni aktivisti so imeli poleg drugih tudi nalogo mobilizacije. V juliju leta 1944 je Metka sama mobilizirala deset oseb pri Brančurniku. Ko so šli delavci zjutraj na šihl, jih je ustavila in iti so morali z njo. Februarja 1945. leta je morala mobilizirati Pobrežnikovega Nantlana, ki je stanoval v hiši prejšnjega okrajnega glavarstva na Prevaljah. V tej hiši je stanoval žandar Langerfuß. S kurirjem Dušanom sta vstopila v sobo, kjer je stanoval Podbrežnik, dočim sta bila zunaj na straži še Tratnikov Fric in Pačnikov Jože-Maček. Ko je bila Metka pri Podbrežniku, je začel žandar streljati na Metko in kurirje s parabolo. K sreči ni bil nihče zadet, ker so se vsi takoj umaknili. Zbežala sta k vratom, ki pa so bila medtem že zaklenjena. Od ted sta skočila v Štiglovo sobo in skozi okno v potok, ki teče mimo hiše. Žandar je kar naprej streljal za njima. Bila sta sicer mokra, a odnesla sta zdravo kožo. Zunaj so se zopet našli vsi štirje in so vrnili zob za zob. Streljali so proti Ahacu, kjer je bila nastanjena policija.

Še eno drzno mobilizacijo je izvršila Metka. Sredi popoldneva je šla v spremstvu aktivistov Bojkota (Božankov Franci) in Nikole (Rus, nemški ujetnik, ki je pobegnil z Raven), mobilizirat na guštanjsko kopališče. Dogovorjeno je bilo, da morajo priti Plešnikov Mirko, Paradižev in Kotlov sin na kopanje in od tu v partizane. Zamudili pa so nekoliko in je Metka čakala precej časa tik Guštanja.

Metka je bila navzoča tudi pri Janku na Brdinjah, ko jih je nemška policija zasačila v hiši na sestanku. Sestanek aktivistov je bil napovedan za deseto uro dopoldne, prišli so k Janku okrog devete ure. Naenkrat zarjuje pes. Janko vzame vrč, da bi šel po mošt. Takoj se vrne in javi: »Švabi so tu«. Nastala je panika. Eni so rinili pri vratih ven, drugi pa noter, ker so policisti na večna vrata streljali. Hiša je bila obkoljena. Ko Metka vidi, v kakšni situaciji se nahajajo, vzame brzo-strelko in opasač ter se vrže v sneg in valja po njem po bregu navzdol. Tako napravi tudi Lubasova Lejzka in še drugi za njima. Vkljub temu, da so policisti streljali za njimi, so srečno odnesli pete.

Konec novembra 1944 je bila Metka poslana z nekaterimi aktivisti v Savinjsko dolino po orožje. Ko se je vračala z orožjem, so prišli v nemški obroč, ker so Nemci prav pripravljali napad na Savinjsko dolino. Vseposvoda na Smrekovcu je bila zaseda. Po ovinkih žene svoje spremljevalce pod Silvestrom nizzdol in dospje blizu Permanaška. Tudi tu je bila zaseda. Metka zopet po ovinkih v graben, kjer je našla prosto pot do okrožja. Ko so prišli z orožjem in municijo v okrožje, jo je sekretar pohvalil in imenoval za članico okrožne narodne zaščite.

Ob osvoboditvi je pomagala razorožiti ustaše, ob premoči teh pa se je umaknila za nekaj dni na Koroško. Danes je žena tovarniškega delavca na Ravnah in ima

Ustanovitev in delo organizacije komunistov na Ravnah

1920 — 1930

(Iz arhiva Prežihovega Voranca — Uporabljeni stari nazivi, kakor so v rokopisu)

*

Organizacija KPJ na Ravnah je bila ustanovljena 1. maja 1920, torej še pred kongresom KPJ v Vukovaru. Ustanovilo jo je podpisani. Delegat Pokrajinskega odbora KPJ na ustanovnem sestanku je bil Viktor K o l e š a iz Ljubljane. Pristopilo je takoj 20 članov, večinoma delavcev iz jeklarne. To število je stalno rastlo in čez leto dni — ob razpustu organizacije po Obznani — je bilo že okrog 80 članov.

Prostorov nismo imeli še nikjer, ampak sem imel arhiv jaz v stanovanju; imeli pa smo žig. Delo je bilo takrat legalno in je bilo predvsem propagandistično.

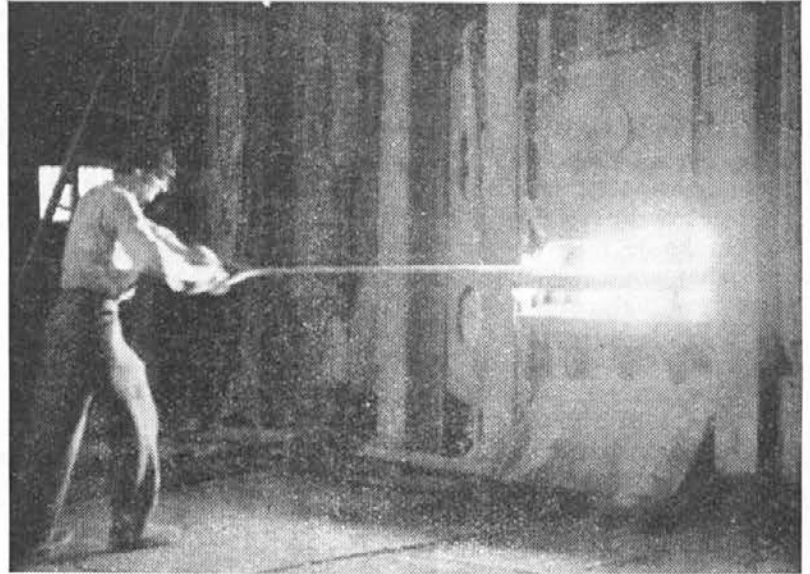
Avgusta meseca 1920 je bil ustanovni kongres KPJ v Vukovaru. Naša organizacija je poslala tja svojega delegata, ki je bil Anton Metarnik, sedaj gozdar na Ravnah. Moral bi iti jaz, pa nisem dobil dopusta v tovarni. Iz Slovenije je bilo takrat le 6 delegatov, ki so zastopali 6 kom. organizacij, ena izmed teh je bila naša. To je zgodovinske važnosti in je naš okraj lahko ponosen na ta dogodek. Na kongresu se je bila borba med desničarji-oportunisti in med levico, ki je bila bližja pravi marksistični ideologiji. Naš zastopnik je bil na strani levice. Organizacija mu je dala seboj resolucijo, v kateri smo zahtevali pravilno rešitev koroškega vprašanja, ki jo je Metarnik na kongresu prebral in je bila sprejeta. S tem je KPJ že takrat zahtevala priključitev Koroške k Jugoslaviji ter zahtevala borbo proti nemškemu pritisku, proti raznarodovanju Slovencev v obliki boja proti tovarnarjem, veleposestnikom in vsem ostankom fevdalizma, ki je takrat vodil borbo proti Slovincem.

Leta 1921 je vlada razpustila KPJ in tako tudi našo organizacijo. Zaplenili so nam arhiv in žig ter vse skupaj odnesli

dvoje otrok. Upati je, da dobi kmalu tudi stanovanje na Čečovju, da se tako reši mlakuž v Perovju.

V času, ko je Metka ušla od doma, so gestapovci mater kar naprej nadzirali. Nekoč sta kosila pri njej penzionista Urh Jank in Simon Štern. Neka ženska je zatožila, da so pri njej kosili banditi... Prišla je policija ter ji po preiskavi odnesla vse, ker je še kje imela. Vklenili so jo in jo v Božankovi globači tako pretepli, da je bila vsa črna. Grozili so ji, da jo bodo sredi Prevalj obesili kot banditsko mater. Tega sicer niso storili, vendar se domov ni smela več vrniti. Zatekla se je k sestri na Bazovnico pri Žvabeku. Vkljub prepovedi pa je nekoč pogledala na Perovje, kjer je videla grozno razdejanje. Vrnila se je. Na Prevaljah je potožila svojo usodo Rakitnikovi Loni. Ta jo je povabila na dom. Šla je v smrt, kajti bila je med onimi pri Rakitniku, katere so nacisti postrelili in vrgli v gorečo hišo.

Ravenski fužinar

na okraj, ki je bil takrat v Guštanju. Aretacij takrat ni bilo.

Mi pa s prepovedjo stranke nismo nehali delati, temveč smo vodili organizacijo na tihem dalje. Seveda se je zaradi tega skrčilo članstvo za tri četrtine in je ostalo le kakih 15 ljudi, ki smo držali skupaj.

Za organizacijo so nastopili nato težki časi zaradi stalnih redukcij v jeklarni. Reducirani so bili skoro vsi komunisti, ki so morali za kruhom večinoma čez mejo, vendar smo držali organizacijo pokonci, kolikor smo mogli. Pri volitvah v ustavno skupščino smo dobili v Guštanju le 19 glasov, v celem okraju z Marenbergom vred pa 59 glasov. Okraj je bil takrat absolutna domena social demokracije.

Naša organizacija je dobila tedaj od PK KPJ nalogo, da mora organizirati čez mejo kanal za premetavanje ljudi in literature, zato smo se predvsem posvetili temu delu, kar pa je škodovalo drugemu našemu delu v javnosti. Zaradi konspiracije kanalov smo zanemarjali vse drugo, predvsem pa ideološko delo med članstvom. Naš kanal je obstojal od leta 1921 pa vse do moje aretacije leta 1930 in smo spravili skozi njega več sto ljudi, voditeljev in emigrantov ter metercente materiala iz Avstrije v Jugoslavijo.

Policija je večkrat s pomočjo provokacij poskušala odkriti naš kanal, toda uspela ni. Ena taka provokacija je bila urinjena celo potom CK KPJ v Beogradu leta 1924, vendar jim nismo nasedli, dasiravno je bila tokrat odkrita od policije vsa tajna pot iz Beograda do meje. Leta 1924 je policija sicer pri nas aretirala vse znane komuniste in tudi mene zaradi kanala, pa nas je morala čez kratko časa izpustiti, ker ni imela materiala v rokah.

Čim je nastopila ilegala, smo koj začeli navezovati tudi stike z drugimi kraji. Iz dobe legale in potom socialdemokratskih organizacij so obstojale itak osebne zveze naših aktivistov z vsemi kraji, ki smo jih izkoristili za naše postojanke. Tako smo imeli postojanke ali »pункte« na

Prevaljah v papirnici, na Lešah v rudniku, na Holmcu v rudniku, na Pohorju, v Vuzenici in v Velenju. Vse te zveze pa smo prvenstveno izkoriščali za naše tajne kanale čez mejo, medtem ko je bilo drugo delo zanemarjeno.

Leta 1924 je začela delovati legalna Nezavisna radniška partija (NRP) in smo seveda začeli takoj delovati legalno v njenem okviru. Povsod, kjer smo imeli pozicije nelegalne KPJ, smo ustanovili legalno organizacijo NRP. S tem se je naše delo precej poživilo, dasiravno ni trajalo dolgo, ker je bila NRP kmalu potisnjena v ilegalo.

V dobi od 1920 do 1925 smo v našem okraju torej prvenstveno vršili nekako zbirno delo organizacijske prirode. Pri raznih volitvah, ki so se medtem vršile, smo nastopali pod različnimi imeni, vendar je naša moč stalno rasla. Nismo sicer mogli razviti takih revolucionarnih metod naše borbe, ker smo bili preslabi in tudi ideološko prešibki, vendar je naš upliv silno rasel. Bili smo menda edina organizacija, ki smo z uspehom izvajali direktive za množično delo s tem, da smo se vrivali v vse organizacije naših nasprotnikov, predvsem socialnih demokratov. To je bila »Svoboda«, to so bile strokovne in gospodarske organizacije (konzumi, klavnice). To smo delali tako dobro, da smo se s časoma polastili vseh teh soc. dem. organizacij in ustanov in smo takorekoč zagospodovali v »Svobodi«, v strokovnih organizacijah itd. Vse te organizacije smo leta in leta uporabljali pravzaprav za legalno obliko dela komunistične stranke. Kmalu nam niso več zadostovale le socialdemokratske organizacije, ampak smo se začeli vrivati tudi v klerikalne organizacije, predvsem v zadrage. Imeli smo lepe uspehe.

Dokaz našega uspešnega dela so bile volitve leta 1927. Takrat je delavstvo našega okraja nastopilo pod našim vplivom z enotno listo — vključno hudemu nasprotovanju voditeljev soc. dem. stranke. Na konferenci na Prevaljah so delavski zastopniki postavili za nosilca liste mene,

medtem ko je soc. demokracija hotela imeti za to svojega človeka. Toda prav delavski zastopniki soc. dem. organizacij so zahtevali odločno mene. Levi del soc. dem., takozvani Bernotovci, ki jih je vodil Möderndorfer, pa se je sploh priključil h kom. stranki. Na ta način smo dobili pri volitvah v našem okraju 44 odst. vseh oddanih glasov, kar je edinstven primer za vso Jugoslavijo, kjer je gibanje takrat povsod nazadovalo. En primer: na III. kongresu KPJ leta 1926 v Beogradu, je bil naš okraj zastopan s 180 člani KPJ, medtem ko je bila mestna organizacija zastopana tam z 800 člani KPJ. Na volitvah leta 1927 pa je naš okraj dobil na listi, ki jo je vodila KPJ, 1747 glasov, v Beogradu pa je dobila KPJ komaj okrog 600 glasov. Torej tam še niti vsak komunist ni volil liste KPJ.

Sledeči dogodek naj pokaže našo politično naprednost v tej dobi razvoja KPJ. Za volitve leta 1927 smo izdali poseben proglas, ki sem ga sestavil jaz, pa ga je potem naša organizacija v celoti odobrila; proglas, ki ima zgodovinsko važnost. Ne le, da smo na proglasu postavili take zahteve, kakor razlastitev veleposesniške zemlje, tovarn itd. ter parole, ki so se našemu delovnemu ljudstvu v tisti dobi zdele dosegljive, ampak smo v tem proglasu postavili tudi zahtevo po slovenski narodni samostojnosti. Tega ni dotlej storila nobena organizacija KPJ niti sama KPJ. Množice so nas pravilno razumele, odnosno smo mi željo množic pravilno razumeli, zato smo dosegli pri volitvah tak uspeh, da je naše politične nasprotnike postalo strah. Po volitvah se je vršila konferenca v Dravogradu, ki je trajala ves dan in je bila zelo dobro obiskana. Na to konferenco je Pok. kom. KPJ poslal delegata Gustinčiča, ki nas je ravno zaradi tega volilnega proglasa tolkel kot nekake ultralevičarje.

V dobi 1925—1930 so se naše postojanke po krajih okrepile in se razvile v samostojne organizacije KPJ. Tako smo imeli že trdne organizacije KPJ v Velenju, v Ribnici na Pohorju, v Dravogradu, na Prevaljah in na Holmcu. Te organizacije so z manjšimi presledki delale stalno, neprekinjeno. Nastala je potreba medsebojne povezave. Povezava s Pok. kom. ni več zadostovala, zato se je v Guštanju ustanovilo samostojno okrožje KPJ, ki se je imenovalo »Sever«. Ta forum je obstojal vsaj pet let — do leta 1930. Bil je sestavljen iz delegatov številnih posameznih organizacij. Sekretar sem bil podpisani, zadnji dve leti pa Ignacij Teršek iz Guštanj.

Naše članstvo je bilo ideološko zelo slabo zgrajeno. Najmočnejši je bil brez dvoma Teršek, tudi jaz sem nekaj zastopil. Dalje je delal v našem okraju Jurančič. Pri nas je bilo seveda veliko preveč legalizma in mnogo oportunitizma, vendar smo bili vidni za množično delo v celi državi. Povsod se je naše gibanje nevarno krčilo, pri nas pa je hitro raslo. Vse direktive in parole KPJ smo izkoristili in do kraja izvedli, da že nismo imeli več kam. Naše vrste so naglo naraščale. Jaz sem se takrat bal, da bomo prišli v pravo zagato, ker akcijske pa-

role že niso več zadostovale in bi se bila morala KPJ pri nas začeti posluževati revolucionarnejših metod boja. No, v tem ni bilo nobenega razmerja, ker je drugod gibanje nazadovalo, bilo je presekaško. Če bi v našem okraju začeli z revolucionarnejšimi metodami dela, ki so ga množice zahtevale, bi mi najbrž postali zaradi tega nesorazmerja naših sil v državi žrtve lastne slabosti. Bal sem se tega nesorazmerja.

Naš okraj je bil trdnjava soc. demokracije. To trdnjavo je KPJ pri nas razbila tako močno, da soc. dem. govorniki že niso mogli več javno nastopati kot soc. demokrati. Razbijali smo tudi shode demokratom, orjunašem, klerikalcem v njihovih lastnih trdnjavah — guštanjsko občino smo leta 1927 dobili v svoje roke. Seveda nismo vedeli prav, kaj naj z njo storimo, ker smo bili premalo izgrajeni, direktive KPJ pa tozadevno tudi niso bile nikomur podobne. Zidali smo občinsko ubožnico.

Leta 1930 pa je prišlo do znane množične provale naših organizacij v »Severu«. To pa zato: Centralna tehnika KPJ je po svojem voditelju zgradila brez naše vednosti lasten kanal čez mejo in ga naslonila na naše organizacije. Ta kanal je kmalu odkrila policija in po tem so bile odkrite in izdane tudi naše organizacije. V Mežiški dolini so aretirali ka-

kih 40 oseb. Meni se je posrečilo takrat umakniti se čez mejo, prav tako tudi Teršku in še nekim drugim. To je bil za naše organizacije velik udarec. Odslej ni bilo več pravega vodstva v okraju. Tudi v Velenju je takrat organizacija propadla. Ta organizacija je bila brez dvoma ena najboljših v okrožju »Sever«.

Nastopilo je razsulo, ki se menda po naši emigraciji ni več popravilo, vendar je duh ideje KPJ v naši dolini živel dalje vkljub velikemu terorju. To se je pokazalo proti koncu predaprilske Jugoslavije. Delavsko kmečko gibanje je pri nas hitro dobilo tla. Pristop Bena Kotnika in drugih k nam je tak dokaz in plod tega desetletnega dela KPJ v kraju. Tudi za časa okupacije je bil odpor našega ljudstva sad KPJ organizacije. Talci, kakor Logar in tovariši so bili organizirani člani KPJ in SKOJ-evci.

V preteklosti je KPJ v našem okraju častno izpolnila nalogo, vkljub vsem pomanjkljivostim. SKOJ je obstajal pri nas od leta 1924 dalje. Zadnja leta pred 1930 je imel množični značaj.

Tov. Ignacij Teršek je bil star revolucionar, ki je delal v KP Nemčije, v Angliji itd. Leta 1930 je odšel v Rusijo, kjer je po nekaj letih umrl v Harkovu. Njemu moramo ohraniti hvaležen spomin.

Lovro Kuhar
1948

NAŠA POSEBNA ŠTEVILKA

Na predlog prireditvenega odbora »I. KOROŠKEGA PARTIZANSKEGA SREČANJA« in po sklepu upravnega odbora Železarne Ravne je izšla za partizanske spominske dni koroškega kraja pričujoča posebna številka »Fužinarja«.

Ker je celotna številka posvečena velikim dnem in ljudem narodove vstaje, je izostala vsa druga vsebina internega značaja ter tudi nadaljevanja iz prejšnjih števil, kar bo priobčeno zopet v prihodnji redni izdaji lista.

Prvotno je bilo rečeno, da bo za partizanski spominski dan Mežiške doline izšel naš osrednji krajevni list »GLAS MEŽIŠKE DOLINE«, a je ta častna dolžnost končno pripadla »Fužinarju«. Čeprav je naš fužinarski list na to nalogo ponosen, moramo vseeno omeniti, da smo mogli v kratko odmerjenem času zbrati in dati le delni vpogled v velika dogajanja. Gotovo je, da nikdar noben lokalni list ne bo mogel zapisati vsega iz teh časov — pa niti za tako malo krajevno področje. To omenjamo predvsem za one, ki bodo pogrešili na teh straneh popise in slike iz dogajanj borbenih enot, iz svojega doživetja in doživetja junakov in žrtev, ki tega praznika ne bodo mogli več praznovati z nami. Zavedamo se te pomanjkljivosti, vendar narodove epopeje, kakršna je bila NOV, en sam list nikdar ne bo mogel polno prikazati.

Pri iskanju gradiva za pričujočo posebno številko je bilo še enkrat dokazano, da se je naš narod bolje boril, kot pa sedaj piše. Veliko vabil in prošenj smo naslovili na posameznike in na forume po dolini, pa malo se jih je odzvalo. Ni

ta skromnost sicer nikakor slaba, slaba je le za uredništvo lista, ki ima nalog in ki želi po vseh skromnih možnostih zbrati tako spominsko številko.

Na drugi strani pa smo ugotovili, da je spodbuda Zveze borcev zbrala v muzeju NOV toliko spominskega gradiva, da ga že danes ne moremo na omejenih straneh niti več samo naštet. Zveza borcev in vodja muzeja prof. Bogdan Žolnir so nam v vsem pomagali. V kolikor je stvar še pomanjkljiva, je krivda pač na zmogljivosti uredništva, kajti tudi sama izbira iz tega obsežnega gradiva zahteva več časa.

Prosimo bralce našega lista, da nam nepopolnost oprostijo. »Fužinar« popisa dogajanj iz NOV s to številko ne zaključuje, temveč bo kakor doslej vedno sledil ideji in dogodkom narodove vstaje v domačem kraju. Kateri narod ne bi bil ponosen na edinstveni podvig v najtežjih časih, ko je nacistični škorenj absolutno gazil in zasušnjeval po Evropi, Aziji in Afriki in ko so se rušile tudi milijonske armade velesil. Takrat smo udarili, prav takrat, ker je šlo za načelo in manj za taktiko. Ob teh spominih na prvoborce, na žrtve, na junake, na neštete borce in na naše zavedno ljudstvo bomo bolj spoznavali našo veliko rast, napredek kraja in domovine. »Zavedamo se, Ravne ne bi bile Ravne, če ne bi bilo Vas in NOV...« so zapisali naši fužinarji maršalu Titu v vabilo, da obiše koroško ljudstvo in koroški kraj za prvi spominski praznik — v tej zavesti je zapopadeno vse, pa če je potem pisana beseda iz koroškega kota še tako skromna.

Beno Kotnik-Hostnik:

SPOMINI

Če bi hotel popisati vse, kar sem doživljal dan za dnem zadnja leta pred okupacijo in med okupacijo, bi bila obsežna knjiga. Nisem pa pisatelj in čas za to je prekratek, zato bom tu omenil le nekatere stvari, ki so mi še danes živo v spominu in ki bodo zanimive kot pogled v našo borbo tudi za bodočnost. Prav bi bilo, da bi vsak, ki se je boril za boljše življenje delovnih ljudi pred okupacijo in za časa okupacije na kateri koli način sodeloval z narodnoosvobodilnim pokretom, napisal kaj in s tem dal gradiva zgodovinarjem, ki bodo obdelovali to borbo, da bodo mogli prikazati dogodke tako, kakor so se dogajali v resnici.

I. USTANOVITEV CELICE KP V PODKRAJU

S Karlom Doberškom, učiteljem na Prevaljah, sva se poznala že iz časov stare Avstrije. Prijatelja sva postala, ko sem bil na dvoletni kmetijski šoli na Grmu, on pa je bil tam na učiteljskem tečaju za kmetijsko nadaljevalno šolo. Doberšek je bil napreden in zaveden Slovenec in kot tak že od začetka svoje službe preganjan s strani celovškega deželnega kulturnega sveta. Imel je talent poiskati stike s kmeti, posebno pa še s kmetsko mladino. V to svrhu se je posluževal raznih pripomočkov. Tako je n. pr. učil mladino cepiti sadje, hodil je kapunit petelinčke, v šoli je prirejal kmetijsko-nadaljevalne tečaje za kmetsko mladino. Tako je ta obdržala z njim stik tudi, ko je odrasla.

Tudi jaz sem se precej navezal na Doberška, posebno še za časa Stojadinovičevega režima. Doberšek mi je dajal informacije o politični situaciji, od njega sem dobival tudi

napredno literaturo. Vkljub temu, da je bil Doberšek leta 1939 z mano sprejet v partijo, je bil on iniciator ustanovitve celice v papirnici, vaške celice na Prevaljah, obeh celic na Ravnah in naše v Podkraju.

Nekega dne v septembru 1939, ko me je Doberšek spremljal s Prevalj proti domu, mi je rekel: »Beno, preizkušnjo si dobro prestal, postal si čisto drug človek. Pri tebi se bomo sestali v nedeljo in ustanovili celico KP. Povabi tudi soseda Krautbergerja.«

Na določeno nedeljo popoldne je prišel Doberšek s hčerko Miro. Kmalu za njima sta prišla še Stern in Zagernik kot zastopnika vaške celice na Prevaljah. Z guštanjske strani je prišel Gašperič iz Maribora kot zastopnik okrožnega komiteja in tudi Krautberger jo je primahal. Doberšek je objasn timer namen sestanka, Gašperič pa je poročal o politični situaciji in obrazložil program in statut KP. Nato nas je Gašperič vprašal, če smo voljni pristopiti v Partijo. Vsi smo bili za to, le Krautbergerju zadeva ni čisto ugajala in je odklonil ter tudi pred volitvami odšel. Sledile so tajne volitve z listki, pri katerih je bil izvoljen za sekretarja celice Karl Doberšek. Ob razgovoru o političnih dogodkih je čas hitro potekel. Sonce je zahajalo za Peco in njegovi žarki so nas še enkrat objeli skozi vejevje sadnih dreves. Okrepčali smo se še s prekajenim mesom in rženim kruhom, vmes pa smo nalivali slastni tepkovec. Zapeli smo Internacionalo. Izza Velike Kope se je prikazalo temnordeče obzorje in kmalu za tem je prikukala bledordeča luna. Še smo zapeli in napili uspehu Partije in našega dela. Gašperič je tisto noč prenočil pri nas.

II. PODPIS MANIFESTA KMEČKO-DELAVSKEGA GIBANJA

Sredi novembra 1939 sem bil na obisku pri sosedu Krautbergerju na Prežihovem vrhu. Naenkrat pride k njemu Doberšek še z nekim, meni nepoznanim človekom. Takoj sem dobil vtis, da se jima zelo mudi. Sosedu Krautbergerju sta predložila kup papirjev. Na tistem vprašam Doberška, za kaj gre. Obrazloži mi, da pobirajo podpise za manifest kmečko-delavskega gibanja. Krautberger prečita in podpiše papirje. Doberšek da listine tudi meni. Tudi jaz v naglici prečitam te stvari ter rečem nepoznani osebi, da mi ta res ugaja in jo vprašam, če tudi jaz lahko podpišem. »Jasno, čim več podpisov, tem bolje...« odgovori nepoznani. Nato podpišem še jaz. Zopet vprašam Doberška na tistem, kdo je vendar ta njegov spremljevalec. Doberšek pove, da je to Franc Leskošek iz Celja.

Manifest kmečko-delavskega gibanja je obsegal dva letaka, in sicer »Kaj hočemo« in »Vsemu delovnemu ljudstvu Slovenije«. Oba letaka sta govorila proti zakonom diktatorskih režimov in za komunistični državni, politični, gospodarski in kulturni program, za svobodo in enakopravnost slovenskega naroda, Jugoslavije in balkanskih narodov. Manifest so podpisali iz Mežiške doline Karel Doberšek, učitelj na Prevaljah, Matevž Bavče, tovarn. delavec na Ravnah, Adalbert Krautberger, kmet na Prežihovem vrhu, in Beno Kotnik, kmet v Podkraju. Letaka sta bila tiskana z vsemi podpisi v več tisoč izvodih in z avtomobili v eni noči razpečana po vsej Sloveniji.

Takoj po tem dogodku so sledile aretacije. Bavče in Doberšek sta bila zaprta, dočim sva s Krautbergejem imela samo hišne preiskave. Režim podpisov takih kmetov najbrž ni mogel prav tolmačiti, ali pa je bilo oblasti nerodno zapirati tudi že kmete. Tu moram omeniti dostojno nastopanje orožnika z Raven,

Pogled na Prevalje in Leše z Meležnikovega vrha. Tu je Mežiška dolina najširša

ki je vodil preiskavo. Napravil je zapisnik o preiskavi, preiskave pa sploh ni izvršil. Kmalu za tem sem zvedel, da so aretirali šenklaški župnika Lamprehta, ki je tudi podpisal manifest. Vlačili so ga uklenjenega po Slovenjem Gradcu, nato pa odpeljali v celjske zapore.

Cez nekaj mesecev je bila obravnava na okrožnem sodišču v Mariboru. Prvikrat v svojem življenju sem sedel na zatožni klopi. Poleg mene so bili vsi sopolisniki iz Mežiške doline. Sodna dvorana je bila nabito polna. Nas obtožence je na obravnavi brezplačno zastopal odvetnik dr. Pretnar. Pri obravnavi nisem tajil podpisa in sem povedal, da bi bila politika, ki jo navaja manifest, le v dobro slovenskemu delovnemu človeku. Po večurni obravnavi je bila razglašena sodba: Karel Doberšek po čl. 4 zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi ob uporabi paragrafa 61 kazenskega zakona — na 4 mesece zopora in 600 din kazni, plačljivih v roku enega meseca po pravomočnosti sodbe; Matevž Bavče po istih členih in paragrafih na tri mesece zopora in 300 dinarjev; Beno Kotnik po istih členih itd. na tri mesece zopora in 300 din s tem, da se mu izvršitev kazni odloži za tri leta; Adalbert Krautberger zopet po istih paragrafih enako kot Beno Kotnik. Ker se je Doberšku in Bavčiju vstrel v kazni preiskovalni zapor, sta bila po obravnavi takoj prosta. Vsi štirje smo šli k dr. Pretnarju in vložili priziv proti obsodbi. Priziv je bil rešen s sodbo z dne 17. februarja 1941, rešitev pa sem prejel šele po osvoboditvi. Klerikalno časopisje je prineslo naše obsodbe na prvih straneh dnevnikov in z debelimi črkami: »Komunistični poslanec Doberšek in njegovi tovariši pred okrožnim sodiščem«.

V tej zadevi sem bil potem od gestapa trikrat zaslišan, in sicer na Ravnah na dan, ko je Nemčija napovedala vojno Rusiji, na Prevaljah in v zaporu v Celovcu. Vsakokrat mi je gestapo pokazal dotično objavo v »Slovencu«.

Nedavno me je povabil javni tožilec za mesto Maribor, naj mu odstopim prepis rešitve priziva, ker okrožno sodišče v svojem arhivu nima te sodbe, ki je bila edina v tej zadevi v Sloveniji in ima akt zato zgodovinsko vrednost. Drugod po Sloveniji so bili podpisniki namreč tudi zaprti, vendar do obsodbe nikjer ni prišlo.

III. REŽIM POŠILJA RODOLJUBE V TABORIŠČA, DOČIM SE PETOKOLONASI LAHKO ŠOPIRIJO IN PRIPRAVLJAJO NA NAPAD

Spomladi leta 1940 mi je Doberšek povedal, da spravljajo komuniste v razna taborišča in da bo prišel iz Maribora neki profesor, katerega naj za nekaj dni skrijem. Cez nekaj dni res prikoraka po ozarrah turistovsko obeljen možakar. Zelo nerodno se je predstavil. Sadili smo ravno krompir in sosed Rihard je oral. Ne da bi vprašal koga po gospodarju ali kaj, stopi k njemu in vpraša na glas tako, da so čuli vsi setnikarji: »Prežihov Voranc me je poslal.« Vsi so se z začudenjem spogledali. Vsem je bilo namreč znano, da je bil Voranc že več let v inozemstvu. K sreči sem se kmalu vrnil na polje in odpeljal zgovornega moža proti domu ter tam v sobo v prvo nadstropje. Blizu tri tedne je bil pri nas, le žena, ki mu je stregla, je vedela zanj. Bil je to Leo Novak, profesor glasbe iz Maribora, katerega je oblast suspendirala zaradi komunizma ter je bil kandidat za taborišče. Dolgo v noč sva debatirala vsak večer. Bil je sicer ves dan v gornji sobi in se učil angleščine, le zvečer je šel malo na sprehod v bližnji gozd. Tudi za soseda Krautbergerja je že vedel in je šel nekega večera k njemu, da bi ga prepričeval o naši borbi. Ni pa bilo več tako, kajti Krautberger je medtem že zavozil v hitlerjanske vode, kljub temu da je kot Vorančev bratranec vsa leta z njim sodeloval in bil z njim v povezavi. Drugi dan po tem obisku na Kravperzi pride Krautberger k meni in mi dopoveduje, da naj rajši spravim tega človeka od hiše, ker nima smisla, da bi še tukaj agitiral, ker je politični položaj tak, da bo vse za Hitlerja. Mož je namreč medtem že padel popolnoma pod vpliv guštanjskih hitlerjancev. Gotovo se je pri tem pokazal tudi

vpliv vzgoje na kmetijski šoli v Velikovcu, ki je bila prava raznarodovalnica slovenskih kmetijskih sinov. Njegovi želji nisem ustregel. Novak je odšel od nas šele čez kakih deset dni k nekemu kmetu nad Mežico, kjer mu je Doberšek oskrbel bivanje. Od tam je šel na Gorenjsko, kjer pa so ga zasledili in je nazadnje moral v Bileće. Pred zasedbo okupatorja pa je zapustil taborišče in se vrnil spet v Maribor. Jeseni leta 1941 je bil po groznem mučenju v Mariboru ustreljen. Pred smrtjo so mu strgali vse nohte z rok in nog. Nekateri so rekli, da bi bil on v zaporu izdajal. Jaz v to zelo dvomim, ker sem ga poznal kot pravega komunisto. Dobro je vedel zame, nisem pa imel zaradi tega nobenih sitnosti.

Hitlerjanci so postajali vedno bolj predrzni. O vseh dogodkih v Mežiški dolini je bil informiran celovški gestapo preko domačih petokolonašev. Javno so prirejali sestanke in tudi »tečaje«. Do vratu zadolženi kmet je postajal vedno bolj apatičen. Ravno tako je popustila revolucionarnost pri delavcih, posebno še pri takih, ki so bili odvisni od podpor hitlerjancev.

V taki situaciji je prišel nesrečni 9. april 1941, ko so Nemci zasedli naše kraje.

IV. PRVI ČAS PO OKUPACIJI

Po Kvedrovem obisku sem bil še zelo dolgo vznemirjen. Kvedra prej nisem poznal, zato sem mislil, ali mi ni morda gestapo nastavljal zanke. Ko me je gnal orožnik po napovedi vojne Rusiji na zaslišanje, sem bil trdno prepričan, da sem aretiran iz razloga, ker sem nasedel propagandi OF in ker sem Kvedra in tovarišico prenočil ter nisem tega javil žandarmeriji. Oddahnil sem se takoj, ko so me začeli zasliševati zaradi podpisa manifesta kmeto-delavskega gibanja. Podpisa pri zasliševanju nisem tajil, ampak sem se napravil kot kmet, ki išče izhoda iz zagate. Omenil sem, da sem pri podpisu čital le gospodarski del manifesta, dočim političnega sploh nisem bral. Ni jim šlo tudi v račun, da bi bil kot večji kmet lahko komunist; tudi niso vedeli, da sem jaz pravzaprav lastnik le 87 m² zemlje, dočim je bila lastnica posestva moja žena. Najbrž bi bil šel tedaj z drugimi vred v taborišče, če se ne bi zame potegnil Srotnekar, ki je bil sicer avstrijski državljani, a je v našem kraju odrasel in bil sicer poštenjak. Po zaslišanju sem bil izpuščen in sedaj sem bil trdno prepričan o Kvedrovih besedah, zato sem začel z delom. Razen ženi sem najprej zaupal sosedu Mihevu, kateremu sem razložil točno vse, o čemer me je Kveder informiral. Srotnekar me je tudi svaril, da naj ne hodim veliko okrog, ker sem pod gestapovskim nadzorstvom. Izogibal sem se še celo Krautbergerja, s katerim sva prej skupaj podpisala manifest, ki ga je hitlerizem popolnoma pre-

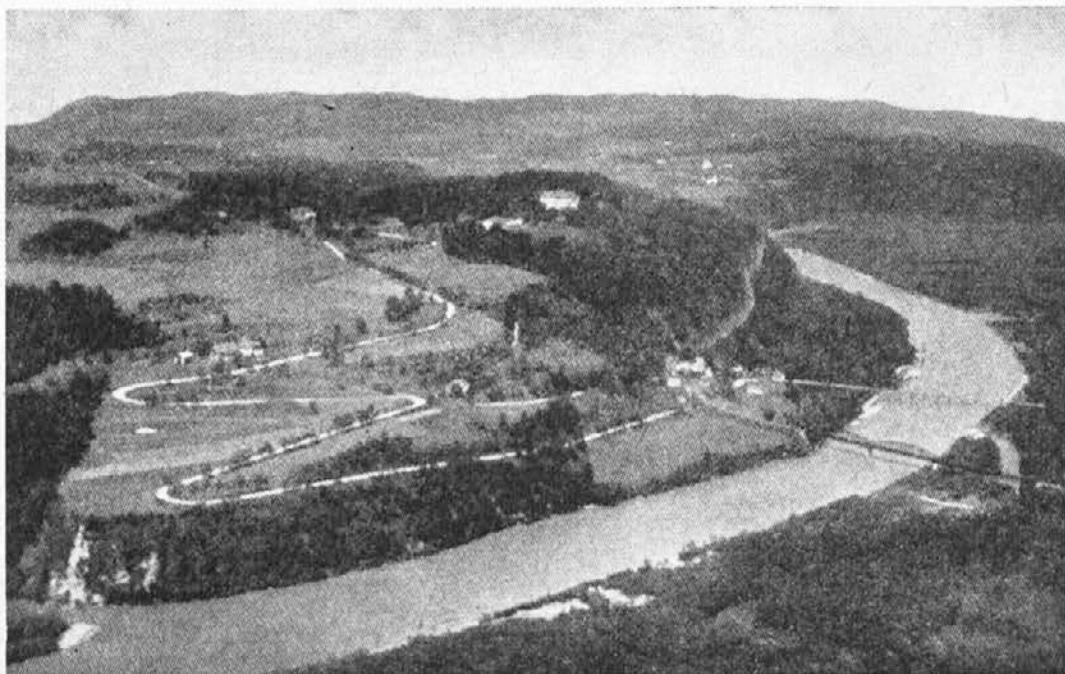
vzel. Vkljub opozorilu Srotnekarja sem dobil stike s starim Volenovim Lojznom, s Pavšerjem Pernatom, z mojima bratoma na Dobrihah, z Rožmanom, dr. Sobo, Vinklerjem, Narobčtom, Hromcem in z drugimi na Ravnah, katerim sem pravil o ustanovitvi OF. Nekateri tovarniški delavci so večkrat prihajali pomagat pri košnji, med njimi tudi Modras. Tako sem spoznal ljudi, katerim sem lahko zaupal. Aretacije komunistov na Prevaljah in Lešah ter ustrelitev prve guštanjske žrtve — Logarja v Begunjah — so zelo mučno vplivale tudi na naše rodoljube. V tem času so nosili hitlerjanci glave najbolj pokonci. Korajža pa jim je padla takoj po dogodku na Uršlji gori. Kmalu po tem dogodku smo že ustanovili tudi prvi OF odbor pri Lubasu. Največji strah pa so dobili hitlerjanci po vsej naši dolini po znamenitem napadu na Mežico.

V. OPERACIJA V GOZDU

Napada na Mežico se je udeležil tudi naš rejenc Karel Polenik-Don. Ko je stal na straži, je bil ranjen v koleno. Čez dva dni se je privlekel do nas. V gozdu nad ribnikom si je napravil bunker in se zdravil. Krogla mu je obtičala med jabolkom v kolenu. Videl sem, da sam od sebe pacient ne bo ozdravel, zato sem šel po zdravnika dr. Erata v Ravne. Povedal sem mu, da naj takoj pride, ker imamo hlapca zelo bolnega. Imel sem res starega hlapca, ki je nekoliko bolehal. Temu sem naročil, naj se vleže v svoji sobi v posteljo, ker ga bo prišel pregledat zdravnik. Kmalu za mano res pride dr. Erat. Peljem ga najprej k hlapcu. Zdravnik mu je naročil, da mora nekaj dni ležati, ker je nevarnost pljučnice. Ko sva zapustila hlapčevo sobo, povem Eratu, da imam še enega pacienta v gozdu. Dr. Erat nekoliko pordeči, vendar gre z mano v bližnji gozd k rejencu Poleniku. Rejenk pokaže ranjeno nogo, nakar vprašam Erata, če ne bi mogel izvršiti operacije. Tega si ni upal napraviti, ampak je nogo namazal in nanovo obvezal. Preden je odšel od nas, me je prosil, naj ostane vse tiho. Čez dobre 14 dni, ko je oteklina na nogi rejenca precej pojenjala, pride k ranjencu na obisk Rožanov kovač Zepa, ki je bil prej v kovaški šoli. Dati sem mu moral britev, s katero je operiral Polenika. Previdno je prerezal kožo na kolenu in z malimi kleščami potegnil kroglo iz kolena. Pacient je v dobrih osmih dneh že hodil.

VI. V HIŠI SA, NA SKEDNJU IN V BLIŽNJEM GOZDU SESTANKI, V KUHINJI PA VEZA ZA PARTIZANE

Neke nedelje aprila 1943 ne bom nikdar pozabil. To nedeljo so bili moji živci med okupacijo najbolj napeti. Na smučarski koči

Drava pri Kumperškem gradu na Koroškem

so imeli SA iz Guštanja svojo veselico; najbrž z namenom, da bi na ta način laže zvedeli za partizane. Okoli 3. ure se je privleklo okoli 20 mož k nam. Pri nas je bil napovedan sestanek AFŽ, povabljeni so bile tudi žene iz Raven. V gozdu pri ribniku, kakih 300 metrov od hiše, bi se v tistem času moral vršiti sestanek OF odbora. V kuhinji je čakalo dvanajst Rusinj na vezo. Iz te kritične situacije je bilo treba priti na vsak način. Odpovedati sestanka ni bilo več mogoče. Kaj sem napravil? Sinove in hčerko sem takoj poslal na križpota, od koder so ljudje prihajali, z naročilom, da priženejo ljudi po gozdu na skedenj in k ribniku. V sobi sem motil vermane jaz ter jih pojil z moštom, v katerega sem vлил precej beline (prvo najmočnejše žganje). Takoj so bili mehki. Toliko pa so se še zavedali, da morajo priti pred nočjo domov, ker je zanje hoja ponoči bila nevarna. Vermani so me vprašali, kaj delajo v kuhinji Rusinje. Odgovoril sem jim, da so prišle prosit kruha in mošta, ker so lačne in ker na Ravnah ni druge pijače kot slabo pivo. Tri ure so bile zelo napete. Užitek na večer, ko so se vermani kotalili proti Ravnam, pa je bil zelo prijeten. Na ta način se je nemoteno vršil sestanek AFŽ na skednju in sestanek OF nad ribnikom, katerega sta vodila Slemnikov Gustl in sekretar Polda. Tudi Rusinje so dobile vezo, vendar so odšle k partizanom zaradi konspiracije šele čez osem dni. Zvečer, ko smo še dolgo v noč presedeli z aktivisti, so se še moji sinovi radovali uspeha njihove obveščevalne službe.

VII. MATI PRIŽENE IZ MARIBORA SVOJEGA DRUGEGA IN ZADNJEGA SINA V PARTIZANE

Bilo je junija 1943, ko se oglasi pri nas Julka Polančičeva s svojim sinom Lovretom. Z njo sva se poznala od mladih let. Bila je hči železniškega čuvaja Leskovarja, ki je opravljal službo pri Blatnikovi čuvajnici in smo bili tako z mojo rojstno hišo sosedje. Ko se oglasi s svojim sinom pri nas, mi pove zaupljivo: »Prignala sem svojega drugega sina, da pride tja, kamor spadajo vsi naši poštene delovni Slovenci. Nočem, da bi se sin vračal v Nemčijo.« Pravila je, da se je sin Lovro tik pred okupacijo prostovoljno javil v vojsko, bil v Mariboru ujet in poslan v Nemčijo. Tam je bil nekaj časa v taborišču, potem pa je prišel k nekemu kmetu za delavca. Sedaj je dobil 21 dni dopusta in ko bi se vrnil, bi moral v nemško vojsko. Mati, ki je bila tekstilna delavka in organizirana od leta 1939, je prekrizala račune, ki so jih spletli v Nemčiji. Tudi sam sin je bil na strani svoje matere. Polančičeva je tudi pravila, da se je njen starejši sin takoj leta 1941 kot skojevce javil pohorski četi in je jeseni 1941. leta padel kot kurir v Celju. Ko mi ženska to pove, jo vprašam, kako je prišla na to, da bi dobila pri nas vezo. Odgovorila je, da je čula in čitala v Mariboru o procesu na okrožnem sodišču zaradi podpisa znanih letakov in da takemu človeku lahko zaupa. Omeni, da bo fanta prignala čez osem dni, ko mu poteče dopust. Po osmih dneh res to tudi stori. Moja žena ju pelje k Rožanku, kjer je fanta prevzel Bor, ki je Polančičevo iz Maribora dobro poznal. Fant je bil nekaj časa v koroškem odredu in nato pa poslan na Dolenjsko v podoficirsko šolo. Ko se je vrnil, se je udeležil boja v Savinjski ofenzivi in bil tam ranjen. Zatekel se je v eno tamkajšnjih partizanskih bolnic, katero pa so Nemci zajeli. Kot ranjenec je bil odpeljan v celjske zapore. Bil je med onimi nesrečneži, ki so bili kot talci v Frankolovem obešeni na kline. Ko je bila mati po izdanem plakatu obveščena o žalostni usodi svojega drugega in zadnjega sina, ji v Mariboru ni bilo več obstanka. Nekaj časa se je zadrževala pri nas, dokler niso Lubasovi odšli v partizane, potem pa pri sosedih Avguštinu in Riharju. Nato pa se je kot priletna ženska sama prijavila in vstopila v partizanske vrste, kjer je delovala kot članica okrajnega OF odbora Guštanj-Prevalje. Tu je posebno skrbela za partizanske družine in sirote. Tudi moji otroci, ko so bili v partizanih, so bili deležni njenih dobrot. Ravenski občani jo dobro poznajo pod partizanskim imenom Lijana.

Marjetka v Lubasovem gozdu

VIII. PISANKE SMO SI DELILI S PARTIZANI

Pri nas je bila stara navada, da je dobil o veliki noči vsak član družine pisanko. Pisanka je obstajala iz kolača, nekaj klobas, precej povojenega svinjskega mesa in dveh pobarvanih jaje. Na krstnico leta 1943 (velika sobota), ko je bilo že vse spečeno in kuhano, nas zvečer, kot že večkrat poprej, obiščejo partizani. Vodil jih je Matjaž. Straže so bile postavljene, mi smo se pa v kuhinji prav dobro imeli. Partizani so pripovedovali velikonočne šege in navade pri ljudeh svojega domačega kraja. Proti jutru je že bilo, ko mi reče Matjaž, da naj tudi njim nekaj pripravim za pisanke. Dal sem jim nekaj šunke in šarklja (kmečki kolač). Prvokrat premalo. Matjaž je rekel, da jih ima v gozdu še več, zato sem še hitro nekaj dodal. Preden so odšli, reče Matjaž: »Jutri zvečer nas pa pride še več.« Ko se drugi večer zmračí, jih je res prišlo precej. Bila je cela četa koroškega odreda s svojim štabom in političnimi funkcionarji. Treba je bilo partizane pogostiti. Iz previdnosti smo že poprej ponovno kuhali svinjsko meso in klobase. Tudi pisank svojem nismo delili z ozirom na to, da bi lahko postregli partizanom. Vsi pa so se najedli — domači in partizani. Ostalo res ni veliko, kljub temu, da je žena spekla precej kolačev, do zadnjega koščka mesa in klobas, je vse narezala. Zelo lep je bil tisti večer. Partizani so pripovedovali svoja doživljenja, vmes pa peli partizanske pesmi. Po polnoči se dvigne sekretar Polda in začne govoriti. Imel je k srcu segajoč govor. Govoril je o vstajenju slovenskega naroda tako lepo in prepričevalno, da se je skoro vsak jokal. Noč je hitro minila in ob svitu so odšli naši gostje zopet v zelene gozdove. Naši kmetje so med okupacijo trdili: Svabi nam jemljejo, partizanom dajemo, kljub temu pa še sami živimo. Tako je bilo tudi pri nas. Povojenega mesa in klobas res ni bilo več veliko, k sreči pa se je pital še en prešič, pa tudi pšenice je še bilo, ker je bila letina še precej ugodna.

IX. POLDA IZDIHNE V LUBASOVEM GOZDU

Drugega novembra 1943 so napravili Nemci veliko hajko na partizane. Od vseh strani so SS-ovci, ojačeni z vermani z vseh vetrov, prodirali proti Uršlji gori. Nekako ob 9. uri zjutraj me pokliče aktivist Slemnikov Gustl v našo drvarnico. Stal je pod drvarnico. Reče mi, naj spravim njega, Polda in Stajnarjevega Lojza v bunker, katerega so napravili moji sinovi po Poldanovem naročilu na robu gozda.

Ko Gustl to izgovori, že začne pokati pri lipi v smeri novo napravljenega bunkerja. Takoj se ozrem in vidim, da prihajajo Nemci tudi že od gornje strani proti hiši. Tedaj rečem: »Gustl, bežite, Nemci so tu!« Gustl skoči, jaz pa začnem sekati drva. Skozi špranje sem videl, da je ob robu gozda čakal Gustlna sekretar Polda v spremstvu Stajnarjevega Lojza. Vsi so v naglici izginili v gozdu. Sreča je bila, da gestapovci niso opazili najinega pogovora. Pri lipi pa je pokalo naprej, čuli so se tudi odmevi bomb. Nemci so naskakovali bunker, katerega so odkrili zato, ker je bila vidna še sveža prst, ki so jo nametali iz bunkerja. Sinovi so že prejšnjo noč nanosili v njega slamo in odeje ter v bunkerju prespali. V bunkerju so pustili odeje. Prejšnji dan so delali ves dan, vendar bunkerja še niso utegnili maskirati.

V hipu sta bila hiša in gospodarsko poslopje obkoljena. Takoj so nas vse pri hiši zastražili in pričeli s hišno preiskavo, ki je trajala precej dolgo. Odnegli so vse, kar jim je bilo všeč, posebno pa še to, kar je bilo jestvin. Jajca so kar surova spili. Le malo je

Sekretar Polda

manjkalo, da niso našli skrivališča propagandnega materiala, ki je bil pod naloženo opeko nad svinjaki. Opeko so sicer prevrgli in le sreča je bila, da je ostal neprevržen stog, pod katerim je bilo skrivališče za propagandni material. Prijeli so nas ostro. Vsi pri hiši smo trdili, da partizanov nismo videli. Ko so vse prevrgli in preiskali, so hajko nadaljevali proti Homu. Pred pragom hiše

Prežihov Voranc:

BORBA

(Nadaljevanje)

Zelo zgodaj me je pričel oče uporabljati pri delu. Ni čudno, sam je bil z delom preobložen in ga je komaj zmagoval. Najprej sem moral goniti vole pri setvi, potem sem pričel s pašo; še čisto majhen sem moral vstajati s prvo zoro, kar je bilo jako bridko, in goniti živino v gozd. In čim večji sem postajal, težja dela sem opravljal. Vzgojen v preranem trpljenju, sem postajal zakrknjen, mrk, malodušen in boječ, začel sem zgodaj sovražiti ljudi in vse okoli sebe; vso mojo nprav pa je preveval pohlevni ogenj onemogle častihlepnosti, ki je rasla iz večne želje obogateti in tako pomagati roditeljem iz bede. Posebno sem sovražil oskrbnika, ki je bil zelo neprijetna prikazen na »našem« domu. Bil je oduren, kratkega, debelega života in rjave kože. Oče ga je mrzil iz dna svoje proletarske duše in ga v odsotnosti preklinjal s »psom«; kadar pa se je pojavil pri nas, se mu je spoštljivo odkrival in ga imenoval »gospod oskrbnik«. Bil je pred njim vedno pasje ponižen, drugače pa ga je dosledno imenoval »psa«, česar še danes ne razumem. Kmalu sem začel pojmiti, da je moj oče pravzaprav suženj na grofovi zemlji, orožje v rokah brezvestnega grajskega oskrbnika, brezpravna stvar v pravem pomenu besede; zavest, da sem sin sužnja, se me je pollaščala bolj in bolj in se slednjič kot bridek občutek naselila v srce. Ta zavest me je zbujala, da sem začel razumevati pogoste očetove vzdihne, ki sem jim bil tolikokrat priča.

pa so pustili nekaj skupaj zavitega propagandnega materiala, katerega so prinesli s seboj. Položili so mi ga z namenom, da bi ga jaz mogoče pregledal. Takoj mi je bilo jasno, s kakim namenom je bilo to storjeno, zato sem naročil vsem domačim, da se ga nihče ne dotakne.

Čez dva dni, ko se še hajka ni končala, me zopet pokliče izpod drvarnice Slemnikov Gustl. Ves obupan mi sporoči, da so našli Poldana v mojem gozdu blizu Večkove meje mrtvega. Prosil me je, naj grem z njim, da bi bil kot priča pri pogrebu. V naglici se preobujem in grem z njim. Blizu Večkove meje v grabnu mu je že izkopal grob Kančev tesar Jaka-Ciča, ki je pozneje tudi sam padel pri Sv. Neži kot talec. Poldan je ležal v bukovem grmu deset metrov niže poti, po kateri so Nemci hodili. Eno roko je imel pod glavo, druga je bila stegnjena, kot da bi se hotel oprijemati grma. Iz nosa mu je tekla belordeča tekočina. Preden smo ga položili v grob, smo ga do golega slekli, da bi ugotovili vzrok smrti. Nobene rane ni bilo videti, zato je bilo moje mnenje, da ga je zadela kap. Večkrat mi je že poprej tožil o slabem srcu. Moje mnenje je tudi bilo, da sta ga morala njegova spremljevalca zapustiti, ker Poldan ni mogel več bežati. Grob smo zamaskirali in na poleg stoječi mladi bukvi napravili znamenje. Tako je legel v grob borec, katerega je poznala skoro vsaka kmečka hiša na desni strani Meže. Poldan ni bil kaplan, kot so mislili marsikateri, ker je znal tako lepo govoriti, ampak je bil rudar Eberle iz Hrastnika. Na njegovem grobu so cvetele do njegovega prekopa planinske rože, ki so jih zasadila in s solzami zalivala koroška dekleta. Še na veliko noč je tako lepo govoril o vstajenju slovenskega naroda, a on in tisoči borcev so legli za to vstajenje v grob.

HENRIK ZAGERNIK

»Ah, ko bi bila zemlja, ki jo obdelujem, moja, bi delal s čisto drugačnim veseljem!«

Resnico teh vzdihov sem občutil posebno živo od trenutka, ko sem kot delavec prvič potočil znoj lastnega telesa zanjo. In čudno! Kljub neprijetnemu spoznanju se mi je zbudila ljubezen do te zemlje, s toplo ljubeznijo sem vzljubil te njive, te travnike, te črne skrivnostne gozdove, za katere se je oskrbnik tako strašno bal, in hrepeneče sem želel, da bi bilo vse to last mojih staršev. Želja po lastni grudi se je razvijala, postajala vedno bolj hrepeneča in se končno neopaženo spremenila v žejno gonjo za premoženjem, ki ga imenujemo: kmečki egoizem.

Kasneje sem začel hoditi v šolo, ki je nisem nikoli vzljubil. Hitro sem opazil razliko med bogatimi in revnimi otroki; učitelj je bil mnogo obzirnejši do prvih in bogatejši so nas očitno prezirali in ponavljali besede, ki so jih slišali od staršev. Nosili so za kosilo s seboj razen kruha še potico, meso in med, mi revni pa sam črn kruh, zaradi katerega so nas zasmehovali. Običaj je bil, da so otroci med seboj menjali kruh; nekoč v začetku, ko sem šele vstopil in še nisem tako živo pojmoval vsega tega, sem hotel tudi jaz barantati. Želel sem si pogače, ki so jo drugi trosili po klopeh in ki sem jo okusil doma ob največjih praznikih. In nekoč — nesrečnež! — sem rekel dečku iz sosednje klopi:

»Ti, menjajva kruh!«

»Pokaži svojega!« je odvrnil in položil svoj velikanski kos pogači podobnega kruha predse na klop.

Boječ in s trepetajočima ročicama sem izvlekel kruh iz torbe in ga položil na klop. Kaka razlika. Njegov visok, bel, moj nizek, črn in drobeč se, poln osin in plev.

»Nočem. Tvoj je pregrd!« je sošolec prezirljivo rekel čisto na glas in spravil svoj kruh. Neki razposajenec poleg mene pa je

udaril z roko po kruhu, da se je v drobtinah razletel po tleh, drugi so se krohotali in skakali po njem. Meni so tekale solze jeze in sramu, ko sem pobiral drobtine iz prahu. Odslej nisem nikdar več poskušal menjati kruha, in kadar sem ga jedel, sem se skrtil, da me ni videl nihče izmed tovarišev. Po pouku sem se večkrat zakasnil pri igri, in takrat me je oče nabil do omotice, nato sem plakal od jeze in gneva in delal strašne, maščevalne naklepe, ki so se vselej razblinili v nič.

Borba za življenje na našem domu pa je trajala dalje. Oče in mati sta delala noč in dan, se izčrpavala in stradala v večni borbi za kruh, ki je bila grenka in polna truda. Oskrbnik je prihajal še vedno, in oče, sovražeč ga iz dna duše, se ga je bal in se ga ogibal; kadar pa sta se sešla, je redno pred njim snel klobuk, ga ogovarjal in se mu prilizoval. Oskrbnik je bil različne volje; včasih se je prej sprl doma in takrat je bil srdit in je vso jezo izlil na nas. Vse mu je bilo v neredu: dražnik na cesti ni bil očiščen, planka pri skednju je bila odtrgana, ali je bila odlomljena veja sadnega drevesa. Oče je obljubil storiti vse in mu je nosil najboljši mošt iz kleti. Mati pa mu je kuhala klobase in pekla cvrtje, da bi ga spravila na druge misli. Nato je bilo očetu žal za porabljenimi stvarmi in je, kakor po navadi, klet.

Včasih je zmanjkalo drv za kurjavo.

»Reci mu za drva!« je opominjala mati očeta.

Oče je pritrdil molče, ker je bilo o tem govoriti z oskrbnikom zelo kočljivo; ko se je prihodnjič sestal z njim, se je natančno spominjal obljube, toda ni si upal ziniti. Šele v zadnjem hipu, ko je oskrbnik že odhajal, je stopil obotavljajoče se za njim. Oskrbnik, ki je opazil in razumel, da ima oče še neko željo, je obstal.

»Kaj hočete?« je vprašal navadno.

»Znajo, oni... ne zamerijo, gospod! Baba... jaz zmerom govorim in pridigam — pa ne pomaga nič! Moja stara je porabila že vsa drva, ki so jih zadnjič odkazali!«

»Oho, ali že zopet! se je razkoračil tedaj oskrbnik, ki je brez grofove vednosti hotel prodati čim več drv, pa je zato pustil trpeti pomanjkanje najemnike. Potem je rogovilil nad očetom in očital, da ne znamo varčevati, da hočemo gaziti po tujem premoženju. Vse to je oče požiral; besede, ki jih je slišal, je ponavljal materi in ji zabičeval, naj varčuje. Mati je takrat vselej plakala in vzdihovala:

»Oh, da bi bil že enkrat konec, tako ali tako!«

Včasih sta se oče in mati sprla in se dolgo prepirala, vpila in pretila drug drugemu, dokler ni mati ušla očetu in se skrila. Otroci smo jokali; jaz sem se zlasti bal za mater, ki je potem plakala brez utehe; nekoč, še čisto majhen, neogljen, sem imel pogum, da sem stisnjenih pesti skočil proti očetu in mu očital neusmiljenost. Oče se je zadril nad menoj, potem se je umiril in po vsakem prepiru je bil silno molčeč; nekaj dni se mu je bral na obrazu kes.

Enako kakor za drva, je med oskrbnikom in očetom šlo za steljo, ki je je očetu vedno primanjkovalo. Po grofovih go-

zdovih stelje nismo smeli klestiti, kakor delajo kmetje; smeli smo samo grabiti listje in čistiti grmovje, kar pa zdaleč ni zadostovalo za živino, ki jo je redil oče, in za gnoj, ki bi ga moral nameriti za obsežne njive. In zato je »kradel«. Navadno zgodaj zjutraj, ko je bila po njegovem mnenju gospoda še v postelji; tudi zvečer v mraku ali pa ponoči v mesečini je zlezal na kako zelo košato smreko in ji sekal tu in tam veje, da se s tal ni poznalo. Na tla padajoče veje sem moral ravnati v plasti in po očetovem naročilu paziti, če bi po naključju kje zapazil oskrbnika. Ker sem že instinktivno slutil posledice takega naključja, sem pazil res vzorno, in pri tej »tatvini« naju oskrbnik ni nikdar zalotil. Oče je klestil, dokler ni bilo stelje za cel voz, potem je napregel voli in jo brž odpeljal domov. Večkrat sva tako delala pozno v noč; oče je bil čisto gnil od znoja in razburjenosti, in je pri tem pozabljal na glad, ki je mene že opominjal. Ko sva srečno pripeljala domov, je spravil mene spat, sam pa je namesto spat, odšel sekati steljo in ni odnehal prej, dokler ni končal. Tako je včasih delal do zore. Vselej je bil naslednjega dne silno izmučen, a tarnal ni. Mati se je vedno protivila in svetovala očetu, naj ne dela tega. Kaj bo, ako nas zaloti oskrbnik? Toda oče je bil samovoljen, drugič je bilo tudi treba in se ni dal odvrniti. Jaz sem ga nekoč vprašal — čisto majhen še — je li greh pred Bogom, kar delamo? Očetu je bilo to vprašanje zelo neprijetno, ker me je vedno učil sedme božje zapovedi: Ne kradi!

»V tem primeru ni greh!« mi je rekel premišljeno. »Tu je potreba; jaz moram imeti gnoj, če hočem pridelati kruha za družino, grofu se pa ne pozna, ker je silno bogat. Ako si v sili, bogatinu lahko vzameš; bog ti bo odpustil!« Tako me je učil in mi tolmačil svoje mnenje in jaz sem si vse verno zapomnil.

Nekoč pa naju je oskrbnik le zalotil; takrat je bil zraven tudi še mlajši brat. Zvečer je bilo, tik pred temo; oče je klestil v vrhovih, jaz sem delal na tleh plasti, ko nenadoma zaslišim za seboj lomastiti; ko se ozrem, zagledam nemalo začuden oskrbnikov obraz. Gotovo je hodil v tem času nekje po gozdu in slišal sekanje. V hipu je ugani, kaj je.

»Kaj je to?« je zavpil kvišku, od koder se je prav takrat valila plast stelje. Barve na njem so se spreminjale, postajal je rdeč, zelen, žolt in bled. Bilo je mučno; jaz se skoraj nisem upal dihati, tam na robu gozda je zajokal mlajši brat. Takrat je završalo gori v vejevju in po deblu se je spustil moj oče in obstal tik pred oskrbnikom, kot bi hotel reči: glej me, grešnik!

Oskrbnik je prvi hip osupnil, potem je začel očeta psovati in mu nazadnje odpovedal najem v enem mesecu. Potem je razjarjen odšel, ponavljajoč še v mrak svojo odpoved. Oče ga je poslušal ves bled, zavedajoč se svoje krivde in oskrbnikove odpovedi. Potrtili smo krenili domov in med potjo nama je oče zabičeval, da ne smeva ničesar povedati materi; toda mati, ki je vedela, kje smo bili in je zmerom slutila nesrečo, je z očetovega potrtega obraza in najinih prestrašenih lic takoj

Spomin na Malgajeve dni. Člani Narodnega sveta za Mežiško dolino. V sredi Andrej Oset z Malgajevo sliko

uganila vso stvar. In nehote ji je oče razodel že pri mizi, kako je bilo. In ponoči, ko nisem mogel spati, sem slišal, da mati v sosednji sobi, kjer sta spala z očetom, pritaženo ihti.

»Ne joči, ti pravim, se bo že nekako naredilo!« sem slišal očeta, ki jo je tolažil.

»Iti moramo!« je rekla mati.

»Rad, ako bi človek imel kam; najrajši bi šel, pa kupil kaj, samo da bi človek imel svojo streho. A zdaj je težko, dela je toliko, sam sem, otavo je treba kositi, oves žeti.«

Mati je vzdihnila.

»Navsezadnje me nagnati ne more kar tako, kljub svoji odpovedi. Toda to grdo gledanje! Če javi grofu, me bo kaznoval še on. Najbolje bi bilo, prositi ga, gotovo bi se omeščal! — Kaj, ko bi šla ti?«

»Jaz?« je vzdihnila mati.

»Da, ti! Na tebe ni hud in kot sem slišal, te pomiluje, ker baje trpiš poleg mene. Tebe bi gotovo uslišal. Ti bi še govorila prej z njegovo gospo, kaj?«

»Sitna pot,« je menila mati.

»Seveda sitna, a da bi le bila uspešna! Jaz bi šel, toda na mene je gotovo zelo hud. Mi siromaki moramo požreti marsikaj, kar drugim ni treba!«

»Vzela bom s seboj par petelinčkov za njegovo gospo!« je šepetala mati, ki se je že odločila.

»Petelinčkov? Dragi so sicer in škoda kar tja vreči denar, toda drugače ne bo šlo. Le vzemi in nesi!«

Tako sta se ponoči domenila, da bo mati vstala zjutraj pred zoro in odšla s petelinčki na grad. Oče bo medtem kosil otavo, in ko se vrne, pojmeta žet oves. Ko sem drugo jutro vstal, je že ni bilo doma, ko pa se je vrnila, je imel njen obraz radosten, zadovoljen sijaj. Vedel sem takoj, da je šlo po sreči.

»Sprva se je branil,« je pripovedovala očetu; »potem je postal mehkejši in je rekel, da njemu tako ni nič, ampak zavoljo grofa, ker ima zapoved. Naj ostanemo, je rekel, in spravimo tisto steljo in nikoli več kaj takega ne počenjamo. — Petelinčkov je bil zelo vesel.«

Bili smo veseli vsi, najbolj pa oče.

»Samo, da me pusti to leto pri miru, da spravim pridelek, potem ga ne bom več moledoval za nič. To jesen moram kupiti kaj svojega!« je rekel.

V letih sta si namreč starša s trudom in pritrgovanjem prihranila malo vsotico, nekak kapital za nakup lastnega doma, ki sta si ga tako srčno želela. Že prej je oče večkrat, kadar je opravil glavno delo, odšel po kupčiji daleč okrog, kjer je zvedel za kako posestvo; izostajal je po več dni. Mi domači smo v njegovi odsotnosti gojili nade in delali načrte na račun očetove kupčije. Toda iz teh ni bilo nikoli nič; vsakokrat se je vrnil brez uspeha, zmučen od potovanja, lačen in žalosten. Obstopali smo ga potrtili in nam je pripovedoval:

»Nisem našel nič primernega... je križ! Eno je bilo preveliko... drugo je bilo bajta... eno preveč v gorah, eno pogorišče... tu brez vode... tam neznošen preužitek pri hiši. Eno bi bilo — a cenil je tako, da sem se kar ustrašil, in ni hotel popustiti... Ali imaš kako jed? Davi sem jedel, zdaj je pa noč!«

Tako je govoril navadno, in ko je videl naše malodušne obraze, nas je tolažil:

»Ne marajte! Če zdaj ni bilo, bo pa drugič!«

Mi smo poslušali in se zopet vračali k delu. Tako je šlo leto za letom, ne da bi oče izgubil nado in opustil misel, začeti kot samostojen kmet. In v tem upanju, v tej živi veri v boljšo prihodnost je živel in zmagoval vsakdanjo težko borbo za kruh; s tem upanjem je napojil tudi nas otroke, da smo verovali in še verujemo v boljšo bodočnost z vero sončno topllega optimizma, ki si je osvojil naše duše in nas vodi neomahljivo dalje. Tako je bilo tudi to pot. Oče je odšel in se vrnil šele čez nekaj dni, truden, lačen in brez uspeha — vse kakor po navadi. Mi smo upali in bili razočarani — vse kot navadno. Oče je odložil priliko zopet na poznejši čas, medtem pa sta se z oskrbnikom zopet sprijaznila in ostali smo še nadalje najemniki pri grofu.

Prireditveni program

I. koroškega partizanskega srečanja

ob 10. obletnici ustanovitve I. koroškega bataljona

MEŽICA:

30. aprila ob 20. uri:
Telovadna akademija (Partizan Mežica)
1. maja ob 20. uri:
Cankar: »Hlapci« (Svoboda Mežica)
2. maja ob 15. uri:
Sprejem partizanskih patrol
2. maja ob 18. uri:
Občni zbor sekcije Koroških borcev
2. maja ob 20. uri:
Koncert (Gobec: Kantata za mešani zbor in orkester)
3. maja ob 9. uri:
Slavnostni program (glavni prireditveni dan)
1. Govor
 2. Učakar: Partizanka (godbi z Raven in Mežice)
 3. Župančič: »Duma«, recitacija (izvajajo dijaki ravenske gimnazije)
 4. Nastop združenih pevskih zborov
 5. Nastop pevcev iz zamejstva
 6. Slovenski svet (igrajo združene godbe)
3. maja ob 14. uri:
»Štehvanje«, nastop folklornih skupin, pevskih zborov, godb itd., nato ljudsko veselje
- Od 26. aprila do 3. maja:
Razstava Narodnoosvobodilne borbe
- Od 1. do 3. maja:
Razstava partizanske grafike in sodobne likovne umetnosti
- Od 1. do 3. maja:
Lovska razstava

Po drugih krajih pa so bile in bodo ob I. koroškem partizanskem srečanju še naslednje prireditve:

RAVNE:

4. aprila: Koncert godbe na pihala (Svoboda Ravne)
11. aprila: Kraigher: »Na fronti sestre Žive« (Svoboda Ravne)
11. aprila: Koncert godbe na pihala v Ljubljani (Svoboda Ravne)
11. aprila: Pohod partizanskih patrol z mitingom pri Lobasu
17. aprila: Predavanje Slavka Smoleja o lepotah naših planin s skioptičnimi slikami
18. aprila: Predavanje Ivana Regenta o delavskem samoupravljanju

19. aprila: Partizanski pohod z mitingom pri Rožanku (ZB Ravne)
21. aprila: Literarni večer
25. aprila: Potrč: »Lacko in Kreflji« (Svoboda Ravne)
27. aprila: Proslava obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte

PREVALJE:

11. aprila: Akademija
26. aprila: Spevoigra »Kresniček«
- Od 1. do 3. maja: Razstava o Koroški

MEŽICA:

18. aprila: Literarni večer slovenskih književnikov
19. aprila: Šahovski brzoturnir
27. aprila: Odkritje spominske plošče v gimnaziji in Narodnem domu

ŽERJAV:

18. aprila: M. Bor: »Raztrganci«, drama

ČRNA:

19. aprila: M. Bor: »Raztrganci«, drama
19. aprila: Partizanski miting
1. maja: Otvoritev mladinske dvorane

KOPRIVNA:

27. aprila: Polaganje temeljnega kamna za novo šolo in partizanski miting

HELENA:

25. aprila: Partizanski miting

KOTLJE:

2. maja: M. Bor: »Težka ura« (gostuje sindikat komunalnih podjetij iz Maribora)

DRAVOGRAD:

2. maja: Akademija (Klub koroških študentov)

SLOVENJ GRADEC:

19. aprila: Literarni večer slovenskih književnikov

V vseh krajih:

26. aprila:
Dan partizanskih otrok
- od 29. aprila do 2. maja:
Pohod partizanskih patrol
- od 24. do 27. aprila:
Pohod Koroškega odreda